

Valtiotieteellinen tiedekunta

Anni Reuter

**INKERINSUOMALAISTEN KARKOTUS, HAJAANNUS
JA VASTARINTA STALININ AJAN
NEUVOSTOLIITTOSSA AIKALAISKIRJEIDEN JA
MUISTITIEDON VALOSSA**

Akateeminen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan
suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi perjantaina 27. tammikuuta 2023 klo 10
Helsingin yliopistossa, Unioninkatu 33, juhlasali 303.

Helsinki 2023

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta (sociologia)
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tutkijakoulu (HYMY)

Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 230
Publications of the Faculty of Social Sciences 230
ISSN 2343-273X
ISBN 978-951-51-7091-0

Paino Unigrafia
Helsinki 2023

Ohjaajat
VTT, professori Ilkka Arminen (Helsingin yliopisto)
FT, dosentti Ulla-Maija Peltonen (Helsingin yliopisto)

Tarkastajat
VTT, professori Laura Assmuth (Itä-Suomen yliopisto)
VTT, professori Markku Lonkila (Jyväskylän yliopisto)

Vastaväittäjä
VTT, professori Suvi Salmenniemi (Turun yliopisto)

Valtiotieteellinen tiedekunta käyttää Ouriginalia (plagioinnin tunnistamista)
väitöskirjojen tarkistuksessa.

TIIVISTELMÄ

Väitöskirjassani tutkin inkerinsuomalaisten tulkintaa heidän karkotushistoriastaan, diasporastaan ja hiljaisesta vastarinnastaan Stalinin ajan Neuvostoliitossa. Inkerinsuomalaisten karkottaminen alkoi Inkeristä, Leningradin alueelta Neuvostoliitosta 1930-luvulla talonpoikien, poliittisten vastustajien ja raja-alueilla asuvien pakkosiirroilla, kun noin 45 000 karkotettiin Kuolaan, Siperiaan, Keski-Aasiaan ja muualle. Toisen maailmansodan aikana lähes 30 000 Leningradin alueen suomalaista pakkosiirrettiin. Lisäksi Suomesta Neuvostoliittoon jatkosodan jälkeen palaavat inkeriläiset kyyditettiin kotiin paluun lupauksista huolimatta Keski-Venäjälle (noin 56 000 henkeä). Inkerinsuomalaisia koskevat karkotusmääräykset ja asumisrajoitukset loppuivat vasta Stalinin kuoleman (1953) jälkeen.

Tutkin inkerinsuomalaisten historiaa aikalaiskirjeiden (170), muiden aineistojen ja myöhemmin kerättyjen muistitietohaastattelujen avulla. Sovelsin tutkimuksessani diasporan, hiljaisen vastarinnan, vastakertomuksen ja totaalisen karkotuksen käsitteitä menetelmällisinä työkaluina. Osatutkimuksessa karkotetusta inkerinsuomalaisesta suvusta käytin menetelmänä sosiaalista sukuhistoriaa.

Tärkeimmät tutkimustulokset:

- (1) Inkerinsuomalaiset kokivat totaalisen karkotuksen Neuvostoliitossa. Inkeristä karkotettiin käytännössä kaikki inkerinsuomalaiset 1930-luvulla ja 1940-luvun alussa. Totaalinen karkotus piti sisällään suomalaisen kulttuurin tuhoamisen Inkerissä, useat joukkokarkotukset ja pitkään jatkuneet asumisrajoitukset ja ns. työarmeijan. Muistitieto (24 haastattelua) toi esille karkotusten toistuvuuden yksilön elämässä ja lähes unohdettuja karkotuksia, kuten Inkeriin palanneiden pakkosiirron Inkeristä vuonna 1947, karkotuksen Virosta 1948 ja Karjalan raja-alueelta 1950. Nämä karkotukset kohdistuivat yleensä jo aiemmin karkotettuihin inkerinsuomalaisiin. Suomessa jatkosodan aikana olleet inkerinsuomalaiset kyyditettiin Inkerin ohi keski-Venäjälle karkotukseen, vaikka heille oli luvattu paluu Inkeriin. Muistitiedossa tämä esitettiin huijauksena ja karkotuksena muiden joukossa.
- (2) Diasporan käsite kuvasi hyvin inkerinsuomalaisten elämää 1930-luvulla Neuvostoliiton sisäisessä valvotussa karkotuksessa. Kirjeet toivat esille, kuinka karkotukset johtivat traumaattiseen hajaannukseen eri puolille Neuvostoliittoa. Karkotetut kokivat Inkerin kotimaakseen ja muistelivat sitä. Monet aikoivat palata kotiin ja jotkut onnistuivat pakenemaan kotiseudulle, mutta eivät kyenneet jäämään pysyvästi Inkeriin. Karkotetut olivat sosiaalisesti alistettuja, köyhiä ja sairaita pakkotyöläisiä. He pyrkivät pitämään kiinni omasta suomalaisesta kulttuuristaan, luterilaisesta kristinuskosta ja suomen kielestä karkotuksessakin. Rajat muiden etnisten ja uskonnollisten ryhmien kanssa pysyivät yllä vielä 1930-luvulla. Inkerinsuomalaisten sosiaalinen verkosto ja kirjeenvaihto olivat tärkeässä roolissa suureen terroriin asti, jolloin kirjeenvaihto tyrehtyi vuonna 1938.

- (3) Inkerinsuomalaisten hiljainen vastarinta kohdistui 1930-luvulla maatalouden väkivaltaista kollektivisointia, poliittista sortoa ja Inkerin kirkon tuhoamista vastaan. Valtaosa inkerinsuomalaisesta kulttuurista muuttui 1930-luvun kuluessa vastakulttuuriksi, kun neuvostovallan edustajat hyökkäsivät sitä vastaan. Paljastumisen ja vakavan rangaistuksen

pelossa vastarinta vähitellen piilotettiin julkisuudelta ja tapahtui hiljaisuudessa.

(4) Inkerinsuomalaisten muistitieto pakkosiirrosta Leningradin alueen piirityksestä eri puolille Siperiaa toisen maailmansodan aikana sisälsi vastakertomuksia karkotuksesta. Aineistona käytin vuosina 1941–1942 pakkoevakuoitujen inkerinsuomalaisten henkilöhistoriallisia haastatteluja (20 kpl) 1990-luvulta. Vastakertomukset kohdistuivat Neuvostoliiton johtoon ja viranomaisiin, jotka leimasivat inkerinsuomalaiset vihollisiksi ja organisoivat pakkosiirrot. Karkotetut kärsivät huonoista elin- ja työoloista, joiden takia monet kuolivat. Muistitieto sisälsi myös myönteisiä kertomuksia paikallisten ihmisten elintärkeästä avusta ja karkotusolojen parantumisesta. Neuvostojärjestelmän totalitaristisia piirteitä kuitenkin kritisoiitiin edelleen.

(5) Tutkimani sosiaalinen sukuhistoria käsitti 33 inkerinsuomalaista suvun jäsentä, useita ydinperheitä ja kolme sukupolvea 1930-luvulla. Tutkitut perheet pakkosiirrettiin Inkeristä 1930-luvulla ja 1940-luvun alussa. Jotkut naiset kokivat karkotuksen useaan kertaan. Valtaosa miehistä puolestaan koki sekä karkotuksen että vangitsemisen ja kuoli ennenaikaisesti. Neljä miehistä teloitettiin vuonna 1938 ja kolme pakeni Pohjoismaihin. Näiden seikkojen takia perheet hajosivat ja jäivät isättömiksi. Naisvaltaiset perheet pyrkivät selviytymään karkotuksesta eri keinoin kuten pakenemalla tai panostamalla koulutukseen. Eri sukupolvet tulkitsivat karkotusta eri tavoin ja karkotuksen merkitys oli muutoksessa. Vanhempi sukupolvi käytti raamatullisia ja nuorempi polvi historiallisia selityksiä. Sukuhistoria muodostui kohtaamispaikaksi yksilön elämänhistorian ja laajemman inkerinsuomalaisten historian kanssa. Tämä mahdollisti inkerinsuomalaisten historian laajemman ymmärryksen.

Väitöskirjassa esitän, että inkerinsuomalaiset olivat totaalisesti karkotettu ja diasporaan hajotettu ryhmä Neuvostoliitossa Stalinin aikana. Hiljainen vastarinta ja vastakertomukset karkotuksista olivat yleisiä heidän keskuudessaan.

Avainsanat: Inkerinsuomalaiset, karkotus, pakkosiirto, diaspora, hiljainen vastarinta, vastakertomus, sukuhistoria, muistitieto, Neuvostoliitto.

SUMMARY

Anni Reuter 2023: *Deportations, Diaspora and Resistance during Stalin's Time in the Letters and Oral Histories of Ingrian Finns*. Dissertation.

In my doctoral dissertation, I investigated the interpretation of Ingrian Finns on their history of mass deportations, diaspora, and resistance in the Soviet Union during Stalin's time. My research material consisted of 170 letters from the 1930s, other archival material, and oral histories.

The deportation of Ingrian Finns began in the 1930s in the Soviet Union with the forced relocation of 'kulak' peasants, dissident thinkers, and their families. From 1935, Finnish nationality became a major reason for deportation. Approximately, 45,000 Ingrian Finns were deported in the 1930s from Ingria, historical area surrounding St. Petersburg, to the Kola Peninsula, Siberia, Central Asia, and other peripheral exile areas. During the Second World War, approximately 28,000–30,000 Finns were deported from the Siege of Leningrad mostly to distant areas in Siberia, because of their Finnish nationality. Ingrians Finns returning from Finland (56,000) were deported past Ingria to central-Russia.

I analysed research material with theoretical concepts and methods of diaspora, silent resistance, counter-narratives, family genealogy, and total deportations. I found out:

(1) The totality of forced deportations of Ingrian Finns manifested in their oral histories and life cycles. Deportations emptied Ingria of Ingrian Finns during Stalin's rule from 1930 to 1942. Destroying of Ingrian Finnish culture, forced work, work army and restrictions of living areas were a part of the total deportation. Oral histories told almost forgotten deportations of Ingrian Finns, from Ingria in 1947, from Estonia in 1948, Karelian border area in 1950 and other. Ingrian Finns who had been in Finland during the Continuation War were deported past Ingria to Central-Russia without right to move, although promised return home in Ingria. Deportation was described in oral histories as a hoax and a forced deportation. Several forced migrations happened often during Ingrian Finn's life span.

(2) The concept of diaspora described well the experiences of Ingrian Finns living in the controlled internal exile in the 1930s based on 170 private letters sent from Ingria and exile locations to Finland. The forced deportations led to the dispersal of Ingrian Finns to Siberia, Central Asia, the Kola Peninsula, and other peripheries. Ingrian Finns were oriented toward their homeland Ingria, kept its memory alive and planned to return in diaspora. Many escaped back home, but runaways could not stay permanently. In exile Finns attempted to preserve their religion, community, identity, culture, and Finnish language. The boundaries with other ethnic and religious groups were clear in the multicultural exile areas in the 1930s. Finnish social network was a crucial part of the diaspora at least until the Great terror.

(3) Major parts of the Ingrian Finnish culture (Finnishness, Lutheran Christianity, and peasant lifestyle) became a counterculture in the 1930s after it was ridiculed and condemned in the Soviet Union. The resistance of many Ingrian Finns manifested against political terror, the collectivization of

agriculture, deportations, and the destruction of the Ingrian church. The resistance took often place in silence or in secrecy from the public during the 1930s for the fear of revelation and severe punishment.

(4) The oral histories of Ingrian Finns described their forced migration from the siege of Leningrad during the Second World War to Siberia and elsewhere. Oral histories of deported Finns were counter-narratives against the actions of the Soviet leaders and authorities, who labeled them as enemies and organized the inhuman deportations to live and work in life-threatening conditions. Deportees suffered discrimination, hunger, disease, forced labor and poor living conditions with high mortality. Oral histories also contained positive accounts of the help of local people and the improvement of living conditions in exile. At the same time the deported Ingrian Finns described the totalitarian Soviet system as problematic.

(5) An analysis of Ingrian Finnish extended family's social genealogy with 33 members living in the 1930s demonstrated the great transformation and social collapse of family members from independent peasants to deportees, forced labourers, refugees, and prisoners in the Gulag. Two out of three family members were deported in the 1930s and one in three during the Second World War. Half of those deported in the 1930s escaped. Some women were deported many times. Most men were deported, arrested, and died at an early age. Five men were killed in the political violence, four in the Stalinist terror in 1938. Three men took refuge in Finland and Sweden. The nuclear families were broken up, leaving them without a father. I found a range of family mobilities from escape to education. The meaning of repressions shifted from Biblical implications to historical explanations from a generation to another. Family histories of repressions were a meeting point with life histories and the minority/national history of Ingrian Finns. Family memories build a bridge over the personal and collective memories in the context of Ingrian Finnish memory culture.

Keywords: Soviet Union, Ingrian Finns, Deportation, Diaspora, Special settlement, Resistance, Counter-narratives, Family histories, Oral history

KIITOKSET

Väitöskirjani on monitieteinen niin, että tutkimuksessani yhdistyvät sosiologia, historia ja muistitieto (Helsingin yliopisto). Väitöskirjani ohjaajina ovat toimineet VTT, sosiologian professori Ilkka Arminen ja FT, folkloristiikan dosentti, SKS:n-arkistajohtaja emerita Ulla-Maija Peltonen. Kiitän Ilkkaa saamistani arvokkaista kommenteista, ohjauksesta ja tuesta sekä sosiologisen ajattelun ja teorian tuntemuksesta. Ulla-Maijaa kiitän muistitietotutkimuksen ja arkistoaineistojen asiantuntemuksesta, lukemattomista kommenteista, aineistoanalyysien tarkentamisesta ja tuesta.

Kiitän vastaväittäjääni professori VTT Suvi Salmenniemeä. Lisäksi kiitän väitöskirjani esitarkastajia professori VTT Laura Assmuthia ja VTT professori Markku Lonkilaa väitöskirjani esitarkastuksesta sekä asiantuntevista kommenteista.

Tutkimukseni syntyi yhteistyössä *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran* (SKS) kanssa heidän tutkimusosastollaan. Kiitän SKS:n johtoa ja tutkimusosaston kollegoja FT Tuomas Lehtosta, FT Ilona Pikkasta ja monia muita antoisasta ja innostavasta tutkimusyhteisöstä. Kiitän Niklas Alénia karkotuskarttojen piirtämisestä sekä arkiston, kirjaston ja tiedotuksen asiantuntijoita. Kiitokset Maiju Korteelle (ent. Putkoselle) Inkerin arkistohankkeesta ja Meeri Siukoselle Stalinin vainojen muistot -hankkeesta.

Erikoiskiitokset inkerinsuomalaisia(kin) tutkineille FT Toivo Flinkille, FT Kirsi Keravuorelle, FT Helena Miettiselle, FT Reijo Rautajoelle ja toimittajatutkija Taisto Raudalaiselle Inkerin historian ja kulttuurin tietämyksestänne, tuesta ja mainiosta seurasta tutkimuspolullani.

Tein väitöskirjani Helsingin yliopiston *Humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tutkijakoulussa* (HYMY). Puoli vuotta työskentelin palkattuna tohtorikoulutettavana Valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Kiitos tästä työrupeamasta ja seminaareissa tapaamilleni yhteiskuntatieteilijöille keskusteluista, kommenteista ja ymmärryksestä aiheeni ajankohtaisuudesta.

Esittelin tutkimustani monissa seminaareissa Suomessa ja ulkomailla muun muassa muistitietotutkijoiden konferensseissa. *Aleksanteri instituutin* Venäjän tutkimuksen jatkokoulutusverkostossa sain FT Ira Jänis-Isokankaalta, FT Sari Autio-Sarasmolta ja muilta arvokkaita neuvoja. Kirjahankkeissa *Hiljainen vastarinta* ja *Suomesta poistetut* pystyin jalostamaan käsikirjoituksistani julkaisukelpoisia artikkeleja (ks. Reuter 2019; 2022). Kiitän kirjojen toimittajia, muita tutkijoita ja nimettömiä artikkelieni arvioitsijoita kommenteista, keskustelusta ja tuoreista näkökulmista. Teidän ansiostanne tutkimukseni ja tekstini paranivat huomattavasti.

Väitöskirjatyöni ei olisi ollut mahdollista ilman Koneen Säätiön, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiön, Suomen Kulttuurirahaston Lempi ja Aili Jääskeläisen rahastoa ja Otto Malmin rahaston apurahoja. Olen kiitollinen saamastani luottamuksesta tutkimukseeni ja sen merkitykseen.

Kiitän lämpimästi tapaamiani ja haastattelemani inkerinsuomalaisia, jotka ovat jakaneet kokemuksensa kanssani pakkosiirrosta ja elämisestä

karkotusalueilla. Kaikkia haastatteluja ja keräämiäni tutkimusaineistoja en voinut väitöskirjani puitteissa käyttää, mutta ne on tallennettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon jatkotutkimusta ja tietokirjoittamista varten.¹

Kiinnostukseni inkerinsuomalaisten karkotuksiin Stalinin ajan Neuvostoliitossa heräsi jo lapsuudessani kuullessani sukulaiseni Toivo Jääskeläisen huiman karkotus- ja pakotarinan Stalinin ajan Neuvostoliitosta. Kertomus kutkutti mielikuvitustani lapsena suomettuneessa Suomessa ja myöhemmin opiskellessani Helsingin yliopistossa. Kiitos Jääskeläisten suvulle tuesta ja kannustuksesta sekä mahdollisuudesta käyttää sukuaineistoa tutkimuksessani.

Opiskellessani Valtiotieteellisessä tiedekunnassa maisteriksi professorini VTT Risto Alapuro huomasi paloni aihetta kohtaan. Hän kannusti minua tekemään aiheesta pro graduni *Karkotetut. Stalinin ajan karkotuksien merkitykset ja myyttinen historia inkerinsuomalaisen suvun kertomana* (Jääskeläinen [Reuter] 2001)², mistä olen kiitollinen.

Kiitän puolisoani Markoa, tyttärtäni Rebekkaa ja ystäviäni, jotka ovat tukeneet, iloinneet ja kulkeneet kanssani antoisalla tutkimusmatkallani.

¹ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Anni Reuterin arkistoon ja *Inkeri ja inkeriläisyys* -arkistokeruuprojektin (2018–2020) arkistoon.

SISÄLLYS

Tiivistelmä.....	3
Summary.....	5
Kiitokset.....	7
Sisällys	9
Lista alkuperäisistä julkaisuista.....	13
1. Johdanto	12
1.1 Tutkimuksen tausta	13
1.2 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	15
1.3 Aiempi tutkimus karkotuksista	17
1.4 Inkerinsuomalaiset ja muut suomalaiset Neuvostoliitossa ...	23
1.5 Inkerinsuomalaisten pakkosiirrot	29
1.6 Vaioletut karkotukset.....	35
2. Tutkimuksen keskeiset käsitteet	41
2.1 Diaspora.....	41
2.2 Hiljainen vastarinta	43
2.3 Vastakertomukset	44
2.4 Muistikulttuuri ja perhемуistot	45
2.5 Totaalinen karkotus	47
3. Tutkimusaineistot, menetelmät ja etiikka	49
3.1 Kirjeet tutkimusaineistona.....	51
3.2 Muistitieto aineistona	54
3.3 Aineistojen analyysi	58
3.4 Tutkimusetiikka	61
4. Tutkimustulokset	67
4.1 Karkotukset ja diaspora 1930-luvulla	67

4.2 Hiljainen vastarinta 1930-luvulla	69
4.3 Vastakertomuksia pakkosiirrosta	71
4.4 Sukuhistoria vainotuista perheistä	73
4.5 Inkerinsuomalaisten totaalinen karkotus	75
5. Yhteenveto ja pohdinta.....	78
5.1 Yhteenveto ja loppupäätelmät	79
5.2 Jatkotutkimuksen tarve	85
Lähteet	90
Liite 1. Julkaisemattomat tutkimusaineistot	98
6. Alkuperäiset julkaisut.....	99

LISTA ALKUPERÄISISTÄ JULKAISUISTA

Väitöskirja sisältää seuraavat julkaisut:

- I Anni Reuter: ”Kansaamme pirstotaan”: Inkerinsuomalaisten karkotukset ja diaspora Neuvostoliitossa 1930-luvun kirjeissä kuvattuna. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2020, 5–19.

- II Anni Reuter: Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvun Neuvostoliitossa. Teoksessa *Hiljainen vastarinta*. Toim. Outi Autti ja Veli-Pekka Lehtola. Tampereen yliopistopaino 2019, 131–161.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-000-7>

- III Anni Reuter: Vastakertomuksia. Inkerinsuomalaisten muistitieto pakkosiirroista Siperiaan toisen maailmansodan aikana. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 3/2020, 43–63.
<https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/90761>

- IV Anni Reuter: Family Histories of Soviet Exile and Terror. The Case of Ingrian Finnish Memory Culture. *Ethnologia Scandinavica* (51), 1/2021, 188–211.

- V Anni Reuter: Inkerinsuomalaisten massakarkotukset Stalinin aikana. Teoksessa *Suomesta poistetut. Näkökulmia karkotuksiin ja käännetyksiin*. Toim. Eveliina Lyytinen, Saara Pellander ja Päivi Pirkkalainen. Tampere, Vastapaino 2022, 75–99.

1 JOHDANTO

Neuvostoliitossa pakkosiirrettiin eri sosiaaliluokkien, uskonnollisten ja etnisten ryhmien jäseniä maan sisäiseen karkotukseen Stalinin aikana. Inkerinsuomalaiset olivat yksi joukkokarkotusten kohteeksi joutuineista ryhmistä. (Mm. Polian 2004.)

Tutkin väitöskirjassani inkerinsuomalaisten näkemystä karkotushistoriastaan, hiljaisesta vastarinnastaan ja seuranneesta diasporastaan Stalinin ajan Neuvostoliitossa. Tutkimustani voi luonnehtia sosiologiseksi historian tutkimukseksi, mutta käsittelen aihetta myös muistitiedon, perhetutkimuksen, etnologian ja lähitieteiden näkökulmista.

Tutkimusaineistona käytän aikalaiskirjeitä 1930-luvulta, muita arkistoaineistoja ja myöhemmin tehtyjä muistitietohaastatteluja. Analysoin aineistoa eri menetelmien ja tutkimuskäsitteiden avulla (mm. Bertaux 1985).

Inkerinsuomalaisten karkotusaikaa 1930–1950-lukujen Neuvostoliitossa on tutkittu varsin vähän ja karkotushistoria on paikoin kirjoittamatta (mm. Flink 2012). Neuvostoliiton sisällä pakkosiirrettyjen ihmisten kokemuksia ei tunneta hyvin kansainvälisessä tutkimuksessa, erityisesti 1930-luvun karkotuskokemukset kaipaavat lisävalaistusta (Klimkova 2007).

Väitöstutkimukseni on ajankohtainen kasvavan pakolaisuuden, Venäjän harjoittaman pelon politiikan (mm. Gel'man 2020), Ukrainan sodan ja uusien pakkosiirtojen aikana.

1.1 TUTKIMUKSEN TAUSTA

Tutkijat ovat havainneet inkerinsuomalaisten identiteetin ja muisteluiden tärkeimmäksi puoleksi kärsimyksen täyteen historian ja karkotukset sen oleellisena osana (mm. Miettinen 2004; Kaivola-Bregenhøj 1997).

Inkeristä Leningradin alueelta pakkosiirrettiin 1930-luvulla talonpoikia, poliittiseen opposition jäseniä ja raja-alueen inkerinsuomalaisia

Neuvostoliiton kaukaisille alueille arviolta 45 000 henkeä³ (Matley 1979, 10; Gildi 2007; myös Reuter 2020a; Flink 1995).

Vuodesta 1935 pakkosiirrot kohdistuivat lukuisiin eri etnisiin ryhmiin, jotka asuivat Neuvostoliiton raja-alueilla (mm. Martin 1998). Inkerinsuomalaiset joutuivat joukkokarkotuksen kohteeksi ensimmäisten pakkosiirrettyjen etnisten ryhmien joukossa (mm. Polian 2004; Gildi 2007).

Toisen maailmansodan aikana Saksan hyökättyä Neuvostoliittoon arviolta lähes 30 000 suomalaista⁴ pakkosiirrettiin Leningradin alueelta Inkeristä ja kaupungin piirityksestä pääasiassa Siperiaan vuosina 1941 ja 1942. Neuvostojohdon tarkoituksena ei ollut pelastaa heidän henkiään, vaan estää suomalaisten siirtyminen vastapuolelle eli Suomeen tai Saksaan tai niiden armeijaan. (Polian 2004, 139; Gildi 2007; Suni 1995.)

Pian tämän jälkeen kaksi kolmasosaa inkeriläisistä⁵ evakuoitiin Saksan miehittämältä alueelta Suomeen vuosina 1943 ja 1944. Jatkosodan loputtua enemmistö heistä, 56 000 henkeä, palautettiin Neuvostoliittoon. Heille oli luvattu kotiinpääsy, mutta inkeriläiset pakkosiirrettiin Inkerin ohi Keski-Venäjälle viidelle eri alueelle. Heiltä evättiin muutto-oikeus Inkeriin ja muualle. (Flink 2010; Gildi 2007.)

Karkotus erikoissiirtolaan 1930- ja 1940-luvuilla tarkoitti käytännössä pakkosiirtoa ja pakkotyötä. Karkotetuilla ”erikoissiirtolaisilla” ei ollut oikeutta muuttaa, valita asuinpaikkaansa ja vain poikkeustapauksissa he saivat valita työnsä (mm. Applebaum 2004). Kokonaiset perheet pakkosiirrettiin, jolloin lapset karkotettiin ja stigmatisoitiin vanhempien taustan mukaan (mm. Lynne 2007, 155).

Joukkokarkotukset toteutettiin hyvin nopeasti ja ne olivat huonosti suunniteltuja. Asuinolot, työpaikat, ruoka- ja terveydenhuolto olivat kehoja tai järjestämättä. Ensimmäiset karkotetut joutuivat tyypillisesti rakentamaan

³ Matley arvioi jo vuonna 1979 pakkosiirrettyjen inkerinsuomalaisten lukumääräksi 45 000 henkeä. Laskiessani karkotettujen määriä yhteen uudempien lähteiden avulla sain lähes samansuuruisen arvioluvun 46 000. Luvut ovat karkeitä arvioita, mutta ne esiintyvät pakkosiirtojen mittasuhteet (ks. Reuter 2020a).

⁴ Asiakirjojen ja tutkimuksen mukaan pakkoevakuointi koski laajemmin kaikkia Leningradin alueen suomalaisia, ei vain inkerinsuomalaisia (mm. Polian 2004).

⁵ Aiemmassa tutkimuksessa kirjoitetaan ”inkeriläisestä siirtoväestä”. Suomeen siirtyi inkerinsuomalaisten lisäksi myös etniseltä taustaltaan suomalaisia inkerikkoja ja vatjalaisia. (Flink 2010; Nevalainen 1992.)

itse asuintilansa ilman kunnon työvälineitä. Kuolleisuus oli hyvin korkeaa ja monet karkotetut pakenivat. (Esim. Barnes 2011; Lynne 2007; Flink 1992; 1995, 78–81.) Inkerinsuomalaisten lisäksi lukuisia muitakin ryhmiä pakkosiirrettiin Neuvostoliitossa (mm. Polian 2004). Karkotuspaikat olivat monietnisiä.

Karkotuksia historillisina tutkimuskohteina on vaivannut Suomessa, Euroopassa ja laajemminkin muistikatkokset ja harvinaisen voimakas hiljaisuus (Tervonen 2022). Neuvostojohdon toteuttamista etnisten vähemmistöjen maansisäisistä pakkosiirroista vaiettiin pitkään Neuvostoliitossa ja Venäjällä aihe on vaikea edelleen (Ro'i 2009). Stalinin ajan historian käsittely on hankaloitunut jälleen Venäjällä Stalinin kunnianpalautuksen ja pelon politiikan takia (Gel'man 2020).

Inkerinsuomalaisten historiaa, erityisesti karkotuksia ja vaikeaa historiaa neuvostoaikana ei tutkittu juuri jatkosodan jälkeisessä Suomessa. Inkeristä ja inkerinsuomalaisista tuli tabuaiheita Suomessa (mm. Rautajoki 2017; 2020) ja Neuvostoliitossa yli 50 vuoden ajan (Anepaio 1999). Karkotusten uhrin, heidän perheensä ja kokonaiset kansanryhmät, kuten inkerinsuomalaiset eivät kuitenkaan unohda ja heillä on oikeus muistaa. Karkotettujen inkerinsuomalaisten historian tutkimusaineistoja on tärkeää tallentaa arkistoihin ja tutkia.

Historiallisen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen tehtävänä on nostaa esille etnisten ryhmien joukkokarkotusten kaltaisia vaikeita ja vaiennettuja historiallisia tapahtumia (mm. Gallois 2012). Tämän tutkimuksen harvinaisen rikas tutkimusaineisto mahdollisti inkerinsuomalaisten karkotettujen oman kokemuksen ja näkökulman esiintuomisen, uudet tutkimustulokset ja päätelmät.

1.2 TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimukseni tarkoituksena on analysoida karkotettujen inkerinsuomalaisten kokemuksia Neuvostoliiton sisäisistä pakkosiirroista, hajaannuksesta ja vastarinnasta. Väitöstutkimus tuottaa uutta tietoa myös sortoa kokeneiden inkerinsuomalaisten perhehistorioista ja karkotusten kokonaisuudesta, totaalisesta karkotuksesta.

Tutkimusaineistonani käytän kansainvälisestikin vertailtuna hyvin säilynyttä 1930-luvun kirjeenvaihtoa, muita aikalaisaineistoja ja myöhemmin tehtyjä muistitietohaastatteluja, joita analysoin narratiivisella, sukhistoriallisella ja teoreettiskäsitteellisillä menetelmillä.

Aikalaisaineistot sisälsivät yhteensä 170 karkotuspaikoissa ja Inkerissä kirjoitettua kirjettä vuosilta 1930–1938. Lisäksi käytössäni oli myös muita arkistoaaineistoja, kuten aikalaisrunoja, lehtileikkeitä ja päiväkirjamerkintöjä. Aikalaisaineiston avulla tutkin, mitä karkotus merkitsi aikalaisille ja miten he tulkisivat tapahtumia.

Muisteluaineistot koostuvat inkerinsuomalaisten karkotettujen elämäkerrallisista haastatteluista. Neuvostoviranomaisten karkotusdokumenttien pohjalta tehdyt aiemmat tutkimukset loivat pohjan tutkimukselleni (mm. Flink 2010; Suni 1995; Lahti-Argutina 2001; Gildi 2007).

Väitöstutkimukseni tavoitteet tulevat esille tutkimukseni osa-alueissa ja tutkimuskysymyksissä, joihin olen vastannut viidessä vertaisarviodussa artikkelissa:

1. Miten 1930-luvun kirjeissä kuvattiin karkotuksia ja seurannutta inkerinsuomalaisten hajaannusta? Soveltuuko *diasporan* käsite kuvaamaan kokemuksia hajaannuksessa elämisestä valvotussa pakkosiirrosta eri puolilla Neuvostoliittoa? (Artikkeli I.)
2. Minkälaista inkerinsuomalaisten *hiljainen vastarinta* oli 1930-luvulla? Mitä vastaan se kohdistui? (Artikkeli II.)
3. Millaisia ovat *muistitiedon vastakertomukset* pakkosiirrosta Leningradin piirityksestä Siperiaan ja muualle Neuvostoliittoon toisen maailmansodan aikana? (Artikkeli III.)
4. Minkälaisia olivat karkotetun Jääskeläisen suvun (33 henkeä) *suku- ja perhehistoriat* inkerinsuomalaisen *muistikulttuurin kontekstissa*? Millaista sortoa ja liikkuvuutta tutkittujen inkerinsuomalaisten perheiden jäsenet kokivat? Millaisia kulttuurisia perintöjä siirrettiin jälkipolvelle? Miten pakkosiirtoa tulkittiin eri sukupolvissa? (Artikkeli IV.)

5. Miten eri pakkosiirrot, karkotusten kokonaisuus ja *totaalinen karkotus* ilmenivät inkerinsuomalaisten muistitiedossa? (Artikkeli V.)

Tutkin väitöskirjassani ensinnäkin, miten inkerinsuomalaiset kokivat ja tulkitsivat karkotukset ja hajaannuksen. Toiseksi tarkastelen, minkälaisin vastarinnan keinoin he reagoivat sortotoimenpiteisiin ja mitä he kertoivat pakkosiirroista.

Tutkin artikkelissa I inkerinsuomalaisten karkotusta ja diasporaa Inkeristä eri puolille Neuvostoliittoa 1930-luvun yksityiskirjeiden avulla (Reuter 2020a). Toiseksi (II) tutkin inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvulla aikalaiskirjeiden ja -runojen, muistelmakirjallisuuden ja muistitiedon avulla (Reuter 2019).

Artikkelissa III tutkin toisen maailmansodan aikaista pakkosiirtoa Leningradin alueen piirityksestä Siperiaan ja muihin karkotuspaikkoihin vuosina 1941 ja 1942. Artikkelissa IV tutkin karkotetun suvun perhehistorioita inkerinsuomalaisessa muistikulttuurissa käyttäen hyväksi Jääskeläisten sukuarkiston monipuolisia aineistoja. Viidenneksi pyrin luomaan kokonaiskuvan eri karkotuksista ja inkerinsuomalaisten kokemasta totaalisesta karkotuksesta (vrt. Polian 2004).

Kuten inkerinsuomalaisten historiasta paljon kirjoittanut historioitsija Toivo Flink on todennut, niin inkerinsuomalaisten karkotushistoriaa ei ole kattavasti tutkittu eikä karkotusvuosista kirjoitettu riittävästi. (Flink 2012, 95.)

Väitöskirjatutkimukseni tehtävänä on syventää aiempaa tietämystä tuomalla esille, miten inkerinsuomalaiset itse tulkitsivat historiaansa. Samalla haluan nostaa esille, että inkerinsuomalaisten karkotushistoria on tärkeä osa suomalaisten kokemia Stalinin vainojen historiaa Neuvostoliitossa.

1.3 AIEMPI TUTKIMUS KARKOTUKSISTA

Suomen suuriruhtinaskunnan aikana 1800-luvulla yli 3 000 suomalaista tuomittiin ja karkotettiin Siperiaan (Juntunen 1983; Lahti-Argutina 2001, 24). Karkotus oli osa tsaarinaikaista ja sittemmin neuvostoliittolaista

rangaistuskulttuuria, jonka perintö näkyy edelleen Venäjällä. Pitkät kuljetusmatkat olivat ja ovat edelleen osa rangaistusta. (Pallot 2015; 2002.)

Neuvostoliitossa karkotettiin kokonaisia kansanryhmiä: sosiaalisia, uskonnollisia ja etnisiä ryhmiä (mm. Polian 2004). Tämä näkyi myös etniseltä taustaltaan suomalaisten ja muiden karkotettujen lukumäärän räjähdysmäisenä kasvuna neuvostoaikana verrattuna tsaarin aikaiseen Venäjään. Pelkästään 1930-luvulla karkeasti arvioiden noin 45 000 inkerinsuomalaista pakkosiirrettiin tuomiotta perhekunnittain Inkeristä muualle Neuvostoliittoon (Matley 1979; Suni 1995; Flink 2010; ks. Reuter 2020a).

Pakkosiirretyistä käytettiin Neuvostoliitossa usein virallista nimitystä *erikoissiirtolainen* (*spetsposelelntsy*), jota voidaan pitää kaunistelevana kiertoilmauksena karkotetulle (Ro'i 2009, 152). Pakkosiirretyt ihmiset asuivat karkotusalueilla useimmiten ns. *erikoissiirtoloissa*, jotka sijaitsivat tyypillisesti kaukana merkittävistä kaupungeista. Karkotuspaikkojen erikoissiirtolat erikoistuivat yleensä maa- ja metsätalouteen, kalastukseen sekä kaivosteollisuuteen. Pakkosiirretyt saivat liikkua tietyllä rajoitetulla alueella, mutta eivät lähteä sen ulkopuolelle ilman viranomaisten lupaa. (Mm. Lynne 2007.)

Karkotuspaikat (erikoissiirtolat) olivat osa Gulag-leirijärjestelmää, kuten pahamaineiset vankileiritkin. Viola Lynne on nimittänyt erikoissiirtoloita ”tuntemattomaksi Gulagiksi”, sillä ne ovat vähemmän tunnettu ja tutkittu osa Gulagia (Lynne 2007). Molempia Gulagin osia valvoi poliittinen poliisi NKVD⁶ (aiemmin OGPU). Sen tehtävänä oli Gulag-hallinnon ohella tukahduttaa poliittinen oppositio ja toimia Stalinin terrorin välineenä. Neuvostoliiton joukkokarkotukset hoidettiin NKVD:n, kuljetusalan työntekijöiden, ruokahuollon, asumisen ja muiden byrokraattien ammatillisena yhteistyönä. (Mm. Lynne 2007; Barnes 2011; Polian 2004.)

Kansainväliset tutkijat ovat jakaneet massakarkotukset Neuvostoliitossa yleensä kahteen pääryhmään: ensinnäkin ”kulakkien” karkotuksiin 1930-luvun alussa ja toiseksi niitä seuranneisiin vähemmistökansallisuuksien karkotuksiin (mm. Barnes 2011; Lynne 2007; Martin 1998).

⁶ *Sisäasiainkansankomissariaatti*. Vuonna 1946 NKVD:sta tuli *sisäasiainministeriö* (MVD) ja Stalinin kuoltua 1954 *Valtion turvallisuuskomitea* (KGB).

Inkeristä karkotettiin 1930-luvun alusta lähtien kulakkitalonpoikia ja raja-alueiden inkerinsuomalaisia laajalle alueelle eri puolille Neuvostoliittoa: Kuolan niemimaalle, Siperiaan ja Keski-Aasiaan, mutta myös lähemmäksi Inkeriä, kuten Vologdaan, Pihkovaan, Novgorodin alueelle ja Uralille (Matley 1979; Reuter 2020a; Flink 1992, 310–311; Lahti-Argutina 2001).

Inkerinsuomalaisten karkotukset alkoivat mitä todennäköisimmin ”kulakeiksi” luokiteltujen talonpoikien karkotuksilla (mm. Matley 1979). Kulakilla viitattiin Neuvostoliitossa leimaavalla tavalla rikkaaseen talonpoikaan, joka riisti ulkopuolista työvoimaa. Käytännössä karkotetuiksi joutui paljon pientilallisia ja köyhiä suomalaisia talollisia (mm. Suni 1992, 300–301). Väestönsiirtojen yhtenä tavoitteena oli murtaa inkerinsuomalaisten ja muiden väestöryhmien vastarinta, kuten maatalouden kollektivisoinnin vastustus (Matley 1979; Suni 1995; Flink 2010; Takala 2017).

1930-luvun kuluessa neuvostovalta alkoi käyttää vähemmistökansallisuutta yhä useammin karkotusperusteena sosiaalisten seikkojen sijaan. Julkisesti se korosti eri neuvostokansojen tasa-arvoa. Vuotta 1935 pidetään kansainvälisessä tutkimuksessa rajapyykkinä etnisyyteen perustuneiden joukkokarkotusten yleistymiselle Neuvostoliitossa. Monet tutkijat pitävät inkerinsuomalaisia yhtenä ensimmäisistä karkotetuista etnisistä ryhmistä. (Gildi 2007; Polian 2004, 43–44, 140, 139; Matley 1979; Martin 1998.)

Etnisten ryhmien pakkosiirrot alkoivat Terry Martinin (1998) mukaan 1930-luvun puolessa välissä diasporisten ja stigmatisoitujen ryhmien joukkokarkotuksilla Neuvostoliiton raja-alueilta muualle maahan. Diasporassa neuvostorajan molemmin puolin eläviin etnisiin ryhmiin, kuten suomalaisiin, kohdistui epäilyjä heidän epäluotettavuudestaan. Neuvostoliiton raja-alueilta karkotettiin suomalaisten lisäksi monia muitakin vähemmistöjä, joilla oli oma kansallinen kotimaa Neuvostoliiton ulkopuolella, kuten puolalaisia, saksalaisia, virolaisia, latvialaisia, liettualaisia, korealaisia, kiinalaisia, kurdeja ja iranilaisia. Heidän tilalleen tuotiin usein puna-armeijasta kotiutettuja sotilaita perheineen, millä

⁷ Polian (2004), Gildi (2007) ja Matley (1979) kirjoittavat inkerinsuomalaisista, kun taas Martin kirjoittaa pelkästään suomalaisista erottelematta suomalaisten alaryhmiä toisistaan (1998).

pyrittiin muuttamaan herkkien raja-alueiden etnistä ja sosiaalista rakennetta neuvostojohdon haluamaan suuntaan. (Martin 1998, 815.)

Terry Martin kirjoittaa Neuvostoliitossa toteutetusta ”etnisestä puhdistuksesta”, jonka erityispiirteiksi hän katsoo kokonaisten etnisten ryhmien siirtämisen, joukkokarkotusten ammattimaisen toteuttamisen sekä etnisten pakkosiirtojen toteuttamisen rauhan aikana. (Martin 1998, 823.) Etninen puhdistus tapahtui hänen mukaansa tyhjentämällä alue tietyn etnisen ryhmän jäsenistä osittain tai kokonaan. Neuvostojohdosta ja viranomaiset käyttivät termiä ”puhdistaa” karkotusten yhteydessä ja he myös määrittelivät karkotettavat etniset ja sosiaaliset ryhmät. (Martin 1998, 824.)

Pavel Polian (2004) on perehtynyt ”totaalisesti karkotettuihin” kansoihin Neuvostoliitossa ja kehittänyt kyseisen termin. Hän pitää tärkeänä erottaa karkotus hallinnollisena toimenpiteenä muista Gulagin osista, kuten vankileireistä. Kokonaisia kansanryhmiä perheineen pakkosiirrettiin erikoissiirtoloihin hallinnollisilla päätöksillä ilman tuomioita, kun taas vankileireille tuomittiin yksilöllisesti. Neuvostoliiton sisäiset joukkokarkotukset olivat laaja historiallinen ilmiö, joka koski Polianin mukaan arviolta kuutta miljoonaa ihmistä. (Polian 2004, 4; myös Applebaum 2004.)

Toisen maailmansodan aikana kansallisuuteen ja etniseen taustaan perustuneet karkotukset kiihtyivät Neuvostoliitossa ja ne kohdistuivat aiempaa useampaan ryhmään (mm. Polian 2004). Inkerinsuomalaisia ja laajemmin muita suomalaisia karkotettiin Leningradin piirityksestä Siperiaan vuosina 1941 ja 1942 arvioiden mukaan noin 28 000–30 000 henkeä (Sunni 1995, 231; Lahti-Argutina 2001, 23).⁸ Vaikka joskus puhutaan pelkästään evakuoinnista, kyse oli karkotuksesta tai pakkoevakuoinnista. Neuvostojohdon päätarkoituksena ei ollut pelastaa suomalaisten henkeä, vaan ennaltaehkäistä siirtyminen vastapuolelle sodan aikana (esim. Polian 2004, 120, 139; Gildi 2007).

⁸ Suomalaisten pakkoevakuointi tapahtui samanaikaisesti saksalaisten kanssa. Tutkimuksessa on esitetty eri arviolukuja. Kansainvälisessä tutkimuksessa on esitetty, että peräti 89 000 suomalaista ja 7 000 saksalaisista (yhteensä 96 000) pakkoevakuoitiin piiritetystä Leningradista (mm. Pohl 2004, 131). Luku perustuu mitä ilmeisimmin annettuun määräykseen ja on liian suuri. Luvussa on luultavasti mukana myös Suomeen siirretyt inkeriläiset. Lisäksi moni kuoli sodan aikana mm. nälkään ja pommituksiin.

Lisäksi toisen maailmansodan aikana arviolta 65 000 inkerinsuomalaista, inkerikkoja ja vatjalaista evakuoitiin Saksan miehittämältä alueelta Suomeen. Heistä valtaosa, noin 56 000 henkeä, joutui rauhansopimuksen jälkeen Keski-Venäjän karkotusalueille (Flink 2010).⁹ Neuvostojohdosta kohdisti pakkosiirron määräyksissään nimenomaan inkerinsuomalaisiin ja esti heidän paluunsa Leningradin alueelle Inkeriin (Flink 2010; Gildi 2007).

Inkerinsuomalaisten ja monien muiden ryhmien massakarkotukset Neuvostoliitossa ajoittuivat Josif Stalinin valtakautteen 1930–1950-luvuilla. *Stalinismiksi* kutsuttu ajanjakso alkoi vuonna 1929 samanaikaisesti maanviljelyksen pakkokollektivisoinnin ja maan nopean teollistamisen kanssa ja päättyi Stalinin kuolemaan vuonna 1953 (Fitzpatrick 2000, 2). Stalinin aikaiseen sosialismiin liittyi totalitaristisia piirteitä: valtion massaterroria, tiedonvälityksen kontrollia eli propagandaa, keskusjohtoinen talous, utopistisia kommunistiseen ideologiaan pohjautuvia tulevaisuuden lupauksia ja Stalinin johtama yksipuoluejärjestelmä. (Mm. Fitzpatrick 2000; Scott 2015.)

Samaiset ryhmät, jotka joutuivat karkotetuiksi, kuten ”kulakit” ja tietyt etniset vähemmistöt, olivat erityisen haavoittuvaisia suuren terrorin vuosina 1937 ja 1938 (Polian 2004, 43–44, 140–139; Gildi 2007; Martin 1998). Suuri terrori suunniteltiin keskitetysti neuvostojohdossa ja kohdistettiin tiettyjä väestöryhmiä vastaan. NKVD:n kansallisten erityisoperaatioiden kohteena vuonna 1938 olivat erityisesti rajaseudulla asuvat vähemmistöt: suomalaiset, virolaiset, latvialaiset, saksalaiset, puolalaiset, romanialaiset, kreikkalaiset, afgaanit, iranilaiset, kiinalaiset ja makedonialaiset. (Khlevniuk 2005.) Neuvostoliitossa asuneiden suomalaisten vainojen uhrien luettelon laatijan Eila Lahti-Argutinan mukaan karkotettuja inkerinsuomalaisia rangaistiin suuren terrorin aikana ”kansanvihollisina” eniten Muurmannin, Pihkovan ja Novgorodin alueilla, mutta myös Uralilla ja Siperiassa (Lahti-Argutina 2001, 22).

Inkerinsuomalaiset joutuivat karkotusten ja terrorin kohteeksi tavalla, jota Leonid Gildi on luonnehtinut ”salatuksi kansanmurhaksi” (Gildi 2007). Myös

⁹ Neuvostoliiton puolustuskomitean salaisessa asetuksessa 19.11.1944 kirjoitetaan ”Leningradin alueella aiemmin asuneesta inkerinsuomalaista syntyperää olevasta väestöstä”, joka tuli sijoittaa uudelleen talous- ja työtarkoituksessa (Flink 2010, 157; ks. myös Gildi 2007). Lukuun sisältyi myös muita inkerinsuomalaisten lisäksi, kuten etniseltä taustaltaan suomalaisia ortodoksisia inkerikkoja ja vatjalaisia (Flink 2010).

Otto Pohl (1999) kirjoittaa suomalaisiin, saksalaisiin ja muihin karkotettuihin etnisiin ryhmiin kohdistuneesta kansanmurhasta Neuvostoliitossa Stalinin aikana. Pohl katsoo kansanmurhan olleen osittainen eikä sen tavoitteena ollut koko ryhmän tuhoaminen. Osa kuoli neuvostojohdon materiaalisien heitteillejätön seurauksena karkotusmatkalla ja pakkosiirroissa, kun taas osa suuren terrorin vuosina 1937 ja 1938, osan selvitessä hengissä. (Pohl 1999; myös Martin 1998.)

Neuvostoliiton etnisiin karkotuksiin ei liittynyt Martinin (1998) mukaan avointa ja tarkoituksellista massamurhaa, mutta sen sijaan lukuisia vangitsemisia ja tuomioita korkean kuolleisuuden vankileireille. Lisäksi pakkosiirrot hoidettiin nopeasti ilman kunnon suunnitelmia, mikä johti monien kuolemaan nälkään, kylmyyteen, sairauksiin sekä raskaaseen pakkotyöhön erikoissiirtoloissa. Vuosien 1935–1938 aikana pakkosiirretyt diasporiset etniset ryhmät joutuivat terrorissa niin suuressa määrin vanguituiksi ja teloitetuiksi, että se Martinin mukaan lähentelee kansanmurhaa. (Martin 1998, 817–822.)

Neuvosto-Karjalan historiaa tutkineen Irina Takalan näkemyksen mukaan suomalaisten kokeman terrorin ja karkotusten taustalla oli erilaiset luokkataustaan ja poliittisiin seikkoihin liittyvät tekijät, rajavalvonnan tehostaminen ja väestön alistaminen Stalinin vallalle (Takala 2017). Viktor Zemskov katsoo, että Stalin ja neuvostojohdo eivät pitäneet Neuvostoliiton monikansallisuudesta vaan he pyrkivät etnisen kirjon vähentämiseen ja kansojen sulautumiseen venäjänkieliseksi neuvostokansaksi erityisesti karkotusalueilla (Zemskov 2005).

Suomalaisten vastaisia ennakkoluuloja neuvostojohdossa ruokki kommunistinen ideologia, jonka pohjalta Neuvostoliitossa asuvat suomalaiset nähtiin uhkana yhteyksiensä takia kapitalistiseen, länsimaiseen Suomeen ja potentiaalisesti epälojaaleina. Kyseessä ei siis ollut rotuun perustunut kansanmurha, kuten esimerkiksi natsi-Saksassa. (Martin 1998, 860.) Lisäksi karkotetuista saatiin halpaa pakkotyövoimaa harvaan asutuille perifeerisille alueille kehittämään niiden taloutta. (Martin 1998; Polian 1999; 2004, 43–44, 139–140; Gildi 2007.)

1.4 INKERINSUOMALAISET JA MUUT SUOMALAISET NEUVOSTOLIITOSSA

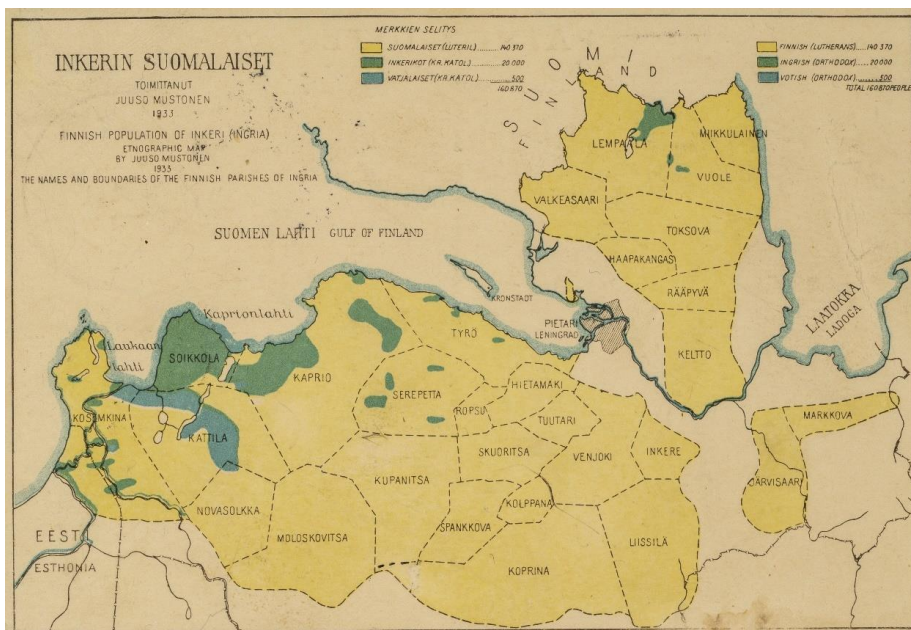
Suomalaiset¹⁰ ovat joutuneet mittavien karkotusten kohteeksi Venäjällä ja Neuvostoliitossa. Tutkimukseni käsittelee *inkerinsuomalaisia*, jotka ovat enimmäkseen Itä-Suomesta ennen Venäjän vallankumousta Inkeriin muuttaneiden suomalaisten jälkeläisiä. Muuttoliike Suomesta Inkeriin alkoi Ruotsin valtakaudella 1600-luvulla, jolloin Inkeri oli Ruotsin maakunta. Myös myöhemmin Venäjän valtakaudella vallankumoukseen asti Inkerin maaseudulle muuttaneet suomalaiset – tai viimeistään heidän jälkeläisensä – integroituivat Inkerin maalaiseen elämäntapaan ja heidätkin voi laskea inkerinsuomalaisiksi. (Raudalainen 2017; Miettinen 2004.)

Inkerinsuomalaiset käyttivät 1930-luvulla (Reuter 2020b) ja käyttävät edelleen itsestään nimityksiä suomalainen, inkerinsuomalainen ja inkeriläinen (mm. Miettinen 2004; Rautajoki 2017). Käytän tutkimuksessani selvyyden vuoksi termiä inkerinsuomalainen. Termi inkeriläinen kuvaa monien mielestä laajempaa joukkoa Inkerissä asuneita ihmisiä ja pitää sisällään myös etniseltä taustaltaan suomensukuisia inkerikkoja ja vatjalaisia. Tässä merkityksessä sitä on käytetty kuvattaessa ”inkeriläistä” siirtoväkeä Suomessa toisen maailmansodan aikana (Flink 2010; Nevalainen 1990). Käytän tässä historiallisessa yhteydessä termiä ”inkeriläinen”, jolloin se pitää sisällään inkerinsuomalaisten lisäksi myös inkerikkoja ja vatjalaisia. Tutkimukseni loppuvaiheessa tuli ilmi, että inkerikot ovat mitä ilmeisimmin joutuneet samankaltaisten karkotusten kohteeksi kuin inkerinsuomalaisetkin (Raudalainen 2021, 49; Patrakka 2021, 98).

Maantieteellisesti historiallinen Inkeri sijoittuu Suomen-lahden pohjukkaan rajautuen Laatokkaan, Narvan-jokeen (Viroon) ja Raja-jokeen vanhalla Suomen rajalla. Inkerin alueesta tuli Ruotsin maakunta vuonna 1617, kun Ruotsi ja Venäjä solmivat Stolbovan rauhan. Inkeri oli Ruotsin vallan aikana vaikeasti hallittava rajamaa ja puskurivyöhyke Venäjän hyökkäyksiä vastaan (Kepsu 2017). Venäjä valloitti Inkerin Ruotsilta vuonna 1710 ja rakensi sen keskelle Pietarin kaupungin, jolloin suomalaisista talonpojista tuli maaorjia. Maaorjuuden loputtua vuonna 1861 varallisuus sekä kansalliset, kulttuuriset

¹⁰ Suomalaisella tarkoitan tässä etniseltä taustaltaan suomalaisia, jotka eivät välttämättä olleet Suomen kansalaisia. Käsittelem tutkimuksissani erityisesti inkerinsuomalaisia, jotka muodostivat suomalaisten enemmistön Neuvostoliitossa.

ja poliittiset pyrkimykset kasvoivat Inkerissä (Flink 2000). Historiallinen Inkeri ja Leningradin hallinnollinen alue menevät maantieteellisesti päällekkäin, joskin jälkimmäinen on edellistä hieman suurempi. Inkerinsuomalaiset kokivat Inkerin kotimaakseen 1930-luvulla siitä huolimatta, että Inkeri ei ole koskaan ollut virallinen valtio (Reuter 2020a).

Kartta 1. Inkerin suomalaiset. Väestön etnografinen kartta. Juuso Mustonen 1933. Kuortin perhearkisto Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa.

Venäjän vallankumouksen jälkeen inkerinsuomalaiset jakaantuivat poliittisesti ja henkisesti. Osa heistä tuki bolševikkeja, osa vastusti uusia vallanpitäjiä jopa asein ja moni yritti lähinnä selvitä sisällissodan ja talouskriisin kurimuksessa. Pohjois-Inkerin Kirjasalossa (Lempaalan osassa) nousi kapina. Alue oli Inkerin vapaajoukkojen hallussa eräänlaisena itsehallintoalueena heinäkuusta 1919 ja joulukuuhun 1920. Taisteluihin osallistui alle 2000 kapinallista, joista osa oli suomalaisia heimoaktivisteja. Kansannousu kuitenkin tukahdutettiin. Tuhannet inkerinsuomalaiset (noin 8 000 henkeä) pakenivat epävakaita oloja Suomeen. (Mm. Nevalainen 1992). Tarton rauhassa 1920 Kirjasalo jäi Neuvostoliiton osaksi ja suomalaisille luvattiin kulttuuriautonomia (Flink 2010). Karjalassakin taisteltiin. Alueen itsehallinto sai kannatusta Venäjän osana karjalaisten keskuudessa (Takala 2021, 29–35).

Inkerissä eli virallisesti Leningradin alueella suomalaiset muodostivat toiseksi suurimman etnisen ryhmän venäläisten jälkeen 1920-luvun lopulla (Gildi 2007, 32) ja vielä 1930-luvun alussa (Davies 1995).

Etnisesti ja uskonnollisesti monikulttuurisessa Inkerissä asui venäläisen valtaväestön ja inkerinsuomalaisten lisäksi muitakin vähemmistöjä. He olivat virolaisia ja saksalaisia sekä suomensukuisiin kansoihin kuuluvia ortodoksia *inkerikkoja* ja *vatjalaisia* (Gildi 2007, 32; Polian 2004; Gildi 2007; Matley 1979).

Inkerinsuomalaisten lukumäärä oli 115 200 henkeä vuoden 1926 väestönlaskennan mukaan, jolloin he asuivat vielä kotiseudullaan Leningradin alueella (99,6 %). On hyvä huomata, että tämä on ainoa väestönlaskenta, jossa inkerinsuomalaiset, vanha suomalainen väestö Leningradin alueella, on mukana omana ryhmänään (Matley 1979; Takala 2021, 16).¹¹

Inkerinsuomalaiset olivat tilastojen mukaan äidinkieleltään suomenkielisiä (98 %), he asuivat maaseudulla (94 %) ja heidän lukutaitonsa oli korkea (70 %) vuonna 1926 verrattuna muihin neuvostomaaseudulla asuviin etnisiin ryhmiin (Matley 1979). Inkerinsuomalaiset olivat erikoistuneet erilaisiin maatalouden elinkeinoihin, toimittivat ruokaa Pietariin (Leningradiin) ja hyötyivät taloudellisesti kaupungista, mutta vain harvoin asuivat siellä. Heidän identiteettinsä rakentui luterilaiseen kristinuskoon, suomen kieleen ja maalaisuuteen. (Engman 1992, 173–178.)

Neuvostoliiton johto alkoi puhua 1920-luvulta lähtien ”kulakkivaarasta” ja ”kansanvihollisista”. Kansallisia vähemmistöjä kohtaan alettiin tuntea kasvavaa epäluuloa, jolloin inkerinsuomalaisiin, laajemmin suomalaisiin ja muihin vähemmistöihin luotettiin yhä vähemmän. (Mm. Takala 2021; Gildi 2004, 10–11). Propagandakuvat (valkoisista) suomalaisista vihollisina ja fasisteina olivat karkeita (Takala 2021, 46–57).

Stalinistinen neuvostojohto ja NKVD alkoivat pitää tiettyjä kansallisia vähemmistöjä vihollisinaan, jolloin niiden kaikki jäsenet ja heidän lapsensa

¹¹ Tilastojen puutteellisuudesta huolimatta inkerinsuomalaisten lukumäärä on suuntaa antava vuoden 1926 väestönlaskennan mukaan. Sen sijaan 1930-luvun väestönlaskenta on epäluotettava eikä kuvaa, saati selitä sortotoimien vaikutuksia suomalaisiin (Takala 2021, 20–24).

katsottiin lähtökohtaisesti epäluotettaviksi, vihamielisiksi tai vastavallankumouksellisiksi (mm. Gildi 2007; Martin 1998).

Bolsevikkeja vastustanut inkerinsuomalainen väestö katsottiin neuvostovastaiseksi ja epäluotettavaksi neuvostojohtajien näkökulmasta (Flink 2010, 26). Inkerinsuomalaiset määriteltiin 1920-luvun lopulla valtiolle vaaralliseksi kansaksi (Gildi 2007, 34). Inkerinsuomalaisia alettiin 1930-luvulla epäillä neuvostovastaisuudesta ja vakoilusta Suomen hyväksi (Gildi 2004, 10–11).

Vuonna 1933 Neuvostoliitossa tuli voimaan maan sisäinen passijärjestelmä. Kansallisuudesta tuli hierarkia, joka vaikutti neuvostokansalaisen mahdollisuuksiin edetä elämässä ja muuttaa paikkakunnalta toiselle (mm. Martin 2000). Stalin ja neuvostojohto maalasivat valtion rajan muodostamia ulkopoliittisia uhkakuvia sisäisen yhtenäisyyden saavuttamiseksi. Poliittinen terrori muuttui erityisesti rajaseudulla ennaltaehkäiseväksi repressioksi, mikä näkyi massapuhdistuksina. (Takala 2021, 163–169.)

Inkerissä ja Leningradissa toimineet suomenkieliset koulut, ylempi koulutus, sanomalehdet, kirjankustantamot, kirjastot, radio-ohjelmat ja muut suomenkieliset kulttuuri-instituutiot ja autonominen hallinto lopetettiin 1930-luvun puolivälissä (mm. Gildi 2007; Polian 2004). Suomalaiset kyläneuvostot yhdistettiin venäläisiin (Flink 2010). Suomen kielen käyttö kiellettiin Neuvostoliitossa vuonna 1937 ja seuraavana vuonna 1938 venäjän kieli tuli pakolliseksi ennen suomenkielisissä kouluissa (mm. Takala 2021).

Inkerin kirkko ja luterilainen uskonto yhdistivät inkerinsuomalaisia 1930-luvulle asti Inkerissä ja Pietarissa (Leningradissa). Kirkon välityksellä suomalaiset saivat myös kulttuurisia vaikutteita Suomesta. Inkerin kirkko opetti ja kannusti monia inkerinsuomalaisia lukemaan, kirjoittamaan ja tuntemaan Suomen suomalaista kulttuuria laajemminkin. Inkerissä luterilaisuus yhdistettiin suomalaisuuteen, kun taas ortodoksisuus puolestaan venäläisyyteen. (Mm. Miettinen 2004; Raudalainen 2017.) Inkerin kirkko sai vapaakirkoista ja uskonvastaisuudesta vahvan kilpailijan ateistisessa Neuvostoliitossa 1920-luvulta lähtien (Myllyniemi 2015). 1930-luvun kuluessa Inkerin kirkko tuhouttiin muodollisesta uskonvapaudesta huolimatta (Jääskeläinen 1982; Myllyniemi 2015).

Inkerinsuomalaisten lisäksi Neuvostoliitossa asui muitakin suomalaisia, kuten Kuolan niemimaalla asuneita *muurmanninsuomalaisia* ja *siperiansuomalaisia*, jotka olivat Suomen suuriruhtinaskunnasta Venäjälle karkotettujen rikoksista tuomittujen suomalaisten jälkeläisiä. Vuosina 1826–1888 karkotettiin 3 321 suomalaista Siperiaan (Juntunen 1998, 193–197).

Pietarinsuomalaiset (leningradinsuomalaiset) muodostivat oman ryhmänsä, joka työskenteli kaupungissa eri ammateissa. Leningradissa asui 6 500 suomalaista vuonna 1926. (Matley 1979, 7.) Inkerissä asui lisäksi ortodoksisia *inkerikkoja* (26 000 vuonna 1926). Viranomaiset laskivat ilmeisesti inkerikot suomalaisiksi ja heitä koskivat samankaltaiset karkotukset, pykälät ja asuinrajoitukset kuin inkerinsuomalaisiakin (Pattrakka 2021, 98; myös Raudalainen 2021).

Suomen sisällissodan jälkeen Suomesta muutti Neuvostoliittoon *punapakolaisia* tai *punasuomalaisia* vuodesta 1918 aina 1930-luvun alkuun asti (noin 10 000–12 000 henkeä). He usein nousivat tai neuvostojohto nosti heidät Inkerissä suomenkielisten kyläneuvostojen johtotehtäviin (mm. Suni 1995) ja Karjalan tasavallan johtoon (Takala 2021). Inkerissä punapakolaisten suhteet paikallisiin inkerinsuomalaisiin tulehtuivat (mm. Matley 1979; Miettinen 2004). Punasuomalaiset tekivät omien sanojensa mukaan ”ristiretkiä” 1920-luvulta lähtien inkeriläiskyliin. He propagoivat maatalouden kollektivisoimiseksi ja ateismin puolesta kirkkoa vastaan. Raporteissaan punasuomalaiset korostivat taistelua inkerinsuomalaisten yksityisomistajamentaliteettia ja porvarillisen Suomen piilovaikutusta vastaan. (Suni 1995.) Inkerinsuomalaisessa tutkimuksessa on näkynyt ja näkyy edelleen kriittisyys punapakolaisia kohtaan. Punaisten suomalaisten kerrotaan muun muassa avustaneen neuvostoviranomaisia ja poliittista poliisia inkerinsuomalaisten vangitsemisissa ja ilmiannoissa (esim. Suni 1995; Myllyniemi 218–220; Jääskeläinen 1982).

Vuosina 1931–1934 *amerikansuomalaiset* muuttivat Yhdysvalloista ja Kanadasta Neuvostoliittoon (6 500), pääasiassa Karjalan tasavallan alueelle (Takala 2021, 18). *Loikkarit* muuttivat Neuvostoliittoon samaten 1930-luvun alussa. He pakenivat Suomen pula-aikaa ja joskus myös poliittista vainoa. Laittomasti rajan ylittäneiden suomalaissiirtolaisten määrä oli arviolta 15 000 henkeä. He toivoivat löytävänsä työtä ja paremmat elinmahdollisuudet, mutta heidät tuomittiin laittomina maahanmuuttajina leireille ja

karkotuksen oloihin erityisasutuksiin. Moni heistä sai kuolemantuomion suuressa terrorissa. (Lahti-Argutina 2001, 28–31; Jänis-Isokangas 2022.)

Vuoden 1918 jälkeen saapuneiden suomalaisten maahanmuuttajien määrä ei ylittänyt 25 000–27 000 henkeä vuonna 1935 Irina Takalan arvion mukaan. Suomalaissiirtolaisia asui erityisesti Karjalan neuvostotasavallassa ja muissa Neuvostoliiton luoteisosissa (noin 15 000), Leningradin alueella (noin 6 000–7 000) ja Muurmanskin alueella (2 000). Muiden suomalaisten kuin inkerinsuomalaisten lukumäärä ei noussut juurikaan yli 30 000–32 000 hengen Neuvostoliitossa. (Takala 2021, 19.)

Suomalaiset johtivat vuosina 1920–1935 Neuvosto-Karjalaa, jonne he loivat suomenkielistä kulttuuria, rakensivat taloja ja teitä. He kehittivät teollisuutta sekä metsä- ja maataloutta. Syyskuussa 1935 neuvostojohdosta julisti ”taistelun suomalaista porvarillista nationalismia vastaan” ja suomalaissiirtolaiset joutuivat pian laajojen sortotoimien kohteeksi. Irina Takala näkee, ettei terrorin syynä ollut niinkään heidän etninen alkuperänsä vaan se, että Suomesta muuttaneina he olivat eläneet kapitalistisessa maassa ja nähneet liikaa. (Takala 2021.) Tämä ei kuitenkaan selitä muihin suomalaisiin kohdistunutta terroria, jota on selitetty muun muassa rajaseudulla asuvien diasporakansojen yhteyksillä kapitalistisiin valtioihin (mm. Martin 1998).

Karjalassa suomalaisten – lähinnä suomalaissiirtolaisten – kokema terrori vuosina 1937 ja 1938 oli erityisen julmaa ja teloitukset pääsääntönä saaduissa tuomioissa (Takala 2021, 204–253). Pakkosiirrot näyttävät sitä vastoin kohdistuneen Karjalassa asuneisiin suomalaisiin Inkeriin verrattuna lukumäärällisesti pienempiin ryhmiin. Vuonna 1931 ”kulakkien ja neuvostovastaisen aineksen poistamiseksi maaseudulta” karkotettiin 243 perhettä eli 1 045 henkeä Karjalan sisällä lähinnä Puudosen piirin kivilouhossiirtoloihin (Takala 2021, 173). Vuonna 1935 määrättiin karkotettavaksi 316 perhettä Karjalasta Länsi-Siperiaan (Gildi 2007, 171). Kansallisuuden perusteella tuomittujen suomalaisten perheenjäseniä (1 500 henkeä) ja amerikansuomalaisia (1 500 henkeä) oli tarkoitus karkottaa, mutta karkotettujen määriä ja sijoituspaikkoja ei ole tiedossa, ainoastaan sirpaletietoa. Rajapiireissä asui neuvostoviranomaisten mukaan enää 1 350 suomalaista suuren terrorin aikana ja väestönsiirto-operaation loppuunsaattamiseen pyydettiin lupaa. (Takala 2021, 235–236.) Inkerin raja-alueen ohella myös Karjalan rajavyöhykettä tyhjennettiin suomalaisista.

Inkerinsuomalaisten lisäksi Muurmannin alueen suomalaiset Kuolan niemimaalla pakkosiirrettiin vuonna 1940. Suomalaiset kuljetettiin Muurmannista Karjalaan Äänisen lähelle. Sieltä heitä pakkosiirrettiin edelleen kauemmaksi, joskus aina Siperiaan asti (Lahti-Argutina 2001). Tähän karkotettujen joukkoon joutui myös aiemmin Muurmannin alueelle pakkosiirrettyjä inkerinsuomalaisia (ks. Reuter 2020a, 11; Reuter 2020b).¹²

Neuvostoliitossa käytettiin useimmiten inkerinsuomalaisista ja muista suomalaisista termiä ”suomalainen”, joka merkittiin neuvostopassiin kansallisuudeksi tekemättä eroa eri suomalairyhmien välille (Reuter 2020a). Myös osa tutkijoista kirjoittaa yleisellä tasolla suomalaisten karkotuksista Neuvostoliitossa jakamatta suomalaisia alaryhmiin (mm. Martin 1998). Useimmat historiantutkijat kirjoittavat kuitenkin karkotusten yhteydessä nimenomaan inkerinsuomalaisista ja erottelevat inkerinsuomalaiset ja laajemmin suomalaiset toisistaan, sillä osa karkotuksista näyttää kohdistuneen juuri inkerinsuomalaisiin (Gildi 2007; 136–142; 95–99; Flink 1992; 2010; Matley 1979; Polian 2004). Keskityn tutkimuksessani inkerinsuomalaisten karkotuksiin.

1.5 INKERINSUOMALAISTEN KARKOTUKSET

Inkerinsuomalaiset joutuivat monien eri joukkokarkotusten kohteeksi Neuvostoliitossa Stalinin aikana. Karkotuksia koskevien asiakirjojen ja aiemman tutkimuksen perusteella inkerinsuomalaisia ja muita venäjänsuomalaisia kohdeltiin eri tavoin karkotuksissa ja asumisrajoituksissa. Usein karkotusdokumenteissa, viranomaismääräyksissä ja historiantutkimuksessa kirjoitettiin nimenomaan inkerinsuomalaisista tai Leningradin alueen suomalaisista (Gildi 2007; 136–142; 95–99; Flink 1992; 2010; Matley 1979; Polian 2004).

Inkerinsuomalaisten tutkimista voi perustella sillä, että joukkokarkotukset koskivat heitä erityisen raskaasti Neuvostoliitossa (mm. Gildi 2007; Matley 1979; Polian 2004). He olivat myös selkeästi suurin suomalaisryhmä Neuvostoliitossa (lähes 90 % vuonna 1926).

¹² Inkerinsuomalaisten kirjeet ja muistitieto toivat tämän tiedon esille. Se on myös loogisesti pääteltävistä siitä, että Muurmannin alueelle oli ennen suomalaisiin laajasti kohdistuneita karkotuksia karkotettu inkerinsuomalaisia 1930-luvun alussa.

Sortotoimiin liittyvät karkotukset olivat Neuvostoliitossa hallinnollisia ja kollektiivisia kohdistuessaan sosiaalsiin, uskonnollisiin ja etnisiin ryhmiin (Polian 2004). Aiempien tutkimusten ja viranomaisten asiakirjojen perusteella ei kuitenkaan aina ole selvää, ketkä kaikki käytännössä pakkosiirrettiin. Eri pakkosiirroissa käytettiin erilaisia kriteerejä. Tämän takia pyrin selventämään tässä luvussa neuvostoviranomaisten ja -johdon määräyksiä.

Inkerinsuomalaisiin kohdistuneiden joukkokarkotusten kohteina olivat tyypillisesti kokonaiset perheet. Stalinin ajan poliittinen terrori ja poliittiset rangaistukset olivat kollektiivisia (Mm. Alexopulos 2008.) Karkotusdokumenteissa ja osassa tutkimuksia kerrotaan ainoastaan karkotettujen perheiden lukumäärä. Aina karkotettujen henkilöiden lukumäärä ei ole ollut tiedossa tai se on perheiden lukumäärään pohjautuva arvio. (Mm. Matley 1979.)

Käytännössä myös muita kuin inkerinsuomalaisia karkotettiin perheiden mukana. Monietnisissä perheissä eri kansallisuuden omaavia perheenjäseniä pakkosiirrettiin tai siirtyi vapaaehtoisesti inkerinsuomalaisten perheenjäsenten mukana karkotukseen (mm. Lepola 2000, 341–344). Väestönsiirrot ja karkotukset eivät kohdistuneet siis puhtaasti inkerinsuomalaisiin vaan jonkin verran laajempaan joukkoon.

Kansainväliset tutkijat ovat jakaneet joukkokarkotukset Neuvostoliitossa kahteen periodiin: ”kulakkitalonpoikien” karkotuksiin 1930-luvun alussa ja etnisten vähemmistöjen karkotuksiin vuodesta 1935 (mm. Barnes 2011; Lynn 2007). Aiemman tutkimuksen mukaan Neuvostoliitossa siirryttiin luokkavihollisten joukkokarkottamisesta viholliskansojen karkottamiseen rajavyöhykkeiltä 1930-luvun puolella välissä (myös Martin 1998; Polian 2004). Inkerinsuomalaiset olivat ensimmäisiä etniseen taustaan perustuvien karkotusten uhreja (mm. Polian 2004; Gildi 2007).

Vuonna 1929 alettiin toteuttaa maatalouden pakkokollektivisointia ja vuonna 1930 ohjelmaa ”kulakkien tuhoamiseksi luokkana” (mm. Flink 1992, 310). Prosessi oli Inkerissä kuten muuallakin Neuvostoliitossa väkivaltainen ja terrorimainen (Nevalainen 1992, 254). Kulakit jaettiin kolmeen ryhmään: ensinnäkin vastavallankumouksellisiin aktiiveihin, jotka tuli vangita, toimittaa vankileireille tai teloittaa, toiseksi varakkaisiin talonpoikiin, jotka

karkotetaan pohjoisille syrjäseuduille, ja kolmanneksi kotiseudulta ”erikoissiirtoloihin” karkotettaviin (Suni 1992, 301).

Kulakeiksi ei määritelty ainoastaan varakkaita ulkopuolista työvoimaa käyttäneitä talonpoikia vaan myös kolhooseja vastustaneita köyhiä ja keskivarakkaita talonpoikia ja uskonnollisten yhteisöjen jäseniä (mm. Gildi 2007, 46; Flink 1995). Propagandassa ”kulakkeihin” liitettiin kielteisiä piirteitä, kuten ahneus ja toisten talonpoikien riistäminen. Kulakeiksi luokiteltuja talonpoikien omaisuus takavarikoitiin ilman korvausta, heiltä vietiin äänioikeus ja heitä syrjittiin eri tavoin, minkä lisäksi monet vangittiin ja teloitettiin. (Mm. Suni 1992; Nevalainen 1992; Polian 2004.) Käytännössä maaorjuudesta vasta edellisessä sukupolvessa vapautuneet inkerinsuomalaiset ”kulakit” olivat pientilallisia (mm. Matley 1979).

Valtaosa maalaisväestöstä Inkerissä ja muualla Neuvostoliitossa vastusti kollektivisointia. Talonpojat tulkitsivat sen ”maaorjuuden paluuksi”, sillä kolhoosin työntekijöiden elinolot, sitominen asuinpaikkaan ja muut seikat muistuttivat maaorjuutta (Fitzpatrick 1996; Reuter 2021). Väestönsiirtojen yhtenä tavoitteena oli valtaapitävien näkökulmasta murtaa inkerinsuomalaisten ja muun väestön vastarinta mm. kolhoosien muodostamiselle. Karkotuksilla pönkitettiin kommunistisen puolueen ja maata hallitsevan Stalinin valtaa Neuvostoliitossa (mm. Takala 2017).

Aiemmassa tutkimuksessa on arvioitu, että 18 000 inkerinsuomalaista pakkosiirrettiin vuosina 1929–1931 Inkeristä Siperiaan, Kuolaan ja muualle Neuvostoliiton sisällä (Nevalainen 1992, 258; Suni 1992, 309). Tämä kirjallisuudessa esitetty arvio pohjautuu yli 17 Inkerin luterilaisesta seurakunnasta karkotettuun 4 320 perheeseen. Arvio karkotettujen lukumäärästä tehtiin jo vuonna 1935, mutta Suomen Inkerin liitto piti laskelmia luotettavina.¹³

Viranomaisasiakirjan pohjalta joukkokarkotusten alkamisvuosi näyttää olleen vuosi 1930 (Flink 2010, 31). Tutkimukseni karkotettujen kirjeistä tukee joukkokarkotusten alkamista vuonna 1930, sillä aineistossani ei ollut kirjeitä karkotusalueilta, saati mainintoja joukkokarkotuksista ennen vuotta 1930 (Reuter 2020a). Tätä ennen vuonna 1929 karkotustuomion sai

¹³ Suomen Inkerin liiton rapotti Inkerissä ”tapahtuneista suomalaisen väestön karkoituksista ja muista sortotoimenpiteistä 10.8.1935”. Kansallisarkisto, Kaapre Tynnin kokoelma XLIII.

kuitenkin moni inkerinsuomalainen uskonnollisin perustein (mm. Lavonen 2012).¹⁴ Jo 1920-luvun alussa 10 000 inkerinsuomalaista suunniteltiin siirrettäväksi Pohjois-Inkerin raja-alueelta Keski-Venäjälle. Suomi kuitenkin vastusti pakkosiirtoa. (Flink 2012, 67–70.)

Leonid Gildi (2007, 54) korjaa kansainvälisten tutkijoiden kuvaa suomalaisten pakkosiirroista (vrt. Martin 1998; Polian 2004). Gildi tuo esille Leningradin aluekomitean päätöksen jo vuodelta 1930, jonka mukaan ”paikallinen väestö siirretään raja-alueelta”. Toimeenpaneva komitea tarkensi paikallisella väestöllä tarkoitettavan inkerinsuomalaisia, jotka tuli karkottaa ”ei-toivottuna kansana” (Gildi 2007, 54).¹⁵ Gildin mukaan raja-alueilta, passisääntöjen erikoisalueilta ja Suomen lahden etelärannikolta pakkosiirrettiin inkerinsuomalaisten lisäksi inkerikkoja ja virolaisia. Heidän kyliään tyhjennettiin ihmisistä ja lopetettiin (Gildi 2007, 54). Ensimmäinen etniseen taustaan ja asuinalueeseen pohjautunut inkerinsuomalaisten pakkosiirto toteutettiin mitä ilmeisimmin siis jo 1930-luvun alussa eikä vuonna 1935 kuten kansainvälisessä kirjallisuudessa esitetään (vrt. Martin 1998; Polian 2004). Sekä etniseen taustaan pohjautuvia karkotuksia raja-alueilta että kulakkien karkotuksia toteutettiin molempia samanaikaisesti 1930-luvun alussa.

Vuonna 1935 NKVD:n johtaja Genrih Jagoda allekirjoitti ”Leningradin ja Karjalan puhdistamisen kulakeista ja neuvostovastaisista aineksista rankaisutoimenpitein” (Gildi 2007). Pohjois-Inkeristä läheltä Suomen vanhaa rajaa pakkosiirrettiin 3 457 perhettä, noin 7 000 henkeä. Suomen vastaiselta 22 kilometrin raja-alueelta tiettyjen seurakuntien suomalainen väestö karkotettiin täysin ja kirkot suljettiin vuoteen 1936 mennessä. (Gildi 2007, 56–57; Suni 1995; Hämeen-Anttila 1943, 8.) Toisessa vaiheessa 100 kilometrin levyinen rajavyöhyke tyhjennettiin noin 20 000 inkerinsuomalaisesta, kun Leningradin alueen toimeenpaneva komitea vahvisti ”suomalaisten karkottamisen ei-toivottuna kansana” (Matley 1979; Suni 1995; Flink 2010; 1992; Gildi 2007, 56–57).

Historian kirjoituksessa on ollut taipumusta yksinkertaistaa eri ryhmien karkotukset ensinnäkin ”kulakkien karkotukseksi” 1930-luvun alussa ja

¹⁴ Vuonna 1929 tuomittiin karkotettavaksi ”uskonnollisista syistä” lahkoihin kuuluneita inkerinsuomalaisia (Lavonen 2012, 23, 29), mutta kyse ei välttämättä ollut inkerinsuomalaisiin kohdistuneesta joukkokarkotuksesta.

¹⁵ Toimeenpaneva komitea 23. huhtikuuta 1930. Gildi 2007,

“etnisten ryhmien” karkotuksiksi vuodesta 1935 alkaen (mm. Martin 1998). Sekä sosiaalinen että etninen puoli karkotusten perusteena näyttää alkaneen jo 1930-luvun alussa eikä sosiaalisen taustan vaikutus näytä hävinneen 1930-luvulla vaan vaikutti etnisyyteen liittyvien tekijöiden kanssa samanaikaisesti (myös mm. Klimkova 2007).

Useiden tutkijoiden mukaan kaikkia Leningradin alueen suomalaisia ei pakkosiirretty vuonna 1935, vaan nimenomaan inkerinsuomalaisia (Takala 2021, 23; Suni 1995; Gildi 2007; Polian 2004, 135; myös Matley 1979). Tätä tukee se seikka, että vuonna 1935 NKVD:n johtaja Genrih Jagoda kielsi ”kansallisuutta muuttaneiden sekä ulkomaisten alamaisten pakkosiirtämisen”. Käytännössä suomalaissiirtolaisten karkotus estyi Leningradin alueelta. Lisäksi Jagoda kielsi puna-armeijalaisten, heidän perheidensä, punapartisaanien ja työkyvyttömien perheiden pakkosiirron (ks. Flink 2010, 34–35).¹⁶

Keväällä 1935 Leningradin alueen raja-alueilta Inkeristä karkotetut, noin 22 500 henkeä, kuljetettiin NKVD:n tietojen mukaan erityissiirtoloihin Kazakstaniin (7 637 henkeä), Sverdlovskin alueelle Uralille (7 240), Tadzhikistaniin (3 881), Kirgisiaan (2 171) ja Länsi-Siperian aluepiiriin (1 546) (Takala 2021, 23). Inkerinsuomalaisia pakkosiirrettiin Karjalan kannakselta ja Suomen lahden rannoilta myös muualle kuten Vologdaan, Novgorodiin ja Arkangeliin (Gildi 2007, 11). Leo Suni on arvioinut, että vuosina 1935–1936 Neuvostoliiton raja-alueelta pakkosiirrettiin yhteensä 26 000–27 000 inkerinsuomalaista (Suni 1995, 222; myös Gildi 2007, 11).

Toisen maailmansodan aikana etnisiin vähemmistöihin kohdistuneet massakarkotukset kiihtyivät Neuvostoliitossa. Vuonna 1941 hyväksyttiin päätös ”saksalaisten ja suomalaisten pakkosiirrosta Leningradin lähikaupunkialueelta”. Viranomaiset toteuttivat Gildin mukaan inkerinsuomalaisten joukkokarkotuksen pääasiassa vuonna 1942 (Gildi 2007, 96–98). Neuvostojohdon päämääränä oli estää suomalaisten ja saksalaisten siirtyminen vastapuolelle (Polian 2004, 139; Gildi 2007; ks. Lahti-Argutina 2001, 23). Suomalaisiin kohdistunut pakkoevakuointi piiritetyn Leningradin alueelta näyttää kohdistuneen kaikkiin alueen suomalaisiin eikä vain inkerinsuomalaisiin (mm. Polian 2004).

¹⁶ Flink 2010, 35 mukaan. Jagodan salainen puhelintiedote 25.3.1935 (no. 55709). GARF, fond 77, opis 1, delo 568, list 1–2.

Leningradin saartorenpaikkaa kuljetettiin viidessä päivässä 23.–28. maaliskuuta 1942 yhteensä lähes 30 000 suomalaista Siperiaan Sunin (1995, 231) ja Lahti-Argutinin (2001, 23) mukaan. Usein kirjallisuudessa karkottamisvuodeksi mainitaan kevät 1942 (esim. Suni 1995, 231; Flink 1992, 313). Gildin (2007) ja itse tutkimani muistitiedon mukaan pakkosiirrot aloitettiin kuitenkin jo vuonna 1941, mutta ne jouduttiin keskeyttämään pommitusten takia (Reuter 2020b; myös Gildi 2007). Suomalaisia pakkosiirrettiin pääasiassa Siperiaan mutta myös muille alueille (Gildi 2007; myös Reuter 2020b).

Inkerinsuomalaisten karkotukset kohdistuivat naisiin miehiä suuremmassa määrin. 1930-lukujen ”kulakkien” karkotuksissa osa perheenpäistä määrättiin vangittaviksi ja loppuperhe karkotettiin. Käytännössä miehet määriteltiin naisia useammin perheiden päiksi. 1940-luvulla pakkosiirrot kohdistuivat suurelta osin naisiin, koska inkerinsuomalaisia miehiä vangittiin ja teloitettiin Stalinin terrorissa naisia useammin, minkä lisäksi miehiä otettiin (työ)armeijaan ja kuoli eri sotien taisteluissa (Reuter 2020b; Flink 2010; ks. myös Mukhina 2005; Martin 1998).

Saksan miehitettyä osan Inkeriä 65 000 inkerinsuomalaista, inkerikkoa ja vatjalaista evakuoitiin Viron kautta Suomeen vuosina 1943 ja 1944 (Flink 2010). Flink (2010) ja Nevalainen (1990) kirjoittavat tämän väestönsiirron yhteydessä ”inkeriläisestä siirtoväestä”. Kommunistisiksi tiedetyiltä henkilöiltä ja joiltakin venäläistyneiltä perheiltä Suomen Valtiollinen poliisi esti pääsyn Suomeen. Väestönsiirto oli sen loppuvaiheessa rintaman ja Saksan häviön lähestyessä kaoottinen, jolloin väestön kontrollointi vaikeutui eikä siirtoväen kansallisuutta aina ehditty tutkia. (Mm. Flink 2010; Nevalainen 1990.)

Neuvostoviranomaiset antoivat salaisen asetuksen¹⁷, joka koski Suomesta Neuvostoliittoon palaavia inkeriläisiä eli ”Leningradin alueella aiemmin asunutta inkerinsuomalaista syntyperää olevaa väestöä”¹⁸ (Flink 2010, 157). Inkerinsuomalaiset tuli sen mukaan uudelleensijoittaa talous- ja työtarkoituksessa Keski-Venäjälle. Inkerinsuomalaiset ja heidän mukanaan muita inkeriläisiä kyyditettiin Inkeriin paluun lupauksista huolimatta

¹⁷ Neuvostovaltion puolustuskomitean salainen asetus 19.11.1944.

¹⁸ Valtiollisen puolustuskomitean päätös 19.11.1944 no 6973. Gildi 2007, 176–179.

kotiensa ohi. Heidät pakkosiirrettiin Keski-Venäjälle Jaroslavlin, Pihkovan, Novgorodin, Velikije Lukin ja Kalinin¹⁹ alueille. Näillä alueilla he joutuivat lähinnä kolhooseihin kauaksi pääliikenneväylistä. (Flink 2010; myös Lahti-Argutina 2001, 23; Gildi 2007, 12–13.)

Vuonna 1944 karkotus ”erikoissiirtolaisena” ja asuinpaikkarajoitukset koskivat virallisesti jo koko inkerinsuomalaista vähemmistöä (Gildi 2007, 95–100; myös Polian 2004). Keski-Venäjälle siirretyiltä inkerinsuomalaisilta kiellettiin matkustusluvut entiselle kotiseudulleen, kun taas alueelle siirretyille venäläisille, karjalaisille, virolaisille ja muille luvat kotiinpaluuseen tuli myöntää (Gildi 2007, 180).²⁰

Stalin allekirjoitti toukokuussa 1947 salaisen määräyksen ”omavaltaisesti Leningradin alueelle palanneiden inkerinsuomalaisten karkotuksesta”. Palanneiden inkerinsuomalaisten pakkosiirrot Leningradin alueelta toteutettiin eri määräyksin vuosina 1947–1949. Sisäasiainministeriön määräys toukokuussa 1947 käsitti laajemmin ”toimenpiteitä suomalaista kansallisuutta olevien henkilöiden ja Suomesta palanneiden inkerinsuomalaisten poistamiseksi Leningradista ja Leningradin alueelta”. Poistettavien henkilöiden passeihin tuli merkitä pykälä 38, jonka mukaan henkilöltä kiellettiin asuminen 1. luokan alueilla ja raja-alueilla. (Gildi 2007, 181–182.) Lisäksi Neuvosto-Karjalassa tehty²¹ salainen päätös huhtikuussa 1950 velvoitti pakkosiirtämään raja-alueille siirtyneet ja rekrytoidut inkerinsuomalaiset niiden ulkopuolelle (Gildi 2007, 182–183).

Myöhemmillä määräyksillä pyrittiin takaamaan inkerinsuomalaisten asuminen pakkosiirtoalueilla ja estämään suomalaisten paluumuutto Inkeriin, Suomen raja-alueille ja Leningradiin. (mm. Gildi 2007).

1.6 VAIETUT KARKOTUKSET

Inkerinsuomalaisten karkotushistoria Stalinin ajan Neuvostoliitossa on ollut historian tutkimuksen marginaalissa näihin päiviin asti. Tähän on monta

¹⁹ Nykyään Tver.

²⁰ Isänmaalliseen sotaan osallistuneiden inkerinsuomalaisten sotilaiden perheet olivat poikkeus. Kansankomissaarien neuvoston (eli neuvostohallituksen) määräys 19.9.1945 no 13925. Gildi 2007, 180.

²¹ Karjalais-Suomalaisen Neuvostotasavallan Kommunistisen puolueen Keskuskomitean päätös (Gildi 2007, 182–183).

syitä. Monet inkerinsuomalaiset vaikenivat pitkään historiastaan pelon takia. Neuvostoliitossa leireistä, karkotuksista ja ylipäättään inkerinsuomalaisuudesta puhuminen oli kiellettyä ja vaarallista Stalinin aikana. Aiheen esiintuominen julkisuudessa saattoi tuottaa ongelmia aina perestroikaan asti. (Miettinen 2004; Sherbakova 1992.) Karkotukset ja pakkosiirretyt ovat olleet ylipäättään tutkimuksen marginaalissa (mm. Tervonen 2022, 32).

Inkerinsuomalaiset sisäistivät vaikenemisen kulttuurin. Hiljaisuuden rikkomisen pelättiin aiheuttavan ongelmia itselle tai perheelle (Miettinen 2004; Raudalainen 2018; Siim 2016). Osassa venäläisistä, inkerinsuomalaisista ja muista neuvostoperheistä vaiettiin täysin Stalinin ajan vainosta (Duprat-Kushtanina 2013; Siim 2016; Peltonen 2009). Joskus oma etninen tausta suomalaisena ja menneisyys vainon uhrina saatettiin salata jopa omilta perheenjäseniltä (Siim 2016, 80; myös Peltonen 2009).

Etnisyyteen perustuneet kansojen karkotukset ja ”rangaistut kansat” olivat vaiettu ja kielletty aihe Neuvostoliitossa. Ne olivat pitkään ja ovat edelleen poliittisesti herkkä teema Venäjällä. (Ro'i 2009; myös Polian 2004, 5.) Inkerinsuomalaisten historiasta tai inkerinsuomalaisista ylipäättään ei kirjoitettu eikä puhuttu lähes puoleen vuosisataan neuvostoaikana (Anepaio 1999).

Kokemukset karkotuksista ja Stalinin terrorista olivat jaettuina, mutta niistä ei voinut keskustella julkisuudessa. Hiljaisuus rikkoontui korkeintaan kuiskauksiin läheisten ja luotettujen kesken. Stalinin terrorin aikana karttunut kumulatiivinen pelko hellitti vasta vähitellen perestroikasta lähtien tai ei koskaan (Figs 2007).

Suomessakin poliittinen ilmapiiri hiljensi pitkään Neuvostoliiton ihmisoikeusrikkomusten, Stalinin terrorin ja karkotusten julkisen käsittelyn toisen maailmansodan jälkeen. Neuvostoliiton ja Suomen välisen historian vaikeista ja kivuliaista kohdista vaiettiin poliittisista syistä. (Mm. Peltonen 2020, 18). Suomessa asuvat inkerinsuomalaiset pelkäsivät pakkopalautusta Neuvostoliittoon jatkosodan aikana ja jälkeen. He pysyttelivät näkymättöminä ja hiljaisina. (Flink 2010; myös Kähäri 2021.) Suomeen jääneistä inkerinsuomalaisista puolet pakeni poliittisen painostuksen, poliisikuulustelujen, karkotuksen uhan ja muun pelon takia Ruotsiin (mm. Kähäri 2021).

Rauhan tultua useiden Suomessa toimineiden kansalaisjärjestöjen joukossa Suomen Inkerin liiton toiminta kiellettiin (Flink 2012).²² Suomalaisia historiankirjoja sensuroitiin ja viralliseen poliittiseen linjaan sopimattomia kirjoja poistettiin kirjastoista (Ekholm 2000). Tällöin myös inkerinsuomalaisten historiasta ja Neuvostoliiton poliittisesta vainosta kertovia kirjoja sensuroitiin neuvostovastaisina Suomessa. Muun muassa väitöstutkimuksessa hyödyntämäni kirja inkerinsuomalaisten karkotettujen kirjeistä *Inkerinsuomalaiset GPU:n kynsissä – Kokoelma karkoitettujen kirjeitä* (Kurko 1943) sensuroitiin. (Ekholm 2000.)

Vielä 1970- ja 1980-luvuilla Neuvostoliiton virallisen historian kanssa ristiriitaisia tietoja sensuroitiin Suomessa. ”Neuvostovastaisia” faktoja poistettiin oppikirjoista tai historiankirjat opintosuunnitelmista. (Ekholm 2000.) Neuvostoliiton vankileirejä ja karkotusta käsittelevän Aleksandr Solžénitsynin *Arhipelag Gulag* (1973) julkaiseminen herätti poliittisissa piireissä jyrkkää vastustusta, minkä seurauksena suomenkielinen painos jouduttiin julkaisemaan Ruotsissa 1974 (Hellemann 2001).²³

Inkerinsuomalaisten historia oli Suomessa vaiettu, arkaluontoinen tabuaihe lähes puolen vuosisadan ajan aina 1980-luvun puoliväliin asti (mm. Rautajoki 2017; 2020, 5; myös Pakkanen ym. 2020a). Neuvostoliiton hajoaminen, sitä edeltänyt uudistuspolitiikka *perestroika* (1985–1991) ja kylmän sodan loppuminen²⁴ vapauttivat inkerinsuomalaisia kertomaan menneisyydestään 1980-luvun lopulta lähtien. Kirjallisuuslehti *Punalippu* (*Carelia*) Venäjän Karjalassa käsitteli vuonna 1987 inkerinsuomalaisten kokemaa terroria ensimmäistä kertaa 50 vuoteen²⁵, mikä nostatti kansallista itsetuntoa ja herätti keskustelua.

Muistelubuumi näkyi lehtikirjoitteluna Suomessa sekä elämäkerrallisen kirjallisuuden kasvuna (ks. Sihvo 1991; 1990). Inkerinsuomalaisten historiasta onkin kirjoitettu monia elämäkertoja ja kaunokirjallisuutta, mutta ne eivät ole nostaneet heidän historiaansa laajempaan tietoisuuteen (Sihvo 1991; Savolainen 2021). Myös inkerinsuomalaisten paluumuuton alkaminen

²² Joitakin kirjoja julkaistiin eikä inkerinsuomalaisten kokoontumisia estetty täysin (ks. Sihvo 1992).

²³ Esa Adrianin suomentaman *Vankileirien saariston* (1974) kustantajana toimi ruotsalainen Wahlström & Widstrand. Myös HS 5.1.2021 Heikki Aittokoski: ”Miten tällaista törkyä voi hyväksyä”. HS 29.9.1991 Jarl Hellemann: ”Tapaus Solzenitsyn’: Miten itesesensuuri toimi käytännössä”. [Viitattu 7.1.2021.]

²⁴ Kylmä sota loppui Neuvostoliiton hajoamiseen, mutta se lientyi jo aiemmin 1970-luvulla.

²⁵ Punalippu 8/1987.

Suomeen herätti mediakeskustelua. Paluumuuttoa perusteltiin eduskunnassa väestönpalautuksista jääneellä ”kunniavelalla” inkeriläisiä kohtaan ja aiemmilla karkotuksilla (mm. Lepola 1997) Presidentti Koiviston näkemys Suomen osuudesta inkerinsuomalaisten historiassa painoi vaakakupissa, joskin taustalla vaikutti inkerinsuomalaisten toive autonomisesta alueesta ja presidentin pelko ulkopoliittisesta selkkauksesta (Häikiö 2022).

Inkerinsuomalaisten historia nostettiin esille lisääntyvässä määrin perestroikan ja paluumuuton aikana 1980-luvun lopulta lähtien Suomessa ja Venäjällä. Inkerinsuomalaisia koskevan tutkimuksen määrä kasvoi 1990-luvulla samanaikaisesti Suomeen suuntautuneen paluumuuton kanssa. Inkerinsuomalaisista julkaistiin merkittäviä tutkimuksia, kuten Hannes Sihvon ja Pekka Nevalaisen toimittama *Inkeri: Historia, kansa, kulttuuri* (1991) ja muita historiallisia tutkimuksia (mm. Nevalainen 1990; Sihvo 2000).

Kansatieteilijöiden ja folkloristien tutkimustuloksia julkaistiin muun muassa teoksessa *Ingrian Finns and Neighbours* (1999) sekä sosiaalipsykologi Helena Miettisen väitöskirjassa (mm. Miettinen 2004; Liebkind ym. 2004). Inkerinsuomalaisten paluumuuttoon, integraatioon ja syrjintään liittyviä kysymyksiä tutkittiin ja valotettiin muun muassa kirjassa *Venäläinen, virolainen, suomalainen* (Liebkind ym. 2004), jonka kirjoittajiin itsekin kuuluin.²⁶ Leonid Gildin tärkeä tutkimus valottaa inkerinsuomalaisten kansanmurhaa ja karkotuksia (2007).

Inkerinsuomalaisten historia ja kokemukset karkotuksessa eletystä ajasta olivat paikoin tutkimatta aloittaessani väitöstutkimustani (Flink 2012, 95; Sihvo 2000, 12). Inkerinsuomalaisten karkotusaikaa 1930-luvulla oli tosin käsitelty elämäkerroissa (Sihvo 1992, 328–342) ja jonkin verran historian yleisesityksissä (mm. Sihvo 2000; myös Flin 1992). Pakkoevakuointia Leningradin piirityksestä oli tutkittu vähän. Ainoan hieman perusteellisemman tutkimuksen on tehnyt Leonid Gildi osana laajaa tutkimustaan (2007).

Väestönsiirtoa Saksan valtaamasta Inkeristä Suomeen toisen maailmansodan aikana on sitä vastoin tutkittu varsin perusteellisesti (Flink 2010; Nevalainen

²⁶ Hankeessa *Syrjinnän ja syrjäytymisen seurausten teorian ja tutkimusmenetelmien kehittäminen* julkaistiin myös monia tieteellisiä artikkeleja (mm. Mannila ja Reuter 2009).

1990; Rautajoki 2020). Seuranneesta karkotusajasta Keski-Venäjällä tutkimusta oli jo huomattavasti vähemmän (Flink 2010, 208–232). Toivo Flinkin tärkeä tutkimus *Kotiin karkotettavaksi - Inkeriläisen siirtoväen palautukset Suomesta Neuvostoliittoon vuosina 1944–1955* olisi ollut mahdollon ilman inkerinsuomalaisten paluumuuttoa Suomeen aiheen poliittisen arkaluontoisuuden takia. Historian käsittelyyn tarvittiin kahden sukupolven etäisyys tapahtuneesta, Flink kirjoittaa. (Flink 2020, 11–13; myös Flink 1995; 1992; ks. myös Rautajoki 2020.)

Hankkeessa *Inkeri ja inkeriläisyys – Muistot talteen ja arkistot haltuun* (2018–2020) kerättiin inkerinsuomalaisten muistitietoa ja aineistoja.²⁷ Myös tällä hetkellä inkerinsuomalaisia ja heidän historiaansa tutkitaan eri näkökulmista.²⁸ Tutkimuksesta ja julkisuudesta huolimatta kantasuomalaisten tietämys inkerinsuomalaisten historiasta on ollut varsin heikkoa (mm. Flink 2017). Vuonna 2020 Lea ja Santeri Pakkanen näyttely *Inkeriläiset – Unohdetut suomalaiset* Kansallismuseossa (Pakkanen ym. 2020a) ja seuraavana vuonna ilmestynyt kirja *Se tapahtui meille – Isän ja tyttären matka inkerinsuomalaisuuteen* toivat esille inkerinsuomalaisten kipeää historiaa laajalle suomalaisyleisölle (Pakkanen ja Pakkanen 2021).

Inkerinsuomalaiset ovat jääneet mediahuomiosta ja ajoittaisesta tutkimuksesta huolimatta suomalaisen historianopetuksen ulkopuolelle ja tutkimuksen marginaaliin. Taustalla vaikuttaa karkotusten tutkimuksen (Tervonen 2022) ja suomalaisen historian tutkimuksen metodologinen nationalismi. Suomalaisen historian tutkimuksen kansallisvaltion tyypillisesti rajoittuva lähestymistapa lukitsee ihmiset kapeaan kansalliseen historiatietoisuuteen (Ahonen 2020, 76).

²⁷ Maiju Putkonen veti hanketta Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa. Verkkojulkaisu <https://inkerilaiset.finlit.fi/>

²⁸ FT Toivo Flinkin tutkimuksessa *Aatteen arvo ja hinta* tarkastellaan suomalaisten pakolaisuutta Venäjällä ja Suomessa sekä aatteellisen toiminnan vaikutuksia kansansivistykseen, kulttuuriin ja kansallistunteeseen Inkerissä (julkaisuvuosi 2024). Hankkeessa *Perheen erossaolon ylisukupolvinen muistaminen* (2019–2023) tutkitaan taustaltaan inkerin- ja amerikansuomalaisten muistoja perheen hajaantumisesta, mikä on seurausta vanhempien tai isovanhempien pakkomuutoista ja pakolaisuudesta. Toward an ecology of memory: Mediums, modalities, and agents of the construction of Ingrian Finnish past tutkitaan inkerinsuomalaisten “muistin ekologiaa” kuten tekijöitä ja välineitä (2020–2022). Kansallisarkiston hankkeessa *Suomalaiset Venäjällä 1917–1964*, muun muassa Jesse Hirvelä tutkii Leningradin ja Inkerin kommunististen suomalaisten (sisältäen inkerinsuomalaiset) toimintaa sekä suhdetta nationalismiin ja kansallisuuskysymyksiin.

Suomen kansalliseen kertomukseen etniset vähemmistöt, ulkosuomalaiset ja maahanmuuton kuvaus ovat sopineet heikosti, sillä Suomessa on vaalittu myyttiä suomalaisten homogeenisuudesta ja Suomen kulttuurisesta yhtenäisyydestä (Tervonen 2014). Metodologinen nationalismi tukeutuu usein ahtaaseen suomalaisuuden määrittelyyn. Historian tutkimuksessa suomalaisiksi saatetaan katsoa vain Suomen kansalaiset, mikä sulkee suomalaisiksi itsensä kokevia etnisiä suomalaisia kuten monia inkerinsuomalaisia tutkimuksen ulkopuolelle.²⁹

Karkotusten tutkimuksen valikoivuus on aiheuttanut viranomaisten toiminnan katvealueiden, karkotusten kokonaisuuden ja karkotettujen oman näkemyksen jäämisen hämärään Suomessa ja muualla (myös Tervonen 2022, 34). Tämän väitöstutkimuksen tarkoituksena on tuoda valoon inkerinsuomalaisten karkotushistoriaa ja karkotettujen omia näkemyksiä.

²⁹ Esim. Kansallissarkiston hanke Suomalaiset Venäjällä 1917–1964 luokittelee suomalaisiksi tietokannassaan vain Suomen kansalaiset tai aiemmin Suomen kansalaiset (Jokipii ja Outinen 2022).

2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

Tutkin inkerinsuomalaisten karkotushistoriaa, hiljaista vastarintaa ja pakkosiirtoja seurannutta hajaannusta inkerinsuomalaisten omasta näkökulmasta aikalaisaineistojen ja muistitiedon avulla. Tutkimukseni teoreettiset käsitteet liittyvät inkerinsuomalaisten historialliseen tilanteeseen Stalinin ajan (1929–1953) Neuvostoliitossa.

Tutkin ensinnäkin inkerinsuomalaisten karkotushistoriaa eri näkökulmista. Analysoin 1930-luvun karkotuksia seurannutta *diasporaa* (Brubaker 2005) aikalaiskirjeissä. Tarkastelin lisäksi neuvostovaltion toteuttamaa ja inkerinsuomalaisten kokemaa *totaalista karkotusta* (Polian 2004) muistitiedon avulla.

Toiseksi tutkimukseni teoreettinen tausta liittyy niihin kulttuuriin keinoihin, joilla inkerinsuomalaiset vastasivat heihin kohdistuneisiin karkotuksiin ja muihin sortotoimenpiteisiin. *Hiljainen vastarinta* (Scott 1985) ja *vastakertomukset* (Andrews 2004) pakkosiirrosta olivat tällaisia kulttuurisia vastustamisen tapoja. Lisäksi sortoa kokeneissa perheissä ja suvuissa pidettiin yllä muistoa menneisyydestä siirtämällä *perhemuistoja* karkotuksista ja terrorista (Reuter 2021).

2.1 DIASPORA

Diasporan käsite syntyi pitkälti juutalaisten kokeman historiallisen hajaannuksen pohjalta ja liitettiin pitkään vain heidän historiaansa. Termi yleistyi ja tieteellistyi vähitellen kuvaamaan laajemmin muitakin etnisiä ryhmiä kuin juutalaisia ja heidän yhteyttään maantieteellisestä hajaannuksesta huolimatta. Diasporista ryhmää yhdistävät muut tekijät kuin tutkimushetken asuinalue tai kotimaa. Tällaisia yhdistäviä tekijöitä ovat etninen tausta tai kansallisuus, yhteinen äidinkieli, tapakulttuuri, muu kulttuuri ja uskonto. Usein ryhmän jäsenet jakavat kollektiivisia ja traumaattisia muistoja kotimaastaan ja sen historiasta, kuten sorrosta ja etnisestä vainosta, sekä niistä seuranneesta hajaannuksesta ja pakolaisuudesta. (Mm. Bruneau 2010). Viimeaikainen tutkimus on nostanut

esille diasporassa elävien ryhmien usein tiiviit ja valtioiden rajat ylittävät sosiaaliset verkostot (mm. Wahlbeck & Olsson 2007).

Joukkokarkotukset koskivat Neuvostoliitossa erityisesti maan rajoilla eläneitä diasporisia vähemmistöä, joiden emämaa oli Neuvostoliiton ulkopuolella (Martin 1998). Suomeen paenneet inkerinsuomalaiset pakolaiset Suomessa elivät jo ennen Stalinin ajan karkouksia diasporassa suhteessa Inkerissä asuviin inkerinsuomalaisiin (mm. Suni 1995).

Neuvostojohdon toteuttamat karkotukset ja niitä seurannut diaspora Neuvostoliiton sisällä olivat yhteydessä inkerinsuomalaisten sukupolvien muodostumiseen. Helena Miettinen jakaa inkerinsuomalaiset sukupolvet karkotusten sukupolveen ja diasporan sukupolveen (Miettinen 2004).

Diasporan ensimmäinen päätekijä on Rogers Brubakerin (2005) mukaan ryhmän maantieteellinen hajaantuminen tai tietoinen hajottaminen historiallisesta keskusalueesta useaan eri maantieteelliseen paikkaan. Diaspora voi syntyä traumaattisen pakkosiirron seurauksena tai ryhmä voi hajaantua vapaaehtoisesti esimerkiksi työmahdollisuuksien perässä. Inkerinsuomalaisten historiallinen tilanne vastaa traumaattista pakkosiirtoa ja seurannutta diasporaa. (Reuter 2020a.)

Toiseksi diasporassa asuvan ryhmän jäsenet suuntautuvat eri tavoin menettämäänsä, alkuperäiseen kotimaahansa, kuten pitämällä yhteyksiä sukulaisiin ja ystäviin kirjeitse sekä toivomalla ja suunnittelemalla paluuta kotiin (Brubaker 2005). Inkerinsuomalaiset näkivät Inkerinmaan kotimaakseen ja monet mielsivät tämän lisäksi Suomen toiseksi kotimaakseen Inkerin jälkeen. Suomi olikin osa inkerinsuomalaisten diasporaa, jossa asui monien sukulaisia, ja jonne pääsyä toivottiin 1930-luvulla, jos se ei onnistuisi Inkeriin. (Reuter 2020a, 12–13.)

Kolmanneksi etnisen ryhmän omien rajojen sekä identiteetin, kielen ja kulttuurin ylläpitäminen on osa diasporaa. Ryhmän jäsenet haluavat ryhmänsä säilyvän, eivätkä näe assimiloitumista muihin ryhmiin hyvänä asiana. Ryhmä saatetaan myös sulkea muiden ryhmien ja muun yhteiskunnan ulkopuolelle, jolloin eristyminen ei ole vapaaehtoista. (Brubaker 2005.) Diasporaa voi kutsua käsitteelliseksi ideaalityypiksi, sillä puhdasmuotoisia diasporia ei tunneta historiassa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että käytännössä vain osa etnisen ryhmän jäsenistä pyrkii

palaamaan kotimaahansa, kun taas osa jää asumaan uuteen asuinpaikkaansa. (Reuter 2020a.)

Yhteiskunnallinen huono-osaisuus ja syrjäytyminen ovat usein oleellinen osa diasporassa elävien ryhmien elinoloja (Wahlbeck 2002), mikä tulee huomioida tutkimuksessa. Yhteiskunnallinen huono-osaisuus ja hyväksi käyttäminen oli tyypillistä myös neuvostokarkotuksen oloille (Reuter 2020a).

Tarkastelen tutkimuksessani aikalaiskirjeiden avulla, miten karkotukset johtivat inkerinsuomalaisten hajaantumiseen Neuvostoliiton sisällä sekä diasporan kriteerien toteutumista mukaan lukien yhteiskunnallinen huono-osaisuus.

2.2 HILJAINEN VASTARINTA

Hiljainen vastarinta tuli esille Alexander Galitsin puheessa Neuvostoliiton toisinajattelijoista 1970-luvun Ranskassa. Hänen mukaansa venäläiset ja muut neuvostoliittolaiset tukivat kaikessa hiljaisuudessa vastarintaliikettä. Vastarinnan puolijulkinen toiminta ilman ihmisten hiljaista hyväksyntää ja tukea olisi ollut tuhoon tuomittua. (Kozlov 2011, 25.)

James C. Scott nosti hiljaisen vastarinnan mukaan akateemiseen tutkimukseen ja keskusteluun kehittämällä käsitteen ”**arkipäivän vastarinta**”. Se on tyypillistä totalitaristissa valtioissa, kun julkinen vastustus ja vastarinta, esimerkiksi poliittiseen oppositioon kuulumisen tai mielenosoitusten järjestäminen ja niihin osallistuminen on hankalaa ja vaarallista. Vastarinta piiloutuu ja tulee esille arkipäiväisessä elämässä. Totalitarismiin pyrkivissä ja kansalaisiaan alistavissa valtioissa ihmiset ottavat käyttöönsä piilotettuja vastarinnan muotoja, Scottin sanoin ”heikkojen aseita”. (Scott 1985.)

Kritiikki vallanpitäjiä kohtaan esitetään keittiöissä ja muissa ”takahuoneissa”. Ne esitetään piilotetusti julkisten näyttämöiden ulkopuolella. Sorretut ryhmät käyttävät kekseliäästi kieltä ja kertomuksia, muun muassa levittävät huhuja ja kertovat vitsejä, vertauksia ja kirjallisia tai muita viittauksia. Usein vastarintainen toiminta kätketään nimettömyyden taakse, kuten esimerkiksi lähettämällä anonyymeja kirjeitä. Tämän kaltaiset kätkeyt vastarinnan keinot saattavat tehota yleistyessään; ne myös

ylläpitävät ihmisten ylpeyttä ja rohkaisevat heitä. (Scott 1990.)³⁰ Scott on saanut osakseen kritiikkiä, koska hän sivuutti tutkimuksessaan tärkeitä kulttuurisia tekijöitä kuten uskonnon arkipäivän vastarinnasta (Ortner 1995).

Totalitarististen maiden lisäksi arkinen, hiljainen vastarinta on tyypillistä myös demokraattisten maiden totaalisissa laitoksissa kuten vankiloissa (Goffman 1969). Hiljaista vastarintaa ilmenee myös osakulttuureissa, muun muassa sisällissodan hävinneillä punaisilla Suomessa (mm. Peltonen 1996).

Tarkastelin tutkimuksessani inkerinsuomalaisten 1930-luvun hiljaista, arkipäivän vastarintaa eli neuvostovallan vastustamista ja kyseenalaistamista (Mogliani ja Rochat 1995, 112).³¹ Vastarinnan hiljaisuudella käsitin piilotettua ja julkisuuden ulkopuolella tapahtunutta vastustamista, jolloin tekijä yritti pysyä kielteisten seurausten ja vallanpitäjien rankaisutoimien ulottumattomissa. Vastarinnasta tuli yhä vaarallisempaa ja seuranneista rangaistuksista yhä ankarampia 1930-luvun Neuvostoliitossa, mikä osaltaan vaikutti vastarinnan muuttumiseen avoimesta hiljaiseksi.

2.3 VASTAKERTOMUKSET

Etnisen tai muun vähemmistön kertomukset usein vastustavat yhteiskunnan tai enemmistökulttuurin hallitsevia kertomuksia. Tässä tapauksessa niitä voidaan nimittää vastakertomuksiksi, jotka suoraan tai piilossa julkisuudelta vastustavat yhteiskunnassa tai kulttuurissa hallitsevia kertomuksia (Andrews 2004,1).

Hilde Nelson (2001, 22) sijoittaa vastakertomukset alistamisen ympäristöön ja esittää, että ne auttavat alistettuja ryhmiä kieltäytymään heille pakotetuista identiteeteistä. Kertomusten avulla he voivat kuvata ja määritellä itseään tahtomallaan kunnioittavalla ja korjaavalla tavalla.

Yhteiskunnallinen vallankäyttö ja sen vastustaminen tulevat mukaan kertomusten analyysiin vastakertomuksen käsitteen avulla (Hyvärinen 2020). Käsite esiintuo kertojan vastarintaisen suhtautumisen hallitsevaa

³⁰ Scott (1990) kirjoitti teoksessaan toisaalta julkisista ja toisaalta kätkeytyistä käsikirjoituksista (*transcripts*).

³¹ Mogliani ja Rochat (1995, 112) määrittivät vastarinnan "vastustamiseksi ja kyseenalaistamiseksi".

kertomusta vastaan, vastustuksen kohteen, kritiikin eri puolet sekä laajan kertomuksellisen kontekstin. Matti Hyvärinen väittää (2020), että hallitseva kertomus ainoastaan harvoin kerrotaan selkeästi ja näkyvästi julki. Hän kuitenkin mainitsee yhdeksi tunnetuksi hallitsevaksi kertomukseksi kommunismin. (Hyvärinen 2020.) Kommunistista ideologiaa, propagandaa ja neuvostohistorian kirjoitusta voikin pitää Neuvostoliiton hallitsevana kertomuksena.

James Wertch jaottelee kertomukset ensinnäkin kollektiivisen muistin kertomusmallien juonta seuraaviin kertomuksiin ja toiseksi tarkkoihin historiallisiin kertomuksiin, jotka sisältävät menneisyyden päivämääriä, tapahtumia ja paikkoja (Wertch 2008). Ryhmän jakamia, muistelemia ja heidän identiteetilleen tärkeitä kuvauksia menneisyydestä voi nimittää kollektiivisiksi muistoiksi (mm. Ketelaar 2018.) Ryhmän kollektiivinen muisti usein yksinkertaistaa historiaa. Se siirtyy ryhmän jäseneltä toiselle tyypillisesti niiden kertomusten avulla, jotka opitaan lapsuuden ja nuoruuden ympäristössä. (Wertch 2008.)

Wertchin mukaan venäläisten jakamissa kollektiivisissa kertomuksissa rauha tuhoutuu, kun viholliset hyökkäävät maahan aiheuttaen kärsimystä. Venäläiset sankarit kuitenkin voittavat ja karkottavat heidät. Kyseinen kollektiivinen kertomusmalli vaikuttaa Venäjällä (Neuvostoliitossa) historiankirjoitukseen ja venäläisten kuvaan muun muassa toisesta maailmansodasta. (Wertch 2008.) Inkerinsuomalaisten kollektiiviselle muistille on puolestaan tyypillistä kärsimyksen täyteiset kertomukset itse koetuista karkotuksista ja vainoista (Miettinen 2004; Kaivola-Bregenhøj 1997).

Tarkastelin vastakertomuksen käsitteen avulla inkerinsuomalaisten muistitietoa pakkoevakuoinnista Leningradin piirityksestä. Inkerinsuomalaisten pakkosiirrettyjen kohdalla hallitsevat kertomukset viittaavat joko neuvostovallan (venäläisten) tai inkerinsuomalaisen yhteisön hallitseviin kertomuksiin.

2.4 MUISTIKULTTUURI JA PERHEMUISTOT

Yksilöllisen muistamisen lisäksi muistaminen tapahtuu kulttuurisissa, poliittisissa, taiteellisissa ja sosiaalisissa tilanteissa ja konteksteissa sekä arkistojen käytännöissä. Lukutaitoisten yhteiskuntien kulttuurinen muisti

sisältää myös arkistomateriaalia, joka voidaan löytää uudelleen.

Kulttuurinen muisti viittaa kollektiivisiin käytäntöihin, joilla yhteiskunnat ja ryhmät rakentavat ja puolustavat menneisyytään. Muistin avulla luodaan menneisyyttä palasista valitsemalla muistettavia osia. Kulttuurinen muistaminen ei ole vain menneisyyden yksityiskohtaista muistamista vaan myös sen tulkintaa. (Assman 2011; Erll 2011a.)

Muistikulttuuri koskee sosiaalisia velvoitteita tiettyä etnistä tai muuta ryhmää kohtaan. Tällöin kysymys "mitä emme saa unohtaa?" on keskeinen yhteisölle ja sen identiteetille. Kulttuurisen muistin kantajat voivat olla yksilöitä tai kollektiivisia ryhmiä kuten sukuja tai etnisiä vähemmistöjä. (Assman 2011; Erll 2011a.)

Inkerinsuomalaisten muistikulttuuri on pitänyt yllä jatkuvuutta 1930-luvulla tapahtuneiden karkotusten, hajaannuksen ja inkerinsuomalainen kulttuurin tuhoamisen jälkeen. Annikki Kaivola-Bregenhøjn mukaan inkerinsuomalaisten muistikulttuuri sisältää kansanperinnettä ja suullista muistitietoa. Eritoten vanhasta inkerinsuomalaisesta kyläkulttuurista ja oman suvun kärsimyshistoriasta kertominen nuoremmalle sukupolvelle on koettu velvollisuudeksi vanhemmassa sukupolvessa. (Kaivola-Bregenhøj 1997.)

Perheet ovat tärkeitä muistin ja identiteetin kantajia. Perheissä ja suvuissa kerrotaan kertomuksia sen menneisyydestä, mikä auttaa muistamaan ja tulkitsemaan menneisyyden tapahtumia. **Perhemuistot** ovat tyypillisesti sukupolvien välisiä, jolloin muistot kerrotaan usein vanhemmalta sukupolvelta nuoremmalle. Perhemuistojen avulla perheenjäsenet voivat kantaa paitsi omia muistojaan myös muiden perheenjäsenten ja aiempien sukupolvien muistoja. Perhemuistot voivat muuntua kollektiivisesti jaetuiksi muistoiksi. Vastaavasti kollektiiviset muistot, kulttuuritekstit ja kuvat muokkaavat perheiden muistia. Tällä tavoin perhe mahdollistaa vuoropuhelun yksityisen ja yhteisön välille. Perhe tai suku muodostaa tärkeän linkin yksilön ja kollektiivisen muistin välille. (Erll 2011b.)

Inkerinsuomalaisten muistikulttuurissa perheen ja sen jäsenten karkotuksia ja sortoa kuvaavilla kertomuksilla on keskeinen rooli (Miettinen 2004; Kaivola-Bregenhøj 1997). Osassa inkerinsuomalaisia ja muita Neuvostoliitossa asuneita perheitä jätettiin pelon takia kertomatta muistoja

koetuista vainoista ja pakkosiirroista sukupolvelta toiselle (Siim 2016; Peltonen 2009; myös Duprat-Kushtanina 2013).

2.5 TOTAALINEN KARKOTUS

Karkotus oli yksi poliittisen sorron muodoista Neuvostoliitossa (mm. Polian 2004). Pavel Polian kutsuu totaalisiksi karkotuksiksi pakkosiirtoja, joissa käytännössä kokonainen ihmisryhmä tai valtaosa sen jäsenistä – sosiaalinen, etninen tai uskonnollinen ryhmä – karkotettiin (2004, 2).

Polianin mukaan (2004) totaalisen karkotuksen piirteitä Neuvostoliitossa olivat:

- 1) Karkotuksella oli **hallinnollinen luonne** eikä oikeudellinen, jolloin pakkosiirretyt eivät saaneet tuomioita karkotukseen. Hallitseva kommunistinen puolue, neuvostohallitus tai alueen paikallisjohto³² tekivät pääsääntöisesti karkotuksia koskevat päätökset turvallisuuspalvelun, poliittisen poliisin NKVD:n (aiemmin OGPU) tai muiden hallintoelimien aloitteesta.
- 2) Pakkosiirtoa sovellettiin **kollektiivisesti** ihmisryhmään, tarkasti määriteltyn, suureen joukkoon ihmisiä eikä niinkään yksilöön.
- 3) Totaalinen karkotus tarkoitti pakkosiirron lisäksi etnisen tai kansallisen ryhmän omien hallintojärjestelmien ja **kulttuuriautonomian lopettamista**.
- 4) Karkotettuja koskivat tiukat **asuinrajoitukset**, jotka sitoivat heidät asumaan tietyille karkotusalueille. Heiltä kiellettiin pääsy ja asuminen tietyillä alueilla, muun muassa raja-alueilla ja suurten kaupunkien läheisyydessä.
- 5) Ryhmän jäseniltä **evättiin pääsy armeijaan**, minkä sijaan he joutuivat NKVD:n työkolonniin (ns. työarmeijaan).

³² Lisäsin paikallisjohdon mukaan, sillä se teki inkerinsuomalaisten karkotuksia koskevia tärkeitä päätöksiä mm. Leningradin alueella.

Lisäsin omaan analyysiini ryhmän kokemat **useat eri karkotukset**, joista saattoi seurata karkotusten toistuvuus pakkosiirretyn henkilön elämässä.

Polian on luonnehtinut suomalaisia yhdeksi kymmenestä totaalisesti pakkosiirretyksi etniseksi ryhmäksi Neuvostoliitossa. Polian erotti tutkimuksessaan toisaalta inkerinsuomalaiset, jotka joutuivat jo 1930-luvun puolivälissä pakkosiirretyiksi Inkeristä, ja toisaalta toisen maailmansodan aikana Leningradin alueelta kansallisuuden perusteella pakkosiirretyt suomalaiset. Muita totaalisen karkotuksen kokeneita ryhmiä olivat Polianin mukaan muun muassa etniset saksalaiset ja korealaiset. (Polian 2004, 42, 91.)

Käsite totaalinen karkotus toimi teoreettisena analyysivälineenäni hahmottaessani inkerinsuomalaisten kokemien karkotusten kokonaisuutta heidän muistitiedossaan.

3 TUTKIMUSAINEISTOT, MENETELMÄT JA ETIIKKA

Väitöskirjan tutkimusaineisto koostuu 1930-luvun kirjeistä (170), muista aikalaisaineistoista sekä myöhemmin kerätyistä elämäkerrallisista muistitietohaastatteluksista. Harvinaisen rikas aineisto mahdollisti karkotettujen oman kokemuksen ja inkerinsuomalaisten hiljaisen vastarinnan esille tuomisen.

Tutkimusaineistoni on monipuolinen. Aloitin tutkimuksen kokoamalla kirjeaineiston, kartoittamalla muita aikalaisaineistoja ja perehtymällä muistitietoineistoihin. Lähdin liikkeelle Jääskeläisten sukuarkiston 1930-luvun kirjeistä, mihin lisäsin julkaistuja kirjeitä (Kurko 1943) ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston alkuperäisiä kirjeitä. Hiljaisesta vastarinnasta kirjoittaessani minulla oli koossa 160 kirjettä (Reuter 2019) ja 1930-luvun karkotuksista kirjoittaessani 170 kirjettä (Reuter 2020a), jonka jälkeen 1930-luvun kirjeitä on löytynyt edelleen niin, että niitä on tällä hetkellä 200.

Inkerinsuomalaisten historiaa käsittelevien uusien tutkimuslähteiden etsiminen ja löytäminen oli ajankohtaista tutkimusta tehdessäni ja on paikallaan väitöskirjani jälkeenkin. Kirjeet kirjoitettiin puhtaaksi ja haastattelut litteroitiin.³³ Perehdyin aiempaan tutkimukseen ja analysoin tutkimusaineistoa eri menetelmin väitöskirjan eri artikkeleissa.

Tutkimustani voi nimittää paitsi monitieteiseksi niin myös monimenetelmälliseksi. Aloitin analyysini kirjeiden ja haastattelujen sisällön teemoittelusta. Käytin 1930-luvun historiaa tutkiessani **diasporan** (Brubaker 2005) ja **hiljaisen vastarinnan** (Scott 1985; Kozlov 2011) käsitteitä analyysivälineinä. Toisen maailmansodan pakkoevakuointia tutkiessani sovelsin tutkimusmenetelmänä kokemuskeskeistä **narratiivista analyysia** (Squire 2008). Sen keinoin pureudun yhteiskuntaa hallitsevien kertomusten **vastakertomuksiin** (Andrews 2004, 1). Sukuhistorian analyysissä tutkimusmetodini oli **tulkitseva ja vertaileva sosiaalinen**

³³ Kirjoitin puhtaaksi julkaisemattomat kirjeet ja litteroin itse tekemäni ja tutkimuksessa käyttämäni haastattelut. Anni Reuterin arkisto Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa. Käytin analyysissäni myös julkaistuja ja painettuja kirjeitä (Kurko 1943) sekä aiemmissa hankkeissa litteroituja inkerinsuomalaisten muistitietohaastatteluja.

sukuhistoria (*”social genealogies”*, Bertaux 1995). Tarkastelin myös kertomusten kieltä, kollektiivisia ja uskonnollisia piirteitä ja viittauksia Neuvostoliitossa hallitsevassa asemassa olleeseen kommunistiseen kieleen.

Seuraavan taulukon tarkoituksena on havainnollistaa viidessä eri artikkelissa käyttämiäni käsitteitä, tutkimuskysymyksiä, -aineistoja ja -menetelmiä.

Artikkeli	Käsitteet	Tutkimus- kysymys	Metodi ja aineisto
Karkotukset ja diaspora 1930-luvun kirjeissä kuvattuina	Diaspora	Miten karkotuksia kuvattiin kirjeissä? Sopiiko diasporan käsite kuvamaan pakkosiirron kokemusta?	170 kirjettä vuosilta 1930–1938 Inkeristä ja karkotuspaikoista, lähiluku ja diasporan käsite analyttisenä työkaluna.
Inkerinsuomalaisten hiljainen vastarinta 1930-luvulla	Hiljainen vastarinta	Minkälaista inkerinsuomalaisten hiljainen vastarinta oli 1930-luvulla? Mitä vastaan se kohdistui?	160 kirjettä, 25 haastattelua ³⁴ , runoja ja arkistoaineistoja. Genealoginen analyysi ja hiljainen vastarinta analyysivälineenä.
Vastakertomukset pakkosiirrosta Leningradin piirityksestä	Vastakertomus	Millaisia olivat vastakertomukset pakkosiirrosta Leningradin piirityksestä?	20 pakkoevakuoidun muistitietohaastattelua (JoY), vastakertomus analyttisenä työkaluna.
Inkerinsuomalainen sukuhistoria neuvostokarkotuksista, sorrosta ja terrorista Stalinin aikana	Sukuhistoria Perhemuistot Muistikulttuuri	Millaisia sukuhistoriat ja perhemuistot olivat muistikulttuurin kontekstissa? Mitä sortoa ja liikkuvuutta koettiin?	Sukuarkiston aineistot ³⁵ ja Avoin-lista. Sosiaalinen sukuhistoria: 33 perheenjäsentä, kaksi sukupolvea ja 9 ydinperhettä.
Inkerinsuomalaisten karkotukset Neuvostoliitossa Stalinin aikana	Totaalinen karkotus	Miten totaalinen karkotus ja eri karkotukset kuvattiin muistitiedossa?	24 haastattelua (JoY), totaalinen karkotus analyysivälineenä.

Taulukko 1. Eri artikkeleissa käytetyt käsitteet, tutkimuskysymykset, aineistot ja menetelmät.

Osatutkimuksessa 1930-luvun karkotuksesta ja diasporasta keskityin kirjeaineistoon (Reuter 2020a). Toisen maailmansodan pakkosiirtoa ja totaalista karkotusta tutkiessani analysoin sitä vastoin ainoastaan muistitietohaastatteluja (2020b).

Artikkeleissani hiljaisesta vastarinnasta (2019) ja inkerinsuomalaisesta sukuhistoriasta (2021) analysoin eri aineistoja. Hiljaista vastarintaa 1930-

³⁴ Kokosin muistitietohaastattelut eri arkistoista ensimmäiseen artikkeliini, joka koski hiljaista vastarintaa. Käytin itse tekemiäni ja muiden tekemiä haastatteluja artikkelin aineistona. Anni Reuterin arkisto SKS, JoY ja TKU. (Liite 1.)

³⁵ Anni Reuterin arkisto SKS.

luvun Inkerissä tutkin aikalaiskirjeiden, -runojen, 25 muistitietohaastattelun ja kahden julkaistun elämäkerran avulla (Konkka 2001; Putkinen 2015; ks. Reuter 2019).

Inkerinsuomalaista sosiaalista sukuhistoria tutkiessani tarkastelin Jääskeläisten suvun kirjeitä, runoja, valokuvia, päiväkirjamerkintöjä ja muistitietoa. Lisäksi tutkin suvunjäsenten poliittisen terrorin uhriksi joutumista Avoin-lista palvelusta. (Reuter 2021.)

3.1 KIRJEET TUTKIMUSAINEISTONA

Aikalaisaineistojen avulla tutkin, mitä karkotus merkitsi aikalaisille ja heidän ajatusmaailmaansa. Analysoin diasporan käsitteen avulla kolmea kirjekokoelmaa. Kirjeaineistoni sisälsi yhteensä 170 suomenkielistä yksityiskirjettä, jotka oli lähetetty karkotuspaikoista Inkeriin ja Inkeristä Suomeen vuosina 1930–1938.³⁶ Kirjeenvaihto näyttää tyrehtyneen terrorin huippuvuosiin ja talvisotaan.

Valtaosan tai kaikkien kirjeen kirjoittajista voi olettaa olevan inkerinsuomalaisia. Kirjekokoelmat kokosi inkerinsuomalainen suku³⁷, Suomen Inkerin Liitto (Haavio 1943, 192) ja osa niistä julkaistiin inkerinsuomalaisten karkotettujen kirjeiden kokoelmassa (Kurko 1943). Mukana saattaa olla myös muita suomalaisia, jotka ovat olleet inkerinsuomalaisten kanssa tiiviissä yhteydessä. Kirjeet oli kirjoitettu suomeksi ja lähetetty inkerinsuomalaisille sukulaisille, ystäville, naapureille sekä papeille (Reuter 2020a).

Käyttämäni kirjeaineiston edustavuutta vaikea osoittaa. Kirjeaineisto saattaa olla valikoitunut, sillä Suomeen on saatettu lähettää tai Suomessa julkaista erityisesti Neuvostoliittoa kritisoivia kirjeitä. Huomionarvoista on, että inkerinsuomalaisten kommunistien tai sosialistien kirjoittamia kirjeitä ei vaikuta olleen mukana aineistossani. Vaikuttaa tosin siltä, että joidenkin kirjoittajien aatemaailma muuttui kommunismia puoltavasta kriittiseksi karkotusten ja terrorin takia. Kirjeet edustavat erityisesti uskonnollisten inkerinsuomalaisten näkemyksiä. (Reuter 2020a.) Toisaalta luterilainen

³⁶ Ainakin yksi kirje on lähetetty Viroon 11.1.1933. Kurko 1943, 61.

³⁷ Jääskeläisten sukuarkisto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa Anni Reuterin arkisto. (Ks. Reuter 2021; Jääskeläinen 2001.)

kristinusko, Inkerin kirkko ja herättäjäliikkeet olivat tärkeitä valtaosalle inkerinsuomalaisista (mm. Sihvo 2000; Jääskeläinen 1982.)

Analysoimieni kirjeiden sävy on neuvostokriittinen ja uskonnollinen, mikä oli tyypillistä myös luterilaisten etnisten saksalaisten kirjeenvaihdolle Neuvostoliitossa 1930-luvulla. Uskonnollisia viitteitä ja raamatullisia vertauksia käytettiin myös sensuurin kiertämiseen. (Pohl ym. 2009; ks. Reuter 2020a).

Analysoimani kirjeet ovat peräisin kolmesta kirjekokoelmasta. Ensimmäisen kirjeaineiston kokosivat Inkeristä kotoisin oleva isoisäni Juhani Jääskeläinen ja muut suvun jäsenet. Kyseinen kirjekokoelma sisältää lähes sata julkaisematonta kirjetä, joista analysoin 1930-luvun 77 kirjetä. Kirjekokoelma alkoi kertyä vuodesta 1925, kun Juhani Jääskeläisen muutti 17-vuotiaana pakolaisena Inkerin Keltosta Suomeen. Suomessa hän aloitti lukion ja kirjoitti ylioppilaaksi, opiskeli Helsingin yliopistossa teologiaa ja samalla vastaanotti kirjeitä sukulaisiltaan Neuvostoliitosta. Myöhemmin hänestä tuli pappi, teologian tohtori ja ensimmäisiä tutkijoita, jotka käsittelivät inkerinsuomalaisiin kohdistunutta vainoa (Sihvo 1990, 231; katso Jääskeläinen 1980; 1982). Jatkan eräässä mielessä hänen arkisto- ja tutkimustyötään, joskin hän keskittyi pitkälti Inkerin kirkon historiaan (ks. Jääskeläinen 1980; 1982).³⁸

Jääskeläisten sukuarkisto sisältää kirjeiden lisäksi Siperiaan karkotetun isoväarini Pietari Jääskeläisen päiväkirjan (1931–1938), valokuvia, historiallisia runoja, muistitietohaastatteluja, muistelmia ja muita aineistoja, joita käytin sosiaalisessa sukuhistoriassa inkerinsuomalaisesta suvusta (ks. Reuter 2021).³⁹

Toinen tutkimuksessa käyttämäni kirjekokoelma julkaistiin kirjassa *Inkerinsuomalaiset GPU:n kynsissä: Kokoelma karkoitettujen kirjeitä* (Kurko 1943). Kirjassa julkaistiin yhteensä 67 inkerinsuomalaisen kirjoittamaa

³⁸ Juhani Jääskeläinen väitteli Inkerin kirkosta väitöskirjalla *Inkerin suomalainen evankelisuterilainen kirkko neuvostojärjestelmän ensimmäisenä vuosikymmenenä 1917–1927*. (Jääskeläinen 1980.) Hänen arkistonsa kirjeet ovat käytössäni suvun luvalla. Hän tarkasteli osaa kirjeistä karkotuksia koskevassa luvussa kirjassaan *Inkerin kirkon tuho Stalinin pakkokollektivisoinneissa*. (Jääskeläinen 1982, 22–44.) Puhtaaksi kirjoittamani kirjekopiot ovat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa Anni Reuterin arkistossa. Käsittelin osaa kirjeistä pro gradukseni (Jääskeläinen [Reuter] 2001).

³⁹ Aineisto on tallennettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon Anni Reuterin arkistossa. Osa alkuperäisaineistosta on Jääskeläisen suvun hallussa.

kirjettä Inkeristä ja eri karkotuspaikoista. Kirjeiden kirjoittajien nimet jätettiin pois tai vaillinnaisiksi heidän turvallisuutensa takia (Kurko 1943, 7). Jatkosodan jälkeen kirja kiellettiin sen väitetyn neuvostovastaisuuden takia (Ekholm 2000). Tämä tuo mielestäni hyvin ilmi inkerinsuomalaisten karkotushistorian hiljentämisen ja keskustelun vaikeuden jatkosodan jälkeisessä Suomessa (Reuter 2020a).

Kolmas kirjekokoelma sisältää 42 alkuperäistä kirjettä, jotka on tallennettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon. Osa kokoelman kirjeistä on julkaistu edellä mainitussa kirjassa (Kurko 1943). Julkaisemattomat kirjeet on todennäköisesti jätetty kirjasta pois toimituksellisista syistä toiston välttämiseksi sekä kirjoittajien yksityisyyden suojelemiseksi. Mitä luultavimmin Martti Haavio luovutti kirjeet arkistoon työskennellessään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistojohtajana ja Inkerin viestin päätoimittajana (ks. Haavio 1943).⁴⁰ Inkerikokoelma oli suljettuna vuosikymmeniä aineiston poliittisen arkaluontoisuuden ja kirjeiden kirjoittajien turvallisuuden takia. Kirjekokoelma avattiin vasta 2000-luvulla tutkijoiden käyttöön. (Reuter 2020a, 8.)

Karkotettujen kirjeet joutuivat usein neuvostosensuurin ja turvallisuuselinten tarkistettaviksi. Tämän lisäksi NKVD rekrytoi karkotettujen joukosta ilmiantajia, tarkkaili ja valvoi heitä sekä järjesti heidän kodeissaan kotietsintöjä. (Mm. Flink 1995, 60–64.) Neuvostojohtoa kritisoivasta kirjeestä kiinnijäämisellä saattoi olla vakavia seurauksia niin kirjoittajalle itselleen kuin kirjeen vastaanottajalle. Kirjeitä käytettiin todistusaineistona kirjoittajia tai vastaanottajia vastaan.⁴¹

Moni aineistoni kirjoittaja jätti kirjeensä turvallisuussyistä allekirjoittamatta omalla tai koko nimellään ja käytti sen sijaan nimimerkkiä tai nimikirjaimia allekirjoituksena. Tämän takia en voinut laskea kirjoittajien sukupuolijakaumaa. On kuitenkin selvää, että sekä inkerinsuomalaiset naiset että miehet, myös vähäisen koulutuksen saaneet, kirjoittivat kirjeitä 1930-luvulla. Usein kirjeenvaihto oli ainoa keino pitää yllä yhteyksiä kaukana asuviin sukulaisiin ja ystäviin. (Reuter 2020a.)

⁴⁰ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkistossa ei ole varmaa tietoa asiasta. Haavio kirjoitti kirjeiden pohjalta myös lehtiartikkelin (Haavio 1943). Kirjeet on saatettu irroittaa myös inkerinsuomalaisen SKS:n työntekijän Sulo Haltosen arkistosta erilliseen kokoelmaan.

⁴¹ Reuter 2020a; Gildi 2007.

Ihmiset kiersivät kirjeiden sensuuria ja tarkistamista eri tavoin. Kirjeitä lähetettiin karkotuspaikoista paenneiden sekä niissä vierailulla käyneiden sukulaisten ja ystävien mukana. Jotkut lähettivät kirjeet tavallisessa postissa luottaen siihen, että neuvostosensuurin työntekijät eivät ymmärrä suomea. (Reuter 2020a; Mesiäinen 1990, 134.)

Aineistoni kirjeitä välitti Suomeen postin lisäksi ainakin Suomen Pietarin pääkonsulivirasto, Suomeen karkotettu rovasti Jalmari Laurikkala ja inkerinsuomalaiset pakolaiset (mm. Kurko 1943). Kirjeiden kriittistä sävyä selittää osittain se, että kirjeitä kulki Neuvostoliiton sisällä ja myös Suomeen virallisen postin ulkopuolella, jolloin ne välttivät sensuurin (Reuter 2020a)⁴².

Kirjeissä kuvataan kaunistelematta elämää Inkerissä ja karkotuspaikoissa. Kirjeitä myös lainattiin suomalaisissa sanomalehdissä inkerinsuomalaisten sortoa ja karkotuksia kuvaavissa uutisissa. (Reuter 2020a.)

3.2 MUISTITIETO AINEISTONA

Käytin neljässä artikkelissa (Reuter 2019; 2020b; 2021; 2022) aineistona karkotettujen inkerinsuomalaisten muistitietohaastatteluja.

Muistitiedon kertomukset perustuvat omakohtaisiin ja yhteisön kokemuksiin. Muistitieto on erityistä tietoa, joka paljastaa, mitä haastateltavat uskovat, ajattelevat ja tulkitsevat tapahtuneen menneisyydessä, mutta tieto ei ole aina historiallisesti tarkkaa tai pidä paikkaansa. Muistitiedon ansiona on se, että se paljastaa mikä tapahtumien merkitys oli kertojalle. (Portelli 2015; myös Tieteen termipankki 2019.)

Muistitiedon tutkimus käynnistyi historiankirjoituksesta ohitettujen vähemmistöjen ja alistettujen ryhmien tutkimuksesta. Muistitieto tuo tyypillisesti esille ohitettuja tai uusia historiallisia tietoja sorretuista ryhmistä. (Mm. Portelli 2015.)

Muistitieto välittää ”toista tietoa”, joka voidaan määritellä viranomaisnäkökulmasta poikkeavaksi ruohonjuuritason näkökulmaksi. Toinen tieto on yksityiskohtaista, kokemuksellista, paikantunutta,

⁴² Artikkelini (2020a) julkaisun jälkeen sain haltuuni Vesa-suvun kirjeenvaihdon, joka oli lähetetty Siperian karkotuksesta virallisen postin välityksellä Suomeen. Kirjeiden kielenkäyttö on paljon varovaisempaa kuin analysoimieni kirjeiden. Vesa-suvun kirjeet on sittemmin tallennettu SKS:n arkistoon.

ihmettelevää, paljastavaa ja pohdiskelevaa. Muistitietotutkimuksessa on oleellista toisen tiedon kuunteleminen ja tavoittaminen. Tällainen tieto on vastatietoa, joka haastaa virallisen tiedon kertomukset. (Hänninen ym. 2005, 3–5; ks. Fingerroos ja Peltonen 2006, 11–12.)

Muistitietoaineistojen avulla tutkin karkotettujen inkerinsuomalaisten omia kokemuksia karkotuksista, vastakertomuksia pakkosiirrosta Leningradin piirityksestä (Reuter 2020b) sekä inkerinsuomalaisten totaalista karkotusta (Reuter 2022). Muistitieto oli myös osa aineistoani tutkiessani inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvulla (Reuter 2019) ja inkerinsuomalaista sukuhistoriaa (Reuter 2021).

Käytin tutkimuksessani pääasiassa suullisia muistitietohaastatteluja (Reuter 2021; 2019; Reuter 2022), mutta myös kirjoitettua elämäkerrallista muistitietoa (ks. Reuter 2021; Reuter 2019). Muistitiedon tärkeys korostui 1930-luvun jälkeisiä karkotuksia ja karkotusaikaa tutkittaessani, koska tältä ajalta ei näytä juuri jääneen kirjeaineistoja tai niitä ei tallennettu suomalaisiin arkistoihin.

Omakohtaisia muistoja kuuntelemalla pääsin lähelle kokijaa ja hänen ajatuksiaan tapahtumasta (ks. Peltonen 2020, 39). Itse tekemieni muistitietohaastattelujen haasteeksi tuli sukututkimusta lukuun ottamatta (ks. Reuter 2021), niiden kohdentuminen osaksi Jääskeläisten sukuun, jakaantuminen pitkälle aikavälille eri vuosikymmenille ja haastateltavien nuori ikä karkotushetkellä.

Käytin pääasiassa vuosina 1990–1997 historiallisessa Inkerissä, muualla Venäjällä (Neuvostoliitossa) ja Virossa tehtyjä haastatteluja (ks. Reuter 2020a; 2022; myös 2019). Artikkeleissa pakkosiirrosta Leningradin piirityksestä Siperiaan ja muualle (Reuter 2020b) ja totaalisesta karkotuksesta (Reuter 2022) käytin aineistona suullista muistitietoa 1990-luvulta, jolloin keskusteluilmapiiri oli vapautunut ja aikuisena karkotettuja oli edelleen elossa. Valikoin haastattelut sillä perusteella, että niissä kuvattiin omakohtaista kokemusta pakkosiirrosta. Lisäksi haastateltavat olivat aikuisia tai vähintään teini-ikäisiä karkotushetkellä ja siten riittävän vanhoja muistaakseen oman pakkosiirtonsa muusta kuin lapsen perspektiivistä.

Nämä haastattelut olivat Joensuun yliopiston (nykyään Itä-Suomen yliopiston) kielen tutkijoiden keräämiä. Ilkka ja Muusa Savijärven

johtamassa hankkeessa Inkerinsuomalaisten kieliolot ja inkerinsuomen nykytila haastattelijat keräsivät inkerinsuomalaisten elämäkerrallisia kertomuksia menneisyydestä. Haastattelut nauhoitettiin, litteroitiin ja tallennettiin jatkotutkimusta varten. Tutkijat antoivat haastateltavien vapaasti muistella elämäänsä, jolloin karkotukset nousivat toistuvasti esille. Vaikka haastatteluaineisto oli kielitieteilijöiden kokoamaa, katson, että laaja ja huolellisesti kerätty elämäkerrallinen haastatteluaineisto entisen Neuvostoliiton alueelta 1990-luvulta palvelee myös yhteiskuntatieteellisen historian ja muiden alojen tutkijoita. (Myös Savijärvi 1994; Riionheimo 1994, 11, 20–21).

Haastateltavat puhuivat inkerinsuomen murretta, johon sekoittui venäjää, viroa ja suomen yleiskieltä sekä neuvostotermistöä. Oman äidinkielen unohtuminen teki joistakin haastatteluista tosin lyhyitä ja väkinäisiä. (Savijärvi 1994; Riionheimo 1994.) Tutkimukseni rajautuu siis koskemaan inkerinsuomalaisia, jotka puhuivat inkerinsuomea tai suomea eikä pelkästään viroa, venäjän tai muun kielisiä inkerinsuomalaisia ole mukana tutkimuksessa.

Toisen maailmansodan aikaista Leningradin piirityksen pakkoevakuointia tarkastelevaan tutkimukseen valitsin mukaan 20 pakkoevakuoidun inkerinsuomalaisen haastattelua (Reuter 2020b). Heistä enemmistö oli naisia (16) ja selkeä vähemmistö miehiä (4 miestä). Valtaosa pakkoevakuoitiin vuonna 1942, mutta kaksi haastateltua kertoi pakkosiirron ajankohdaksi edellisvuoden 1941. Suurimman joukkokarkotuksen ajankohtana vuonna 1942 haastateltavat olivat keskimäärin vähän yli 20-vuotiaita.⁴³

Analysoin suullista muistitietoa myös tutkiessani inkerinsuomalaisten totaalista karkotusta (Reuter 2022). Tällöin käytin tutkimusaineistona 24 pakkosiirretyn inkerinsuomalaisen suullista elämänhistoriaa 1990-luvulta. Valitsin mukaan eri karkotuksiin joutuneita: jo 1930-luvulla karkotettuja, Leningradin piirityksestä pakkoevakuoituja ja Suomessa vietetyn siirtolaisajan jälkeen Inkerin ohi Keski-Venäjälle siirrettyjä. Aineisto koostui 20 naisen ja neljän miehen haastatteluista Venäjällä, historiallisessa Inkerissä ja Virossa. Haastatellut inkerinsuomalaiset karkotetut puhuivat

⁴³ Suurimman joukkokarkotuksen ajankohtana 1942 haastateltavat olivat noin 10–40-vuotta. Haastateltaessa he olivat usein jo eläikäisiä 60–90-vuotiaita. (Reuter 2020b.)

inkerinsuomea ja olivat syntyneet 1910- ja 1920-luvuilla. (Reuter 2022; ks. Riionheimo 2007; 20–21.)

Karkotuskokemusten sukupuolittuneisuus erityisesti 1930-luvun jälkeen näkyi haastatteluaineistojen naisvaltaisuudessa. Toisen maailmansodan aikaiset pakkosiirrot koskivat pääasiassa inkerinsuomalaisia naisia, lapsia ja vanhuksia, kun inkerinsuomalaiset miehet usein vangittiin, otettiin armeijaan tai ns. työarmeijaan, kuoli sodissa tai teloitettiin suuren terrorin aikana (ks. myös Mukhina 2005)⁴⁴.

Käytin inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa koskevassa artikkelissani kahtakymmentä viittä muistitietohaastattelua⁴⁵, historiallisia runoja ja muita arkistoaineistoja (ks. Reuter 2019). Lisäksi analysoin kahta kommunistisesti suuntautuneen inkerinsuomalaisen elämäkertaa (Konkka 2001; Putkinen 2015), ettei aineistoon valikoituisi ainoastaan kommunismiin kriittisesti suhtautuvia. 1930-luvulla kirjoitettujen kirjeiden ja 1990-luvulla tehtyjen haastattelujen välillä on pitkä aika, mutta silti eri aineistot kuvasivat varsin samanlaista hiljaista vastarintaa (Reuter 2019; Scott 1985). Hiljaista vastarintaa ja inkerinsuomalaista sukuhistoriaa tutkiessani analysoin muistitiedon lisäksi siis muitakin aineistoja saadakseni aiheesta monipuolisen kuvan (Reuter 2019; 2021).

Inkerinsuomalaisen karkotetun suvun historiassa käytin itse tekemiäni ja Jääskeläisten suvun jäsenten kokoamia haastatteluja vuosilta 1967–2000. Tallensin haastattelut jatkokäyttöä varten Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston Anni Reuterin arkistoon (ks. Reuter 2021). Sosiaalisessa sukuhistoriassa (Bertaux 1995) inkerinsuomalaisesta suvusta kokosin tietoa perheenjäsenien henkilöhistoriasta, ydinperheiden liikkuvuudesta, erilaisista perinnöistä ja eri sukupolvien karkotukseen ja sortoon liittämistä merkityksistä (Reuter 2021). Muistitietohaastattelujen lisäksi käytin kirjeitä vuosilta 1928–1938 (80 kappaletta), päiväkirjanmerkintöjä, runoja ja julkaisemattomia elämäkertoja, sukupuita ja valokuvia. Etsin lisäksi tietoja

⁴⁴ Mukhina (2005) on tutkinut saksalaisvähemmistöön kuuluneita karkotettuja naisia Neuvostoliitossa.

⁴⁵ Hiljaista vastarintaa käsittelevät haastattelut kokosin vuonna 2019 ensinnäkin itse tekemistäni haastatteluista Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston Anni Reuterin arkistosta (SKS/KIA), toiseksi Turun yliopiston arkiston Folkloristiikan ja uskontotieteen kokoelmasta (TKU) ja kolmanneksi Itä-Suomen yliopiston (Joensuu) Suomen kielen laitoksen kokoelmasta, jossa säilytetään *Inkerinsuomalaisten kieliolot ja inkerinsuomen nykytila* -hankkeen haastatteluja (ks. Riionheimo 2007; 20–21; Savijärvi 1994).

suvun jäsenten kokemasta poliittisesta terrorista *Avoimelta listalta*, joka perustuu Venäjän viranomaisten ja Memorialin arkistoihin⁴⁶. (Reuter 2021; ks. myös Jääskeläinen [Reuter] 2001; Jääskeläinen 2011; Jääskeläinen 1982.)

3.3 AINEISTOJEN ANALYYSI

Aloitin tutkimusaineistojen analysoinnin kirjeiden ja haastattelujen sisällön **teemoittelusta**. Teemoiksi hahmotin tutkimuskysymysteni kannalta keskeiset aiheet, jotka toistuivat ja korostuivat aineistossa. Tämän jälkeen siirryin tarkempaan ja yksityiskohtaisempaan analyysiin. (Nowell ym. 2017.) Tarkastelin myös kertomusten kieltä, kollektiivisia, ideologisia ja uskonnollisia piirteitä.

Teemat, jotka nousivat esille, olivat ensinnäkin karkotuksia seurannut huono-osaisuus, pakkotyö, hajaannus ja yritys pitää yllä sosiaalisia siteitä ja omaa kulttuuria karkotuksesta huolimatta. Toiseksi inkerinsuomalaisten vastarintaisuus ja toimijuus vaikeissa oloissa nousivat esille. Kolmanneksi huomasin muistietohaastatteluissa olevan vastakertomuksellisia piirteitä.

1930-luvun kirjeitä ja karkotuksia tutkiessani käytin **diasporan** käsitettä analyysivälineenä (Brubaker 2005; Wahlbeck 2002; Reuter 2020a). Menetelmänäni kirjeiden analyysissä oli lisäksi **lähiluku**, joka tarkoittaa mahdollisimman yksityiskohtaista ja intensiivistä lukutapaa. Sen avulla löysin tärkeitä yksityiskohtia kirjeistä, kuten eri karkotuspaikkoja ja historiallisia tietoja karkotusten toteutuksesta ja kokemisesta eri aikoina. Merkitsin ylös yksityiskohtia ja koodasin temaattisia kokonaisuuksia. Kävin aineistoa teemoittain läpi ja tein syvempää analyysiä. (Mm. Pöysä 2015.)

Analysoin diasporan pääkriteerejä: maantieteellistä hajaannusta eri alueille, suuntautumista menetettyyn kotimaahan sekä oman kulttuurin ja identiteetin ylläpitämistä uudessa asuinpaikassa (Brubaker 2005). Otin mukaan analyysiini diasporaan usein kytköksissä olevan huono-osaisuuden (Wahlbeck 2002), sillä se oli oleellinen osa karkotettujen kokemusta (Reuter 2020a).

⁴⁶ <http://ru.openlist.wiki>.

1930-luvun hiljaista ja arkipäiväistä vastarintaa tutkiessani käytin **hiljaisen vastarinnan** käsitettä tutkimuksellisenä työkaluna (Scott 1985; Kozlov 2011). Analysoin vastarintaa sisältäviä kertomuksia ja kielellisiä diskursseja ”genealogisesti”. Käytännössä tämä tarkoitti työskentelyä eri arkistoissa tutkien erilaisia aineistoja ja lähteitä liittyen inkerinsuomalaisten vastarintaan. Analysoin aikalais- ja muistitietoaineistoja sisältöjen, kielellisten keinojen ja historiallisten tekijöiden tasolla ja etsin johtolankoja, toistoa ja yhteyksiä. (Tamboukou 2015, 63–78.) Jos lähteet eivät tuoneet esille tekijän intentiota, pyrin päättämään itse, oliko kyseessä tarkoituksellinen vastarinta (ks. Hollander ja Einwohner 2004).

Tutkiessani muistitietohaastatteluja toisen maailmansodan aikaisesta pakkoevakuoinnista Leningradin alueelta Siperiaan ja muualle Neuvostoliittoon sovelsin **kokemuksiin keskittyvää narratiivista analyysimenetelmää**. Menetelmän ideana on keskittyä analyysissa kokemuksiin. Omassa tutkimuksessani tämä tarkoitti keskittymistä pakkosevakuoitujen inkerinsuomalaisten karkotuskokemukseen. Lisäksi otetaan tarkastelun kohteeksi historiallinen fyysinen, kulttuurinen ja sosiaalinen ympäristö. Tutkimuksessani tarkastelin muistitiedossa kuvattuja kokemuksia suhteessa Inkeriin toisen maailmansodan aikana, karkotusmatkan ympäristöön ja karkotuspaikkoihin. Analyysissa pureduin neuvostoyhteiskunnan ja inkerinsuomalaisen yhteisön hallitseviin kertomuksiin ja niiden vastakertomuksiin. (Ks. Squire 2008.)

Vastakertomukset tarjoavat vastarintaa kulttuurissa hallitsevalle kertomukselle (Andrews 2004, 2). Inkerinsuomalaisten pakkoevakuoitujen tilanteessa hallitsevat kertomukset viittasivat ensinnäkin neuvostoyhteiskunnan hallitseviin kertomuksiin. Toisaalta aineistosta nousi esille myös kertomuksia, jotka eivät tukeneet inkerinsuomalaisen yhteisön kärsimyksen täyteisiä karkotuskertomuksia. (Reuter 2020b.)

Inkerinsuomalaisten pakkosiirrettyjen muistitietoaineistossa oli myös hiljaisuuksia ja aiheita, joita ei nostettu esille. Osassa perheitä vaiettiin tai oli pitkään vaiettu menneisyydestä aina perestroikaan tai Neuvostoliiton hajoamiseen asti (Peltonen 2009; Siim 2016). Muistitietohaastattelut tulivat mahdollisiksi perestroikan ja Neuvostoliiton hajoamisen vaiheessa 1990-luvulla. Haastatteluajankohta voi vaikuttaa siihen, mitä aiheita nostettiin tai ei nostettu esille. Käytin pääasiassa 1990-luvulla muiden keräämiä inkerinsuomalaisten elämäkerrallisia haastatteluja, sillä haastateltavat olivat

olleet karkotushetkellä nuoria tai aikuisia ja siten kyllin vanhoja muistamaan oman karkotuksensa, ja he kertoivat vapaasti menneisyydestään karkotusalueilla (Savijärvi 1994; Riionheimo 1994). Haastatteluissa vaiettuja aiheita olivat muun muassa kuuluminen kommunistiseen puolueeseen, sortokoneiston tukeminen esimerkiksi ilmiannoin, seksuaalinen väkivalta ja kommunismin kannattaminen (ks. myös Miettinen 2004).

Tutkiessani karkotettua ja vainottua inkerinsuomalaista sukua käytin tutkimusmenetelmänä Daniel Bertauxin kehittämää **vertailevaa ja tulkitsevaa sosiaalista sukuhistoriaa** (Bertaux 1995). Sen avulla voi havainnoida sosiaalista liikkuvuutta sekä kulttuuristen ja muiden perintöjen vaikutuksia ihmisten ja perheiden elämänkaarissa pitkällä aikavälillä. Suvun ja sen sisältämien ydinperheiden aineetonta perintöä ja tapahtumille annettuja merkityksiä voi havainnoida erityisesti perhetarinoiden avulla. Perheen tai laajemman suvun kertomuksista, kirjeistä, haastatteluista tai muista aineistoista ilmenee perheenjäsenten elämänvaiheet, arvot, normit, tavat, strategiat, siirtymät, konfliktit ja kriisit. Perhetarinat ja niihin liitetyt kommentit ja tulkinnat tuottavat ymmärrystä ja jäsentelyä perheiden elämään erityisesti, koska niiden historiassa on suurta liikkuvuutta. (Bertaux 1995, 73–85.) Sukulaisuussuhteet huomioidaan elämänkulkujen ja siirtymien muotoutumisessa. Tutkitun suvun jäsenistä halutaan tietää: (1) keskeiset henkilöhistorialliset tiedot ja elämänkaaret, (2) perheiden mikrokulttuuri ja sukupolvelta toiselle siirtyneet perinnöt, sekä (3) paikallinen sosiaalinen konteksti, jossa strategioita ja siirtymiä on kehitelty ja toteutettu. (Bertaux 1995, 78–79; ks. Reuter 2021.)

Bertauxin mukaan sosiaalisen sukuhistorian (*social genealogy*) etuna on yksilöiden elämänhistorioiden yhdistyminen laajempaan historialliseen, kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tutkimuksen piiriin tulevat nekin, jotka pakenivat, muuttivat maasta tai kuolivat nuorina poliittisessa terrorissa ja karkotuksissa, eivätkä jättäneet jälkeensä dokumentteja tai jälkeläisiä. Menetelmään liittyy hyvän tapaustutkimuksen etnososiologinen tiheys. Rikas laadullinen aineisto yhdistyy metodissa tilastollisen analyysin mahdollisuuksiin. Perheiden, sisarusten ja sukupolvien elämänkulkuja ja tapahtumille antamia merkityksiä on mahdollista vertailla toisiinsa. (Bertaux 1995, 82–84.) Metodin avulla tutkin aitoa sukuhistoriaa ja sukupolvia, ”genealogiaa” (Bertaux 1995), kun inkerinsuomalaisia koskevissa tutkimuksissa on tyypillisesti käytetty teoreettisesti muodostettuja sukupolvia (mm. Kyntäjä 1998; Miettinen 2004).

Tekemäni sosiaalinen sukututkimus koski karkotettua ja poliittisen terrorin kohteeksi joutunutta inkerinsuomalaista Jääskeläisten sukua (ks. myös Jääskeläinen [Reuter] 2001). Se käsitti 1930-luvun alussa yhteensä 33 suvunjäsentä, yhdeksän ydinperhettä ja kolme 1930-luvulla elänyttä sukupolvea: (1) maaorjuuden aikana syntyneet isovanhemmat, (2) karkotetut ja vainotut aikuiset sekä (3) alaikäisinä lapsina tai nuorina pakkosiirretyt. Kokosin tietoa yksilöiden elämänkaarista, suvun yhteisestä ja perheiden omista mikrokulttuureista ja sosiaalisista konteksteista, kuten eri karkotuspaikoista, jossa he elivät Stalinin ajan Neuvostoliitossa. Muodostin 33 suvunjäsenestä systemaattiset pieneniselämäkerrat erityisesti liittyen poliittiseen sortoon: 1930- ja 1940-luvun karkotuksiin, pakoihin karkotuspaikoista, vangitsemisiin, pakolaisuuteen Neuvostoliiton ulkopuolelle ja kuolemiin karkotusmatkan, karkotusolosuhteiden tai poliittisen väkivallan seurauksena (ks. myös Jääskeläinen [Reuter] 2001). Menetelmä mahdollisti eri sukupolvien ja eri karkotuspaikkoihin pakkosiirrettyjen perheiden vertailun toisiinsa. Lisäksi tarkastelin erilaisia siirtymiä, niin maantieteellisiä, koulutuksellisia kuin uskonnollisiakin, sekä karkotuksen ja terrorin merkitystä eri sukupolvissa. (Reuter 2021; ks. myös Jääskeläinen [Reuter] 2001.)

3.4 TUTKIMUSETIIKKA

Tutkimuksessani pyrin noudattamaan tiedeyhteisön eettisiä normeja ja hyvää tieteellistä toimintatapaa: ”rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa” (TENK 2021; myös Kuula 2011.) Eettiset kysymykset koskevat niin tutkimusaiheen valintaa, tulosten saavuttamiseen käytettyjä keinoja, haettuja tutkimustuloksia kuin tutkimustulosten kirjoittamista ja julkaisuakin. Tutkimusaineiston ja henkilötietojen keräämistä, käsittelyä ja säilyttämistä määrää tutkimusetiikan lisäksi myös lainsäädäntö. (Kuula 2011.) Kohteelleen oikeutta tekevään historiaan kuuluu myös se, että tutkija käyttää eri aineistoja, menetelmiä, näkökulmia ja lähestymistapoja tutkimuksessaan (Miettinen 2017, 151).

Jo tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu. Tutkimuseettinen neuvottelukunta on nostanut esille yhteiskuntatieteellisen ja historiallisen tutkimuksen tärkeän tehtävän ”tuottaa uutta tietoa yhteiskunnallisten

instituutioiden ja vallankäytön epäkohdista” (TENK 2009, 7). Historiaa tutkivalla on lisäksi suuri vastuu siitä, mitkä asiat menneestä nostetaan esille ja mitä muistetaan (mm. Miettinen 2017, 141; Frigren 2017). William Galloisin mukaan historiaa tutkivalla on moraalinen velvollisuus tutkia ja muistuttaa nykyajan ihmisiä vaikeista ja vaiennetuista historiallisista tapahtumista ja prosesseista, kuten poliittisesta terrorista. (Gallois 2012, 203–219; ks. Frigren 2017, 55.)

Historiallisen vastuun käsite korostaa näkemystä, jonka mukaan jokaisen on säilytettävä muisto sorrosta ja väkivallan seurauksista. Esimerkiksi Ulla-Maija Peltonen (2020) katsoo, ettemme voi valita menneisyydestä vain sen hyviä puolia, sillä barbaria ja unohdus usein kulkevat käsi kädessä. Tutkimusaiheittani inkerinsuomalaisten karkotuksia neuvostoyhteiskunnassa voi pitää eettisenä valintana, sillä se tuo esille neuvostovallan epäkohtia, kuten sorron ja poliittisen väkivallan, eikä aiheita ole tutkittu kattavasti (esim. Flink 2012). Lisäksi inkerinsuomalaisten, karkotettujen ja heidän jälkeläistensä tarve oman historian tutkimustiedolle näytti tutkimusta tehdessäni olevan suuri (mm. Pakkanen ym. 2020a; Pakkanen ym. 2020b).⁴⁷ Myös kantasuomalaisia kiinnostaa inkerinsuomalaisten joukkokarkotukset osana Stalinin suomalaisiin kohdistamaa vainoa.

Voin yhtyä historioitsija Jorma Kalelan (2000, 60) näkemykseen, että tutkijoiden tulisi ottaa vakavasti ihmisten tarve historialliselle tiedolle ja menneisyyden käsittelylle. Tärkeä ohjenuorani olikin Kalelan (2000; 2017) eettinen ohje oikeuden tekemistä menneisyyden ihmisille ja historiallisille tapahtumille. Tutkimuskohteiden kunnioittava käsittely ja oikeudenmukainen kuvaus menneestä ovat ensiarvoisia. Suunnan tutkimukselleni antoi näkemys inkerinsuomalaisten historialle merkityksellisestä tiedosta tavattuani karkotuksen kokeneita, heidän jälkeläisiään ja muita inkerinsuomalaisia.

Inkerinsuomalaisten karkotuksia, erityisesti karkotettujen kokemuksia 1930-luvulta ja pakkosiirtoa Leningradin piirityksestä Siperiaan ja muualle, oli tutkittu vähän. Karkotettujen omaa näkökulmaa tai kokemuksia erityisesti 1930-luvulta ei ollut tuotu riittävästi esille kansanvälisessä tutkimuksessa (myös Klimkova 2007, 105–139). Monien arvokkaiden

⁴⁷ Tämän havaitsin haastatteluja tehdessäni, tavatessani inkerinsuomalaisia ja seurattessani heidän lehtiään ja sosiaalisen median kanaviaan.

tutkimusten näkökulma pohjautui pääasiassa neuvostoviranomaisten asiakirjoihin, jotka usein leimaavat karkotusten uhrit ja sisältävät epäluottavia tietoja (mm. Barnes 2011).

Kollektiivinen muisti menneisyydestä on Avishai Margalit (2002) mukaan liimaa, joka pitää yhteisöt koossa, jolloin unohtaminen ja syrjäytyminen kollektiivisesta muistista on yksi tuskallisimmista syrjäytymisen tavoista. Etnisen ryhmän jakamia, usein muisteltuja ja identiteetille olennaisia ”representaatioita menneisyydestä” voi nimittää kollektivisiksi muistoiksi (mm. Ketelaar 2016, 255).

Inkerinsuomalaisten historian unohtaminen, siitä vaikeneminen ja kollektiivisen muistin kipukohdat tulivat esille julkisessa keskustelussa tehdessäni väitöskirjaa.⁴⁸ Inkerinsuomalaisten Lea ja Santeri Pakkasen (2020) Kansallismuseon näyttely *Inkeriläiset – unohdetut suomalaiset* toi esille, kuinka ”inkerinsuomalaisten vaiheet ovat unohtuneet historiankertomusten katveeseen niin Suomessa kuin Venäjälläkin”. Inkerinsuomalaiset ja heidän historiansa on sivuutettu kantasuomalaisten kollektiivisesta muistista ja koulun oppikirjoista.

Historioitsija Juha Siltala (1991, 22) on kirjoittanut, että ”historiallisten merkitysten rekonstruktiot” muodostetaan nykytietämyksen avulla. Hänen mukaansa on keinotekoista eriyttää historiallinen totuus tai aikalaisten todellisuus nykytiedosta, joka pitää sisällään tutkijan eläytymiskyvyn, motivaation sekä käsitykset yhteiskunnasta ja yksilöstä. Omaan käsitykseeni yhteiskunnasta ja yksilön paikasta siinä on luonnollisesti vaikuttanut oma taustani yhteiskuntatieteilijänä (sosiologina) ja maahanmuuton tutkijana. Katson, että historian kiinnittyminen yhteiskuntatieteelliseen ja sosiologiseen teoriapohjaan, etnologiaan ja muistitietotutkimukseen oli hedelmällinen lähtökohta tutkimukselle.

Tutkimusta tehdessäni pyrin tiedostamaan ja refleктоimaan tutkimukseni lähtökohtia. Oma tutkimukseni lähti liikkeelle kiinnostuksestani Neuvostoliitossa karkotettua ja terrorin kohteeksi joutunutta sukuani

⁴⁸ Kokemus inkerinsuomalaisten historian unohtamisesta ja siitä vaikenemisesta näkyy muun muassa inkerinsuomalaisten historiaa käsittelevien kirjojen nimissä, kuten Reijo Rautajoen väitöstutkimuksissa *Vaiettu sotapakolaisuus. Inkeriläiset opettajat jatkosodan aikana* (2017) ja *Vaiettu vaellus* (2020), joka käsittelee inkerinsuomalaisten sotapakolaisten leirejä Suomessa vuosina 1942–1944.

kohtaan. Isoisäni FT Juhani Jääskeläisen tutkimus- ja arkistotyö loivat pohjan omalle työskentelylleni. Hänen ja muiden sukulaisteni keräämä mittava perhearkisto sekä aiemmin tehty tutkimus (mm. Jääskeläinen 1982; Jääskeläinen 2011) mahdollistivat tutkimustyöni, jonka aloitin jo pro gradu vaiheessa (Jääskeläinen [Reuter] 2001). Väitöskirjassa tutkimukseni ja sen aineisto laajenivat inkerinsuomalaisesta sukuhistoriasta (ks. Reuter 2021) koskemaan laajasti inkerinsuomalaisten kokemia massakarkotuksia Stalinin aikana.

Tutkijalla saattaa joskus olla vaikeuksia päästä tutkimaan etnisiä vähemmistöjä, erityisesti ryhmiä, jotka ovat kokeneet vainoa ja sortoa. Sorretut ryhmät saattavat suhtautua epäluuloisesti ulkopuolisiin tutkijoihin. (Pulma 2017.) Inkerinsuomalaisen sukuyhteyteni ansiosta minun oli ehkä helpompi päästä tutkimaan arkaa ja traumaattistakin aihetta. Asemassani ryhmän osittaisena jäsenenä piili kuitenkin tietty subjektiivisuuden vaara. Toisaalta olin vain osittain inkerinsuomalainen. Yksi isovanhempani neljästä oli syntyisin Inkeristä, yksi Karjalasta ja kaksi olivat kantasuomalaisia. Tutkin aihetta pitkälti ulkopuolisena, sillä en ole koskaan elänyt Inkerissä, Neuvostoliitossa, saati karkotusalueilla vaan koko elämäni Suomessa. Inkerinsuomalaisten joukkokarkotukset tapahtuivat menneisyydessä Stalinin ajan Neuvostoliitossa kauan ennen syntymääni, maassa, jota ei enää ollut olemassa tutkimusajankohtana. Lisäksi edustin eri sukupolvea kuin tutkittavani. Inkerinsuomalaisten menneisyys Stalinin ajan Neuvostoliitossa oli minulle vieraan maan, aikakauden, historian ja kulttuurin tutkimusta. Nämä seikat muodostivat ajallisen ja kulttuurisen etäisyyden raskaaseenkin aiheeseen.

Muistitietohaastattelut ja muistitietotutkimus ovat vuorovaikutus- ja oppimistilanteita, jossa haastateltavalla on tietoa, jota tutkijalla ei ollut ennen tutkimusta (vrt. Portelli 2015). Pidin karkotuksen kokeneiden inkerinsuomalaisten omakohtaista muistitietoa arvokkaana jo senkin takia, että inkerinsuomalaisten karkotettujen kirjoittamia kirjeitä ja muuta arkistoaineistoa erityisesti 1930-luvun jälkeiseltä karkotusajalta 1940- ja 1950-luvulta, on säilynyt vähän. Uskon haastateltaviin nähden nuoren ikäni vähentäneen historian tutkimukseen usein liitettyä hierarkkisuutta (vrt. Fingerroos ja Peltonen 2006, 13). Tutkimuksessa kriittisyys ja analyttisyys olivat kuitenkin tarpeen, missä minua auttoivat tutkimusaineistojen analysointi monitieteisesti ja -menetelmällisesti, sekä aiempaan, myös

kansainväliseen tutkimukseen perehtyminen ja yhteydet eri alojen tutkimusyhteisöihin.

Muistitietotutkimuksessa kerronta muodostuu monista näkökulmista, jolloin tutkijan ääni ei hallitse kerrontaa (Portelli 2015). Pyrin tutkimuksessani antamaan äänen eri aikoina ja eri paikkoihin karkotetuille inkerinsuomalaisille. Inkerinsuomalaisten oman historian ja tulkinnan näkyväksi tekeminen ja vakavasti ottaminen olivat keskeisiä tavoitteita tutkimukselleni. Samalla halusin esiintuoda inkerinsuomalaisten karkotettujen kertomusten moniäänisyyden muistitietoa tutkiessani (Reuter 2020b) sekä vastarintaisuuden ja toimijuuden Stalinin ajan Neuvostoliitossa (mm. Reuter 2019). Pyrin tieteen avoimuuteen ja julkaisin tutkimustulokseni niin, että ne olisivat avoimesti saavutettavissa lukijoille. Venäjän pyrkiessä hämärtämään Neuvostoliiton ja Stalinin vainojen historiaa on tieteen avoimuus ja helppo saatavuus erityisen tärkeää.

Jouduin pohtimaan eettisiä kysymyksiä myös eri tieteen alojen näkökulmista. Tutkittavien tunnistettavuus oli yksi tärkeimmistä eettisistä kysymyksistä, joka nousi esille tutkimukseni aikana. Historian tutkimuksen luonteeseen ja historiallisen kertomuksen mielekkyyteen kuuluu, että historiallisten henkilöiden nimet ja identiteetti usein kerrotaan. Viime vuosina aiheesta on kirjoitettu historioitsijoiden keskuudessa jo senkin takia, että lainsäädäntö korostaa aiempia vuosia enemmän tutkittavien yksityisyyttä ja henkilösuoja. Toisaalta anonyymisointi voi pahimmillaan lisätä kuvatus ilmiön häpeällisyyttä ja marginaalisuutta. (Esim. Frigren 2017.)

Sosiologiassa ja yhteiskuntatieteissä useimmiten poistetaan tutkittavien henkilötiedot sekä anonymisoidaan tai pseudonymisoidaan⁴⁹ tutkittavat tunnistamattomiksi viimeistään tutkimustuloksista raportoitaessa (Kuula 2011). Poistin tutkimuseettisistä syistä muistitietoaineistoihin pohjautuvista artikkeleistani haastateltujen nimet sekä heidän tarkan ikänsä ja syntymävuotensa (Reuter 2019; Reuter 2020b; Reuter 2022).

Inkerinsuomalaista sukua tutkiessani käytin haastateltavien etunimiä ja tutkimani suvun nimeä (Reuter 2021). Päädyin tähän ratkaisuun, sillä

⁴⁹ Anonymisoinnilla pyritään siihen, että yksittäisiä henkilöitä ei voi yksittäisten tietojen perusteella tai tietoja yhdistämällä tunnistaa. Pseudonymisoinnissa tunnistusteelliset tiedot korvataan peitetiedolla tai koodeilla.

haastatteleman suvunjäsenet olivat antaneet luvan nimiensä käyttämiseen ja lisäksi moni haastateltu toivoi, että suvun ja inkerinsuomalaisten historia ei unohtuisi. Katsoin, että nimien käyttäminen oli luontevaa sukuhistoriassa ja lievitti vainottuihin ihmisiin liitettyä stigmaa. Lisäksi monet suvun jäsenistä kirjoittivat kirjeitä, runoja, elämäkertoja, sukuhistorioita ja tutkimuksia, ja heidän tekijänoikeuksensa teksteihin tuli mielestäni taata. (Ks. Reuter 2021, 192, 206.) Tutkiessani 1930-luvun karkotuksia ja hajaannusta kirjeaineistoissa käytin kirjeenkirjoittajien nimiä heidän tekijänoikeuksiensa takia, mutten kertonut heidän yksityiselämästään (Reuter 2020a).

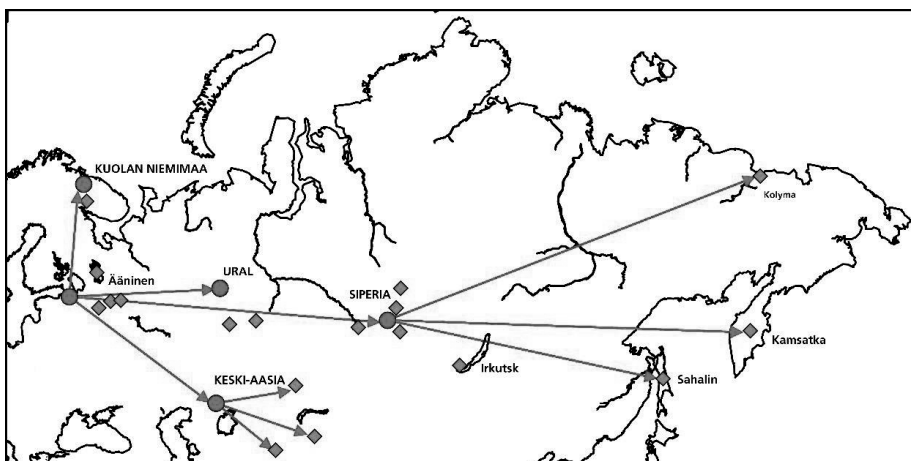
4 TUTKIMUSTULOKSET

Väitöskirjani tutkimustulokset koskevat viittä osakokonaisuutta:

- 1) inkerinsuomalaisten karkotuksista seurannutta diasporaa 1930-luvun kirjeissä kuvattuna,
- 2) hiljaista vastarintaa Inkerissä 1930-luvulla,
- 3) vastakertomuksia toisen maailmansodan aikaisesta pakkosiirrosta piiritetystä Leningradista Siperiaan ja muualle,
- 4) sukuhistoriaa vainotusta ja karkotetusta inkerinsuomalaisesta suvusta
- 5) inkerinsuomalaisten kokemuksia totaalisesta karkotuksesta (vrt. Polian 2004).

4.1 KARKOTUKSET JA DIASPORA 1930-LUVULLA

Tutkin ensinnäkin väitöskirjassani artikkelissa *”Kansaamme pirstotaan”*: *Inkerinsuomalaisten karkotukset ja diaspora Neuvostoliitossa 1930-luvun kirjeissä kuvattuna* inkerinsuomalaisten karkotuksia Inkeristä ja seurannutta diasporaa eri puolille Neuvostoliittoa. Analysoin 1930-luvun aikalaiskirjeiden (170 kpl) kuvauksia karkotuksista ja elämästä karkotuspaikoissa. Karkotuspaikkojen ja Inkerin välisen kirjeenvaihdon avulla inkerinsuomalaiset pitivät yhteyksiä toisiinsa, välittivät tietoja ja kuvasivat tuntojaan kuten pelkoa ja kotimaankaipuuta. Inkerinsuomalaiset kertoivat kirjeissään joukkokarkotuksista, hajaannuksesta ja vainosta valvonnasta ja kirjesensuurista huolimatta. (Reuter 2020a.)

Kartta 2. Inkerinsuomalaisten karkotusalueet ja seurannut diaspora Neuvostoliiton sisällä 1930-luvulla (Reuter 2020, 11).⁵⁰

Käytin analyysissäni hyväksi diasporan käsitettä (Brubaker 2005). Se oli hedelmällinen väline kuvatessani inkerinsuomalaisten kokemuksia hajaannuksessa elämisestä valvotussa pakkosiirrosta eri puolilla Neuvostoliittoa. Pakkosiirrot merkitsivät inkerinsuomalaisille karkotusta pois heidän historialliselta asuinalueeltaan Inkerin maaseudulta kauas Leningradin kaupungin läheisyydestä ja Neuvostoliiton strategisesti tärkeiltä raja-alueilta maan periferioihin, kehittymättömille seuduille. Inkerinsuomalaisten pakkosiirrot kattoivat diasporan määritelmän sen ankarassa muodossa, väkivaltaisena ja traumaattisena karkotuksena ja hajaannuksena. (Reuter 2020a.)

”Meidät kelpaamattomina hylkiöinä karkotetaan Siperian korpeen, Aasian hiekka-aroille, Kuolan tuntureille ja muualle,” kirjoitettiin Siperiasta 14. heinäkuuta 1935⁵¹. Karkotus tarkoitti myös sosiaalista syrjäyttämistä neuvostoyhteiskunnasta hajaannuksen lisäksi. (Reuter 2020a.)

Karkotetut olivat yhteiskunnallisesti huono-osaisia. He kärsivät pakkosiirtoalueilla köyhyydestä, sairauksista, oikeuksien riistosta ja fyysisesti kuormittavasta pakkotyöstä. Massakuolemat Neuvostoliiton eri kulmilla Kuolan niemimaalla, Siperiassa, Kazakstanissa ja muualla kuvastivat

⁵⁰ Kartta on laadittu tutkimieni kirjeiden lähetyspaikkojen (Reuter 2020a) ja aiemman tutkimuksen pohjalta (Flink 1992, 311).

⁵¹ Pekka Jääskeläinen Siperiasta 14.7.1935. Anni Reuterin arkisto Suomalaisen Kirjallisuuden arkistossa.

hengenvaarallisten karkotusolojen ohella inkerinsuomalaisten hajaannusta. (Reuter 2020a.)

Karkotetut muistelivat kotimaaksi kokemaansa Inkeriä ja suunnittelivat paluuta. Inkerinsuomalaiset ylläpitivät kristinuskoa, suomalaisia tapoja ja suomalaisten välistä yhteisöllisyyttä, suomen kieltä ja kulttuuria karkotuspaikoissakin. Aineistoni valossa inkerinsuomalaisten rajat muihin etnisiin ja uskonnollisiin ryhmiin olivat selvärajaiset vielä 1930-luvulla monietnisisillä pakkosiirtoalueilla. Osa karkotetuista joutui tosin yksin muiden etnisten ryhmien keskuuteen. Hajaannuksessa diasporinen kulttuuri kapeni sorron puristuksessa. Pakeneminen oli yleistä, mutta pysyvä paluu Inkeriin onnistui vasta Stalinin kuoleman (1953) jälkeen. (Reuter 2020a.)

Inkerinsuomalaisten vuorovaikutus kirjeitse oli tärkeää diasporassa ainakin Stalinin terrorin huippuvuosiin 193 ja 1938 asti, jolloin kirjeenvaihto Suomeen näyttää loppuneen. (Reuter 2020a.)

4.2 HILJAINEN VASTARINTA 1930-LUVULLA

Toinen väitöskirjani artikkeleista on julkaistu kirjassa Hiljainen vastarinta (Tampere University press 2019). Kirjan luvussa *Neuvostovaltaa vastaan: Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvun Neuvostoliitossa* kuvaan inkerinsuomalaisten vastarinnan muotoja kirjeiden, elämäkertojen, haastatteluiden ja arkistoaineiston pohjalta. (Reuter 2019.)

1930-luvun Neuvostoliitossa maataloutta pakkokollektivisoitiin väkivaltaisesti vastoin valtaosan tahtoa. Luterilaista kirkkoa hävitettiin ja inkerinsuomalaisia alettiin karkottaa ja vainota eri tavoin. Neuvostovalta mitätöi, tuomitsi ja tuhosi inkerinsuomalaisten kulttuurin ilmenemismuotoja ja edustajia. (Reuter 2019.)

Analysoin inkerinsuomalaisten aikalaisaineistoja ja muistitietoa ”hiljainen vastarinta” (arkipäivän vastarinta) analyttisenä käsitteenäni (Scott 1985; Kozlov 2011). Arkipäiväinen, hiljainen vastarinta on usein heikkojen ase vahvempia hallitsijoita vastaan (Scott 1985). Aina vastarinta ei ollut kirjaimellisesti hiljaista vaan piti sisällään vastakertomuksia neuvostovaltaa vastaan (vrt. Reuter 2020a). Neuvostokriittinen inkerinsuomalaisten folklore ja runous oli ajalle tyypillistä (Reuter 2019).

Inkerinsuomalaisten kulttuuri nojasi vielä 1930-luvun alussa talonpoikaisuuteen, suomalaisuuteen ja luterilaisuuteen. Heidän kulttuuriaan 1930-luvulla voi luonnehtia kommunistisen kulttuurin vastatraditioksi. (Reuter 2019.)

Osoitin tutkimuksessani, että hiljainen vastarinta oli laajaa ja monimuotoista inkerinsuomalaisten keskuudessa. Jo kirjeiden lähettäminen, kuljettaminen postin ulkopuolella sensuurin ohi ja neuvostovallan kriittinen käsittely oli vastarintaista Stalinin aikana ja vaarallista. Inkerinsuomalaiset vastustivat hiljaisin keinoin kollektivisointia, ateismia sekä inkerinsuomalaisen kulttuurin tuhoamista. Vastarinta näkyi muun muassa toisinajatteluna ja negatiivisina kuvauksina neuvostovallasta ja sen sortavista toimista. (Reuter 2019.)

Hiljainen vastarinta oli sekä aktiivista vastatoimintaa, että passiivista tekemättä jättämistä. Aktiivista vastarintaa oli muun muassa kristillisten tapojen ylläpitäminen ja passiivista vastustamista pioneerien ja puolueen ulkopuolelle jättäytyminen. (Reuter 2019.)

Inkerinsuomalaisten vastarinnan ominaispiirteinä nostin esille Suomen radion kuuntelemisen, naisten roolin uskonnollisina johtajina sekä kriittisen kirjeenvaihdon rajan yli Suomeen ja tiedon levittämisen karkotuksista muihin Euroopan maihin (Reuter 2019; ks. Jääskeläinen 1982).

Inkerinsuomalaisten vastarinta piiloutui julkisuudelta riskien ja repression kasvaessa 1930-luvun kuluessa. Vastarinnan seuraukset eivät olleet useinkaan toivottuja. Inkerin maaseutu kollektivisoitiin kiivaasta vastustuksesta huolimatta, luterilaiset Inkerin kirkot suljettiin, suomen kieli kiellettiin 1937 (mm. Takala 2021). ja inkerinsuomalainen kulttuuri tuhottiin Inkerissä. (Reuter 2019.)

Pohdin, saattoiko vastarinta jopa kiihdyttää inkerinsuomalaisten pakkosiirtoja (Reuter 2019). Eräiden tutkijoiden mukaan neuvostojohto nimittäin rankaisi tottelemattomia kansoja karkottamalla heidät (mm. Westren 2012).

4.3 VASTAKERTOMUKSIA PAKKOSIIIRROSTA

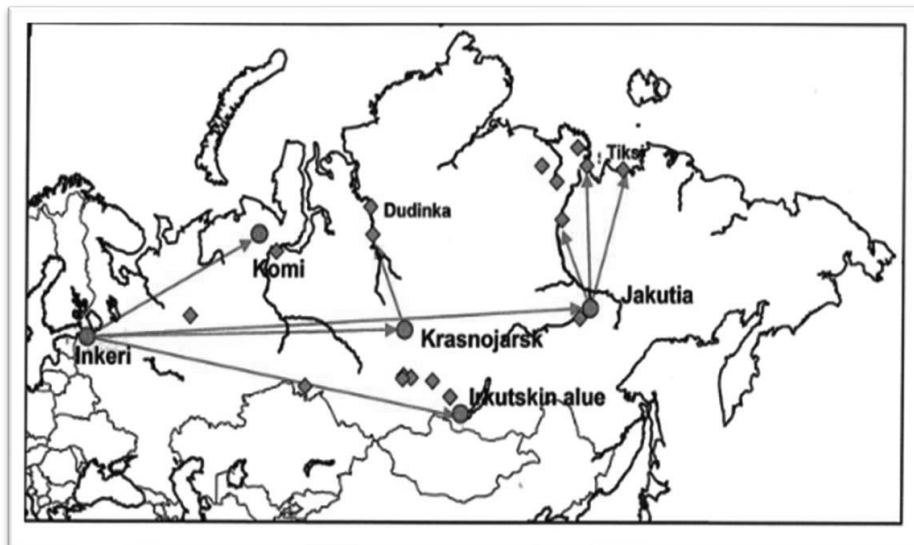
Analysoin tutkimuksessani inkerinsuomalaisten vastakertomuksia toisen maailmansodan aikaisista pakkosiirroista Siperiaan ja muihin pohjoisiin periferioihin (Reuter 2020b). Aineistona käytin kahdenkymmenen Leningradin piirityksestä vuosina 1941 ja 1942 pakkoevakuoidun inkerinsuomalaisen muistitietohaastattelua 1990-luvulta. Analysoin kertomuksia vastakertomuksen käsitteen avulla (Andrews 2004).

Pakkosiirretyt inkerinsuomalaiset kuvasivat yli kuukauden kestänyttä karkotusmatkaa vangittuina yli jäätyneen Laatokan ja ahtaissa junavaunuissa. Pakkoevakuointi perustui suomalaiseen kansallisuuteen ja vihollisuuteen, kuten haastateltu inkeriläismies kertoi: ”Koko kansan veivät nelkymmentä toisena vuonna. Myö oltiin vihollisia kaikki, kun oltiin suomalaisia.”⁵²

Junamatkan jälkeen moni joutui jatkamaan pakkoevakkomatkaa vielä eteenpäin laivalla tai muuten arktisiin oloihin. Moni haastateltujen läheisistä kuoli piirityksessä, matkalla ja perillä vaikeissa oloissa. Pakkosiirrettyjä odottivat karkotuspaikoissa tyypillisesti äärimmäisen puutteellinen ruoka- ja asuntotilanne. He joutuivat valvottuihin pakkotyön oloihin metsä- ja maataloudessa sekä kalastuksessa. (Reuter 2020b.)

Laadin inkerinsuomalaisten karkotusalueista kartan tutkimani muistitiedon ja Leonid Gildin tutkimuksen pohjalta (Gildi 2007). Kartasta voi havaita, kuinka kaukasiin ja karuihin olosuhteisiin Komiin, Siperiaan, Jakutiaan, Jäämeren rannoille ja jokien varsille pakkoevakot joutuivat. Kartta on alustava ja sitä olisi hyvä täydentää tulevilla tutkimuksissa.

⁵² Haastattelu JoY H749a.

Kartta 3. Leningradin piirityksestä pakkosiirrettyjen inkerinsuomalaisten karkotusalueita 1940-luvulla (Reuter 2020b, 49).

Toin artikkelissani esille kaksi näkökulmaa inkerinsuomalaisten vastakertomuksiin pakkoevakuoinnista Leningradin piirityksestä. Ensinnäkin katsoin, että monet haastatellut kertoivat ”vastakertomuksia neuvostovallalle, joka leimasi suomalaiset vihollisiksi ja toteutti epäinhimillisellä tavalla kansallisuuteen perustuneet pakkosiirrot kaukaisiin erikoissiirtoloihin alkeellisiin oloihin”. (Reuter 2020b, 43.)

Kuten eräs pakkosiirretty inkeriläisnainen kuvasi niin pakkosiirrettyjä kohdeltiin kuin rikollisia tai vankeja: ”Meidät vietiin sinne niin kuin pahantekijät.”⁵³ (Reuter 2020b, 55.)

Vastakertomuksen käsite on lähellä aiemmassa artikkelissani esiin tuomaani arkipäivän (hiljaisen) vastarinnan käsitettä (Scott 1985). Kertomukset inkerinsuomalaisten pakkosiirroista olivat samalla arkipäivän vastarintaa. Kertomukset pitivät yllä inkerinsuomalaisten pakkoevakuoinnin muistoa ja sisälsivät historiallisia tietoja menneisyyden pakkosiirrosta. (Reuter 2020b.)

Muistitieto oli kuitenkin rikasta ja sisälsi positiivisiakin kertomuksia pakkoevakuoitujen elämästä ja selviytymisestä Siperiassa. Lapsuus ja

⁵³ Haastattelu JoY H747a.

nuoruus karkotettuna kuvattiin joskus varsin onnellisena aikana, vaikka samalla saatettiin kokea esimerkiksi tehty kalastustyö orjuutena. Monelle pakkoevakuointi merkitsi hengissä selviämistä sodan ja nälän ankarissa olosuhteissa: ”Siperiassakin sai elää. Me pelkäsimme Siperiaa. Siellä tapetaan meitä, mutta siellä ihmiset odottivat ja ottivat vastaan.”⁵⁴ Karkotuksesta kertomaan jääneet olivat kuitenkin selviytyjiä, kun monet heidän läheisistään kuolivat. (Reuter 2020b.)

Myönteisiä kertomuksia odottamattomastakin avunsaamisesta ja selviytymisestä ääriolosuhteissa siperialaisten avulla voi eräässä mielessä nimittää vastakertomuksiksi inkerinsuomalaisten kärsimystä sisältäville kertomuksille (Reuter 2020b; vrt mm. Miettinen 2004). Muistitieto loi säröjä myös aiemman tutkimuksen paikoin mustavalkoiselle kuvalle inkerinsuomalaisten menneisyydestä (vrt. esim. Gildi 2007).

4.4 SUKUHISTORIA VAINOTUISTA PERHEISTÄ

Tutkin inkerinsuomalaisten sukuhistoriaa, perhekertomuksia ja suurta murrosta Jääskeläisten suvun perheenjäsenien elämässä joukkokarkotusten ja Stalinin terrorin aikana 1930- ja 1940-luvuilla (Reuter 2021). Sosiaalinen sukuhistoria (Bertaux 1995) 33 perheenjäsenestä osoitti inkerinsuomalaisten perheiden yhteiskunnallisen romahduksen itsenäisistä talonpojista ja eri ammattien harjoittajista karkotetuiksi, pakkotyöläisiksi ja vangeiksi (Reuter 2021).

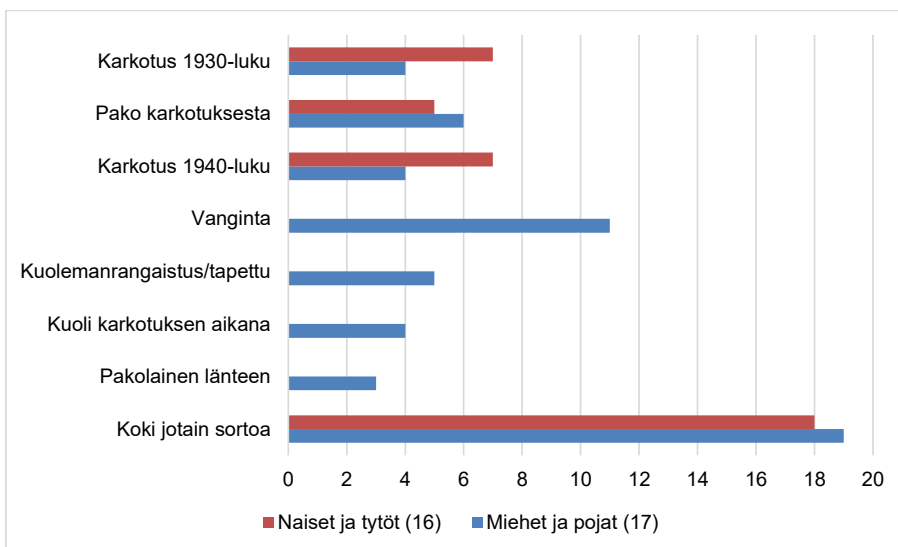
Havaitsin, että inkerinsuomalaisessa muistikulttuurissa perheet olivat tärkeä muistojen kantaja sukupolvelta toiselle tutkimassani suvussa ja osassa inkerinsuomalaisia perheitä (Reuter 2021). Aiemman tutkimuksen ja kirjallisuuden mukaan inkerinsuomalaisissa perheissä vaiettiin tyypillisesti menneisyydestä Neuvostoliitossa ja jopa suomalaisesta syntyperästä (mm. Peltonen 2009; Siim 2016).

Tutkimani Jääskeläisten suvun jäsenistä kaksi kolmesta karkotettiin 1930-luvulla eri puolille Neuvostoliittoa. Puolet 1930-luvulla karkotetuista suvun jäsenistä pakeni. Joka kolmas suvun jäsen pakkoevakuoitiin Inkeristä Siperiaan toisen maailmansodan aikana 1940-luvulla. Vuoden 1942 loppuun

⁵⁴ Haastattelu JoY H782a.

mennessä kukaan suvun jäsenistä ei enää asunut Inkerissä. Reilussa kymmenessä vuodessa Inkeri tyhjennettiin siis täysin suvun jäsenistä (Reuter 2021) ja muista suomalaisista (mm. Reuter 2022).

Useat perheenjäsenet kokivat monia sortotoimenpiteitä elämänsä aikana. Sorto oli sukupuolittunutta ja kohdistui eri tavalla miehiin ja naisiin (myös Alexopoulos 2008). Osa suvun naisista pakkosiirrettiin useaan kertaan heidän paettuun karkotuspaikalta. Suuri osa (11/17) suvun miehistä vangittiin. Vangitsemiset kohdistuivat yksinomaan miehiin. Miehiä karkotettiin, vangittiin ja kuoli nuorena myös sairauksiin ja nälkään. Kolme miestä pääsi pakolaiseksi Suomeen ja Ruotsiin. Ainakin viisi miestä tapettiin poliittisessa väkivallassa, heistä neljä teloitettiin suuren terrorin vuonna 1938. Perheet hajotettiin, jolloin lapset jäivät ilman isää ja vaimot ilman puolisoa. (Reuter 2021.)

Kaavio 1. Inkerinsuomalaisten suvunjäsenten kokema poliittinen sorto sukupuolittain (no=33).⁵⁵

Perheissä pyrittiin pitämään yllä suomalaista kulttuuria myös karkotusalueilla. Tästä huolimatta vaikeiden olojen, valvonnan sekä sorron seurauksena inkerinsuomalainen kulttuuri oheni, kun esimerkiksi työssä ja koulussa oli pakko puhua venäjää. Suvun ydinperheet yrittivät selvitä eri

⁵⁵ Reuter 2021.

tavoin: toisissa perheissä paettiin pakkosiirrosta ja toisissa perheissä panostettiin lasten koulutukseen karkotuksessakin. Kun vertasin eri sukupolvia toisiinsa, huomasin karkotuksen merkityksen muuttuneen. Vanhemmassa sukupolvessa pakkosiirtoa tulkittiin tyypillisesti Raamatun kertomusten avulla, kun taas nuoremman sukupolven tulkinta lähestyi historian kirjoitusten näkemyksiä. (Reuter 2021.)

Perhekertomusten avulla välitettiin ja pidettiin yllä muistoja karkotuksista ja Stalinin terrorin uhreiksi joutuneista suvun jäsenistä. Sosiaalinen sukuhistoria rakensi sillan yksilöiden elämänhistorioiden ja kollektiivisen inkerinsuomalaisen historian välille. Sukuhistoria toimi siten inkerinsuomalaisen mikrohistorian ja suuren makrohistoria kohtaamispaikkana. (Reuter 2021.)

4.5 INKERINSUOMALAISTEN TOTAALINEN KARKOTUS

Väitöstutkimukseni viimeisessä artikkelissa *Inkerinsuomalaisten massakarkotukset Stalinin aikana* käsittelin inkerinsuomalaisten karkotusten kokonaisuutta, heidän totaalista pakkosiirtoaan Neuvostoliiton sisällä Pavel Polianin esittämän pohjalta (2004).

Tutkimukseni osoitti, että inkerinsuomalaiset olivat totaalisesti karkotettu vähemmistö Neuvostoliitossa. Analysoin, miten inkerinsuomalaiset kokivat totaalisen pakkosiirron. Heidän totaaliseen pakkosiirtoonsa liittyi kokonaisen kansanryhmän hallinnollinen joukkokarkotus ilman tuomiota ja ilmoitettua karkotuksen loppumispäivää, inkerinsuomalaisen kulttuurin kuten Inkerin kirkon tuhoaminen ja suomen kielen käytön kieltäminen 1937, laajat asumisen ja muuttamisen rajoitukset, monet eri karkotukset vuosina 1930–1950, työarmeija ja pakkotyö karkotuspaikoissa. (Reuter 2022; myös Polian 2004.)

1930- ja 1940-luvuilla useat eri massakarkotukset tyhjensivät Inkerin inkerinsuomalaisista. Asuinrajoitukset estivät paluun Inkeriin Stalinin kuoleman (1953) jälkeisiin vuosiin asti. Artikkelini karkea vertailu osoitti, että pakkosiirrot koskivat inkerinsuomalaisia selkeästi useammin kuin neuvostokansalaisia keskimäärin (Reuter 2022). Kun vuonna 1944 kaikki inkerinsuomalaiset luokiteltiin ”erikoissiirtolaisiksi” ja seuraavana vuonna 1945 elinikäisesti pakkosiirretyiksi, niin vastaavasti vain joka sadas (1 %)

Neuvostoliiton kansalaisista oli vuonna 1945 rekisteröity erikoissiirtolaisiksi (Polian 2004).

Suomesta muuttaneiden suomalaissiirtolaisten tilanne näyttäytyy erilaisena kuin inkerinsuomalaisten, jotka olivat useimmiten neuvostokansalaisia, joskin yhtymäkohtiakin löytyy. Suomen kansalaiset ja suomalaissiirtolaiset välttyivät aluksi karkotukselta Inkeristä vuonna 1935 (mm. Flink 1995). Suomalaissiirtolaiset kuten ”loikkarit” saivat usein yksilötuomioita kolmeksi vuodeksi karkotukseen (mm. Jänis-Isokangas 2022; Lahti-Argutina 2001). Karjalassa suomalaisten karkotukset eivät näytä olleen yhtä laajoja, pitkäaikaisia ja totaalisia kuin Inkerissä (ks. Takala 2021).

Muistitieto paljasti, kuinka inkerinsuomalaiset saattoivat kokea useita karkotuksia elämänsä aikana. Tämän lisäksi he myös kokivat pakoja ja monia vapaaehtoisia muuttoja, mikä kuvasti inkerinsuomalaisten toimijuutta Stalinin valtakaudella. (Reuter 2022.)

Pelkästään viranomaisten asiakirjoja ja niitä koskevia tutkimuksia tarkastelemalla karkotusten toistuvuus inkerinsuomalaisten elämänkaareissa olisi jäänyt piiloon, mikä kuvastaa muistitiedon tutkimisen tärkeyttä. Eräs inkerinsuomalainen kuvasi, kuinka hänet oli yritetty pakkosiirtää kolme kertaa: ”Taas käytiin laittamaan pois inkerinsuomalaisia... Niin olen suuri vihavainolainen, jotta kolme kertaa olen valtion puolelta saanut kaksikymmentä neljä tuntia.”⁵⁶ (Reuter 2022, 88.)

Suomi osallistui rauhanehtojen mukaisesti pakkosiirtoihin luovuttamalla Suomen puolella taistelleet inkerinsuomalaiset sotilaat ja suomalaisiin perheisiin adoptoidut orvot Neuvostoliittoon. Suomeen evakuoitujen inkerinsuomalaisten paluu Neuvostoliittoon vuosina 1944–1947 oli periaatteessa vapaaehtoista, mutta muutto perustui neuvostoviranomaisten painostukseen ja suoranaiseen petokseen (myös Jääskeläinen 2011). Haastatellut kuvasivat, kuinka heille ”sanottiin, että jokainen saa palata omaan kotiin”⁵⁷. Viranomaistoiminnan kuvaus Suomessa toi esille katvealueen (ks. Tervonen 2022), jossa varsinaista karkotuspäätöstä ei Suomessa yleensä annettu, mutta suomalaiset ja venäläiset viranomaiset olivat vaikuttamassa inkerinsuomalaisten pakkosiirron toteutumiseen Inkerin ohi keski-Venäjälle (Flink 2010; Rautajoki 2020).

⁵⁶ Reuter 2022. Haastattelu JoY452.

⁵⁷ Reuter 2022, 91. Haastattelu JoY H446.

Väestönsiirto muuttui Suomen ja Neuvostoliiton rajan jälkeen pakkosiirroksi, kun luvatus Inkeriin paluun sijasta inkeriläiset kyyditettiin kotiseudun ohi Keski-Venäjälle karkotukseen. Muistitiedossa väestönsiirtoa Inkerin ohi kuvattiin neuvostoviranomaisten tietoisesti inkerinsuomalaisten huijaamiseksi ja tehtyjen lupauten pettämiseksi. (Reuter 2022; myös Jääskeläinen 2011.)

Suomalaiset viranomaiset olivat puolestaan passiivisia eivätkä yleensä puuttuneet painostamiseen tai väärinkäytöksiin vaan käytännössä avustivat väestönsiirroissa. Monet inkeriläiset pakkosiirretyt pakenivat Keski-Venäjän köyhiltä karkotuspaikoilta Viroon, Karjalaan ja muualle. (Reuter 2022; Flink 2010; Rautajoki 2020.)

Muistitieto nosti esille lähes unohdettuja pakkosiirtoja inkerinsuomalaisten historiassa kuten inkerinsuomalaisten pakkosiirron Muurmannista 1940, Inkeristä vuonna 1947⁵⁸, Virosta vuonna 1948 ja Karjalan rajaseudulta 1950⁵⁹. Näistä inkerinsuomalaisten kokemista karkotuksista, jotka seurasivat haastateltujen elämänskaareissa aiempaa Inkeristä karkotusta, on vain lyhyitä mainintoja kirjallisuudessa (Flink 2010, 241–249; Suni 1995, 228; Gildi 2007, 95, 142, 183). Lähes unohdettujen pakkosiirtojen karkotettujen määriä ei tiedetä. Paot, piileskely, vastarintaisuus tai avioliitto auttoivat joitakin välttämään pakkosiirron. (Reuter 2022.)

Muistitieto toi esille paitsi inkerinsuomalaisten totaalisen karkotuksen laajuuden niin myös karkotusten toistuvuuden yksilön ja koko ryhmän elämässä. (Reuter 2022.)

⁵⁸ Stalinin 7.5.1947 allekirjoittama määräys (no. 5211) ”Omavaltaisesti Leningradin alueelle palanneiden inkerinsuomalaisten karkotuksesta”; Sisäasiain ministeriön määräys 21.5.1947 (no 00544) ”Toimenpiteistä suomalaista kansallisuutta olevien henkilöiden ja Suomesta palanneiden inkerinsuomalaisten poistamiseksi Leningradista ja Leningradin alueelta”. Määräykset kielsivät asumisen Leningradin alueella ”suomalaista kansallisuutta olevilta henkilöiltä, jotka on pakollisesti evaluoitu Leningradista tai Leningradin alueelta Isänmaallisen sodan aikana sekä Suomesta palanneilta inkerinsuomalaisilta, paitsi isänmaalliseen sotaan osallistuneilta inkerinsuomalaisilta ja suomalaisilta, joilla on hallituksen myöntämiä kunniamerkkejä sekä heidän perheiden jäseniä.” Passeihin tuli merkitä pykälä 38, jonka mukaan kielletään asuminen 1. luokan, kielletyillä ja raja-alueilla. (Gildi 2007, 181–182.)

⁵⁹ Karjalais-Suomalaisen Neuvostotasavallan Kommunistisen puolueen Keskuskomitean erittäin salainen päätös (no 65) 20.4.1950 velvoitti 3 kuukaudessa siirtämään raja-alueille lähetetyt inkerinsuomalaiset raja-alueiden ulkopuolelle (Gildi 2007, 182–183).

5 YHTEENVETO JA POHDINTA

Väitöskirjani käsittelee inkerinsuomalaisiin kohdistuneita karkotuksia, diasporaa, muuta repressiota ja niiden synnyttämiä vastarinnan muotoja. Inkerinsuomalaiset olivat yksi sorretuista vähemmistöistä Stalinin ajan Neuvostoliitossa. Heidän karkottamisensa ja vainoamisensa perustui sekä heidän luokka-asemaansa ”kulakkeina” että etniseen, kielelliseen ja kulttuuriseen taustaan. Lähestyn aihetta analysoimalla inkerinsuomalaisten omaa kokemusta ja tulkintoja aikalaisaineistojen ja muistitiedon avulla.

Karkotuksia tutkimuskohteena on vaivannut Suomessa, Euroopassa ja Venäjällä kollektiiviset muistikatkokset, hiljaisuudet ja historiallisen perspektiivin puuttuminen (mm. Tervonen 2022, 31; Ro'i 2009). Väitöstutkimukseni valottaa joitakin uusia, hiljennettyjä tai unohduksiin painuneita seikkoja inkerinsuomalaisten pakkosiirroista. Samalla haluan tuoda esille, että etnisten vähemmistöjen pakkosiirrot olivat hyvin yleisiä Neuvostoliitossa Stalinin aikana. Myös monia muita vähemmistöryhmiä pakkosiirrettiin inkerinsuomalaisten lisäksi.

Inkerinsuomalaisten kokemat massakarkotukset alkoivat 1930-luvun alussa. Etnisyyden merkitys joukkokarkotusten perusteena näyttää kasvaneen ja luokkataustan merkitys vähentyneen 1930-luvun kuluessa. Vuotta 1935 pidetään kansainvälisessä tutkimuksessa rajapyykkinä ”etnisten karkotusten” alkamiselle (mm. Martin 1998). Inkerinsuomalaisia mitä ilmeisimmin karkotettiin kuitenkin jo vuonna 1930 asuinalueensa ja inkerinsuomalaiseen vähemmistöön kuulumisen perusteella (Gildi 2007). Suomalainen kansallisuus oli jo ainut peruste pakkosiirtoon Leningradin piirityksestä Siperiaan ja muille Neuvostoliiton syrjäseuduille (Gildi 2007; Polian 2004). Monet karkotusmääräykset, viranomaiskiellot Inkeriin paluun estämiseksi ja asuinrajoitukset koskivat nimenomaan inkerinsuomalaisia (Gildi 2007; Flink 2010).

Karkotusten tutkimus vie valtioiden rakentamisprosessien vaiettujen seikkojen ja toiseuden äärelle. Karkotukset ovat olleet valtioille tärkeä työkalu ulossulkea tiettyjä ei-toivottuja sosiaalisia, poliittisia ja etnisiä ryhmiä valtion rakentamisen ulkopuolelle tai käyttää heitä hyväkseen pakkotyövoimana. Samalla heidät poistetaan kansallisesta kertomuksesta.

(Tervonen 2022.) Karkotettujen omat kertomukset ja kokemukset tuovat esille karkotushistoriaa, joka muuten ohitettaisiin ja unohdettaisiin kansallisen historian ulkopuolelle (mm. Reuter 2022; Tervonen 2022). Tämän takia karkotettujen kirjeitä, kirjoituksia ja muistitietoa on tärkeää tutkia.

Pakkosiirrot ovat historiallinen ilmiö, mutta myös arkipäivää niin Suomessa, Euroopassa kuin muuallakin maailmassa. Tutkimukseni muistutti, että karkotuksien kohteeksi joutuu haavoittuvia ryhmiä. Myös etnisesti suomalaiset ovat kokeneet massiivisia karkotuksia. (Reuter 2022.) Kokonaisten ryhmien pakkosiirrot olivat neuvostovallan tapa hallita väkivaltaisella tavalla vähemmistöjä ja vastarintaisia ryhmiä tai sellaisiksi oletettuja. Venäjä näyttää seuraavan Neuvostoliiton esimerkkiä ja pakkosiirtää ukrainalaisia kotiseuduiltaan.

5.1 YHTEENVETO JA LOPPUPÄÄTELMÄT

Karkottaminen oli 1800-luvulle saakka yleinen tapa eri valtioissa päästä eroon toisinajattelijoista, hallinnoida pakkotyövoimaa ja samalla asuttaa syrjäseutuja, siirtomaita ja kolonioita muun muassa Siperiassa. Omien kansalaisten karkottaminen kaukaisille seuduille ja niiden kolonisointi päättyi demokraattisissa maissa 1900-luvulla ja jäi autoritaaristen ja totalitarististen valtioiden, kuten Neuvostoliiton tunnuspiirteeksi. (Mm. Tervonen 2022.) Neuvostoliitossa maan sisäiset karkotukset eivät suinkaan loppuneet vaan kiihtyivät. Joukkokarkotukset laajenivat koskemaan suuria sosiaalisia ja etnisiä ryhmiä 1930- ja 1940-luvuilla kuten kulakkitalonpoikia, tutkimiani inkerinsuomalaisia ja muita vähemmistökansallisuuksia (mm. Reuter 2022; Polian 2004; Martin 1998). Venäjän rangaistusjärjestelmässä on edelleen nähtävissä maan sisäisen karkotusrangaistuksen piirteitä (Pallot 2015; 2002).

Väitöskirjani tuo esille (Reuter 2022), että inkerinsuomalaiset joutuivat **totaalisen pakkosiirron** kohteeksi Neuvostoliitossa kuten Polian esittää (2004). Inkerinsuomalaisten totaalinen pakkosiirto piti sisällään monia hallinnollisia joukkokarkotuksia, Inkerin ja rajaseudun tyhjentämisen suomalaisista, pitkään kestäneitä asuinrajoituksia, ns. työarmeijan sekä kulttuurin, hallintojärjestelmän ja kielen tuhoamisen. (Reuter 2022.) Myös

suomalaissiirtolaisia pakkosiirrettiin Neuvostoliitossa, mutta heidän karkottamisensa ei vaikuta olleen yhtä järjestelmällistä, laajaa ja pitkäaikaista kuin inkerinsuomalaisten karkottaminen (ks. Takala 2021; Jänis-Isokangas 2022).

Muistitieto nostaa esille **pakkosiirtojen toistuvuuden** inkerinsuomalaisten elämänhistorioissa. Monien elämään kuului useita sortotoimenpiteitä, inkerinsuomalaisilla naisilla jopa kolmekin karkotusta elämänsä aikana (Reuter 2021; Reuter 2022). Muistitietohaastattelut toivat esille vähän tunnettuja inkerinsuomalaisten pakkosiirtoja (Reuter 2022).

Lisäksi tutkimukseni osoittaa, että inkerinsuomalaisten karkotukset johtivat **ryhmän diasporaan** eri puolille Neuvostoliiton karkotuspaikkoja Stalinin aikana (myös mm. Miettinen 2004). Aikalaiset vertasivat 1930-luvun kirjeissä kokemaansa hajaannusta juutalaisten diasporaan (Reuter 2020a). Myös diasporan tieteellinen määritelmä ja tutkimus pohjautuu juutalaisten historiaan hajaannuksessa (mm. Bruneau 2010). 1930-luvun karkotukset aloittivat suuren inkerinsuomalaisten diasporan Neuvostoliiton sisällä, kun arviolta noin 45 000 inkerinsuomalaista karkotettiin Neuvostoliiton eri osiin (Reuter 2020a). Toisen maailmansodan aikana inkerinsuomalaisten diaspora syveni, kun inkerinsuomalaiset pakkosiirrettiin Leningradin piirityksestä kaukaisille seuduille aina Jäämeren rannoille asti (Reuter 2020b). Monet pyrkivät tämänkin jälkeen pitämään yllä omaa kulttuuriaan ja suomen kieltä pakkosiirtoalueilla, toivoivat kotiinpaluuta ja yrittivät paluuta Inkeriin (Reuter 2020a; 2020b; 2022).

Inkerinsuomalaisten joukkokarkotuksissa lukumäärällisesti pieni vähemmistö **hajotettiin maantieteellisesti laajalle alueelle eri puolille Neuvostoliittoa**. 1930-luvulla inkerinsuomalaisia karkotettiin Muurmanskin alueelle Kuolan niemimaalle, Arkangeliin, Keski-Aasiaan, Vologdan seudulle ja muualle Keski-Venäjälle, Siperiaan ja Kauko-Itään aina Sahalinin saarille asti (ks. Flink 1992, 311). Leningradin piirityksestä heidät pakkoevakuoitiin pääasiassa Siperian kaukaisiin osiin kuten Krasnojarskin alueelle sekä Lena-joen ja Jäämeren (Laptovin meren) rannoille Jakutiaan, mutta myös Komiin ja muualle. Suomessa jatkosodan aikana olleet inkeriläiset pakkosiirrettiin Inkerin ohi Keski-Venäjän viidelle alueelle. (Mm. Gildi 2007; Flink 2010,) Perustellusti väitän, että 1940-luvun puoliväliin tultaessa valtaosa inkerinsuomalaisista eli hajaannuksessa Gulagissa eli vankileireillä ja karkotuspaikoissa. (Reuter 2020a, 19; myös Reuter 2022.)

Inkerinsuomalaisten muistitieto alleviivaa, kuinka pakkosiirrot ja terrori vaikuttivat inkerinsuomalaisten elämään sukupolvien ajan (myös mm. Miettinen 2004). Inkerinsuomalaisten elämänhistoriat ja koko ryhmän historia oli rikkonainen eri karkotusten takia, jotka johtivat perheiden rikkoutumiseen ja muihin traumaattisiin tapahtumiin (mm. Reuter 2021).

Karkottamisen historiallinen tutkimus nostaa esille valtioiden toteuttamat traumaattiset pakkomuutot ja arkoja **toiseuden kysymyksiä** siitä ketkä lasketaan ”meihin” ja ketkä suljetaan ulkopuolelle. Karkotetut ovat ei-toivottuja ja ulossuljettuja henkilöitä, joiden kokemukset ja kertomukset häivytetään kansallisesta historiasta, kuten Miika Tervonen kirjoittaa (2022). Inkerinsuomalaiset olivat muodollisesti neuvostokansalaisia, mutta viranomaisten karkotusmääräyksen mukaan ”ei-toivottu kansa” kotiseudullaan (Gildi 2007, 54). Käytännössä karkotetuista inkerinsuomalaisista tuli toisen luokan kansalaisia, joita koskivat asuinrajoitukset ja sulkeminen ensimmäisen luokan alueiden ulkopuolelle köyhyyteen ja pakkotyöhön.

Inkerinsuomalaisten **muistitieto on pitänyt yllä tietoja, merkityksiä ja muistoja karkotushistoriasta**. Muistitiedon tärkeyttä karkotushistoriassa erityisesti 1940- ja 1950-luvuilla korostaa se, ettei kirjeitä ja muita omakohtaisia aikalaisaineistoja näytä juurikaan säilyneen tämän ajan karkotusajasta. Muistitieto on oleellista inkerinsuomalaisten karkotuskokemuksia ja karkotettujen omaa näkökulmaa tutkittaessa. Muistinvaraisen ja suullisesti kerrotun historian perinnettä pidettiin yllä salaa vuosikymmeniä inkerinsuomalaisten kesken usein muilta ryhmiltä piilossa. Luotetut inkerinsuomalaiset jakoivat keskenään kokemuksiaan, sillä karkotusten ja terrorin uhrin olivat pakotettuja hiljaisuuteen julkisuudessa. (Myös mm. Raudalainen 2018; Kaivola-Bregenhøj 1997.)

Karkotukset ovat keskeinen osa inkerinsuomalaisten muistikulttuuria (myös mm. Reuter 2021). Stalinin aikana ja sen jälkeen yksityinen, perheiden sisäinen ja luotettujen kesken jaettu muistitieto säilytti tietoa karkotuksista ja vainoista Neuvostoliitossa ja siirsi tietoa eteenpäin seuraavalle sukupolvelle. (Sherbakova 1992, 103; Reuter 2020b; Reuter 2021; Kaivola-Bregenhøj 1997.) Vaikka monet vaikenivat menneisyydestä neuvostoaikana niin samalla suullinen muistitieto ja kirjeenvaihto ovat olleet keskeisiä karkotushistorian lähteitä inkerinsuomalaisten, virolaisten,

etnisten saksalaisten ja muiden vähemmistöjen kohdalla Neuvostoliitossa (Reuter 2020a; 2020b; Köresaar 2016; Pohl ym. 2009).

Karkotettujen sosiaalinen asema oli heikko ja alisteinen 1930-, 1940- ja 1950-luvuilla. Pakkosiirretyt kokivat sosiaalisen romahduksen talonpojista ja eri ammattien harjoittajista paikkaan sidotuiksi ja viranomaisten valvomiksi pakkotyöläisiksi. He kärsivät köyhyydestä, sairauksista, oikeuksien menetyksestä sekä ruumillisesta ja nälännyttävästä työstä. (Mm. Gildi 2007; Reuter 2020a; Reuter 2020b.) Inkerinsuomalaisten aikalaiskirjeet ja myöhempi muistitieto korostivat, että

inkerinsuomalaisia kuoli joukottain karkotusmatkoilla, kurjissa karkotusoloissa, nälänhädissä ja pakkotyössä neuvostovallan toiminnan tai heitteillejätön seurauksena (mm. Reuter 2020a; 2020b; Gildi 2007).

Neuvostoliiton väestölaskennasta on nähtävissä suomalaisten lukumäärän romahdus Neuvostoliitossa jopa 50 000–60 000 hengellä 1930- ja 1940-luvuilla (mm. Rautajoki 2020, 5; Nevalainen ja Sihvo 1991, 410).⁶⁰ Toisin kuin monien muiden vainojen ja massakarkotusten kohteeksi joutuneiden ryhmien, suomalaisten väestömäärä ei noussut Neuvostoliitossa toisen maailmansodan jälkeen sotaa edeltävälle tasolle (Polian 2004, 194).

Inkerinsuomalaisten karkotukset ovat verrattavissa muiden vähemmistöjen kokemuksiin karkotuksiin Neuvostoliitossa, erityisesti toisiin totaalisen karkotuksen kokeneisiin ryhmiin (Polian 2004).

Selkeimmin inkerinsuomalaisiin verrattava ryhmä Neuvostoliitossa on etniset saksalaiset. Sekä saksalaisia ja inkerinsuomalaisia ryhmiä yhdisti totaalinen karkotus (Polian 2004), luterilaisuus, laaja kriittinen ja uskonnollissävyyinen kirjeenvaihto 1930-luvulla, etnisen taustan stigmaattisuus, ”viholliskansaan” kuuluminen, Stalinin vainojen kohteeksi joutuminen suuressa terrorissa, pakkosiirto Leningradin alueelta toisen maailmansodan aikana, työarmeija, sekä paluumuutto emämaahan 1990-luvulla (mm. Pohl ym. 2009). Inkerinsuomalaisten paluumuutto Neuvostoliitosta Suomeen ei ollut ainutkertainen ilmiö, vaan etnisesti saksalaiset paluumuuttivat Saksaan, venäjänjuutalaiset Israeliin ja venäjänkreikkalaiset Kreikkaan (ks. mm. Mannila ja Reuter 2009).

⁶⁰ Neuvostoliitossa asui vuonna 1926 arviolta 135 000 suomalaista. Inkerissä on arvioitu asuneen vuonna 1928 yhteensä 122 600 suomalaista (mukaan lukien inkerikot ja vatjalaiset 138 500). Vuonna 1959 koko Neuvostoliitossa asui arviolta enää 92 700 suomalaista (mukaan lukien inkerikot ja vatjalaiset 93 800). (Nevalainen ja Sihvo 1991, 410.)

Karkotettujen etnisten ryhmien jäsenet joutuivat muita useammin Stalinin terrorin uhreiksi (Polian 2004, 43–44, 140–139; Gildi 2007; Martin 1998). Tiettyihin vähemmistöihin kuten suomalaisiin **kasaantui erilaista vainoa**, kun he olivat sekä hallinnollisten massakarkotusten että Stalinin terrorin kohteita. NKVD:n kansalliset ”erityisoperaatiot” kohdistuivat vuonna 1938 Neuvostoliiton raja-alueiden vähemmistöihin: suomalaisiin, saksalaisiin, virolaisiin, latvialaisiin, puolalaisiin, romanialaisiin, kreikkalaisiin, afgaaneihin, iranilaisiin, kiinalaisiin ja makedonialaisiin. (Mm. Khlevniuk 2005; myös Martin 1998.)

Karkotettujen inkerinsuomalaisten lukumäärä on hyvin suuri.

Kun lasketaan massakarkotettujen inkerinsuomalaisten arvioidut lukumäärät yhteen, (1) ensinnäkin 1930-luvulla 45 000 inkerinsuomalaista (Matley 1979; Reuter 2020a), (2) toiseksi Leningradin piirityksestä pakkosiirretyt lähes 30 000 suomalaista (Gildi 2007; Suni 1995) ja (3) Suomesta Inkerin ohi karkotetut 56 000 inkeriläistä (Flink 2010), niin hallinnollisten joukkokarkotettujen lukumäärä nousee peräti 130 000 henkeen.

Luku vastaa suuruudeltaan koko suomalaisväestöä Neuvostoliitossa vuonna 1926 (134 700) ennen 1930-luvun siirtolaisuutta. On kuitenkin tärkeä huomioda, että luvussa on mukana myös muita suomalaista syntyperää olevia henkilöitä. Lasten syntyessä heidät karkotettiin perheiden mukana.⁶¹ Osa inkerinsuomalaisista karkotettiin tosin useaan kertaan (Reuter 2021; 2022), minkä takia luku saattaa olla liian suuri ja todellisuudessa lähempänä 100 000 henkeä. Joka tapauksessa valtava määrä etniseltä taustaltaan suomalaisia, pääasiassa inkerinsuomalaisia joutui hallinnollisesti karkotetuiksi 1930- ja 1940-luvuilla. 1940-luvun puoliväliin tultaessa kaikki inkerinsuomalaiset luokiteltiin virallisesti ”erikoissiirtolaisiksi” eli pakkosiirretyiksi Neuvostoliitossa (myös Polian 2004; Gildi 2007).

⁶¹ Luvussa ei ole otettu huomioon monien inkerinsuomalaisten karkotusta useaan kertaan. Luvussa lienee mukana myös muita suomalaisia kuin inkerinsuomalaisia erityisesti liittyen Leningradin alueen tyhjentämiseen suomalaisista toisen maailmansodan aikana ja inkerinsuomalaisten toisiin etnisiin ryhmiin kuuluneita perheenjäseniä. Toisaalta lukuun ei ole laskettu mukaan vuoden 1945 jälkeen pakkosiirretyjä inkerinsuomalaisia, kuten Inkeristä vuonna 1947 ja Virolasta vuonna 1948 karkotettuja. Lapset karkotettiin vanhempiensa kanssa, jolloin väestön lisääntyessä myös vastasyntyneet ja pienet lapset pakkosiirrettiin.

Inkerinsuomalaiset karkotetut painottivat aikalaiskirjeissä ja muistitietohaastatteluissa väestönsiirtojen väkivaltaista, sortavaa ja pakollista luonnetta. Inkeri tyhjennettiin 1930- ja 1940-lukujen kuluessa täysin inkerinsuomalaisista (myös esim. Flink 1992). Mielestäni voidaan siis puhua **suomalaisten etnisestä puhdistamisesta Leningradin alueelta** (Inkeristä), kuten Terry Martin esittää (1998). Hän ei tosin erittellyt eri suomalaisryhmiä ja suomalaisten asuttamia alueita toisistaan. Leningradin alueelta (Inkeristä) karkotettiin aluksi 1930-luvulla erityisesti inkerinsuomalaisia, mutta toisen maailmansodan aikana Leningradin alue puhdistettiin ilmeisesti kaikista muistakin suomalaisista (mm. Gildi 2007; Polian 2004).

Inkerinsuomalaisten ja monien muiden vähemmistöjen **karkotushistoria kietoutuu sotien ja niiden uhan historiaan** (myös Tervonen 2022). Neuvostoviranomaiset tyhjensivät eri karkotuksissa Inkerin ja Suomen vastaisen raja-alueen inkerinsuomalaisista (mm. Gildi 2007), koska suomalaisia pidettiin Neuvostoliitossa epäluotettavina rajaseudulla asumisen takia ja yhteyksiensä takia Suomeen (mm. Martin 1998). Neuvostojohdo halusi estää suomalaisten siirtymisen vastapuolelle toisen maailmansodan sodan aikana (mm. Polian 2004).

Tutkimusaineistoista nousi esille **inkerinsuomalaisten toimijuus ja vastarintaisuus neuvostovaltaa vastaan**. Erilaiset vastarintaisuuden muodot, hiljainen vastarinta (Reuter 2019), paot (mm. Reuter 2021) ja vastakertomukset karkotuksista ja sorrosta (Reuter 2020b) olivat yleisiä inkerinsuomalaisten keskuudessa.

Inkerinsuomalaisia karkotettuja perheitä koskeva sosiaalinen sukuhistoria osoitti, että lähes kaikki inkerinsuomalaisen suvun jäsenet (33 henkeä) pakkosiirrettiin Inkeristä. Sukuhistoriallinen ote toi esille **sortotoimien sukupuolittumisen ja systemaattisen poliittisen sorron**, mutta myös erilaiset selviytymistavat, merkitykset ja liikkuvuuden muodot (Reuter 2021). Sukututkimus osoitti, että käytännössä kaikki suvun jäsenet kokivat poliittista sortoa ja moni useaan eri otteeseen. Sorrettujen sukuhistoria yhdisti yksittäiset elämänhistoriat inkerinsuomalaisen vähemmistön kollektiiviseen historiaan tehden siitä helpommin ymmärrettävän. (Reuter 2021.)

Naisten tärkeä asema karkotushistoriassa nousi tutkimuksessani esille (mm. Reuter 2020b; 2021; 2022). Pakkosiirto oli suuressa määrin

naisten ja lasten jakama kokemus erityisesti 1940-luvulla. Työikäiset inkeriläismiehet sitä vastoin tyypillisesti vangittiin, teloitettiin tai lähetettiin (työ)armeijaan. (Mm. Reuter 2020b; 2021).

Inkerinsuomalaisia koskevat **karkotusmääräykset ja asumisrajoitukset jatkuivat pitkään**, koko Stalinin valtakauden ajan. Inkerinsuomalaisten karkotushistoria ajoittuu siis stalinismiksi (Fitzpatrick 2000, 2) kutsuttuun ajanjaksoon vuodesta 1929 aina Stalinin kuoleman jälkeisiin vuosiin saakka. Joillakin inkerinsuomalaisilla tämä tarkoitti jopa 25-vuotta kestänyttä pakkosiirtolaisuutta.

5.2 JATKOTUTKIMUKSEN TARVE

Eri vähemmistöjen karkotuksista tehdään usein yksittäisiä tutkimuksia aiheen valtavan koon takia (mm. Pohl ym. 2009). Inkerinsuomalaisten karkotuskokemuksia olisi tämän takia hedelmällistä **vertailla toisten vähemmistöjen kokemuksiin** Neuvostoliitossa esimerkiksi erillisessä hankkeessa, jossa koottaisiin vertailutietoja eri ryhmistä ja tietoja vedettäisiin myös yhteen (vrt. Polian 2004).

Inkerinsuomalaisten lähihistoriassa on yhä tärkeitä tutkimattomia alueita väitöstutkimukseni jälkeen. Esimerkiksi eri paikkakunnilta karkotettujen inkerinsuomalaisten lukumääriä ja heidän tarkempia karkotuspaikkojaan eri aikoina olisi hyvä selvittää. Tutkimus karkotusvuosista eri karkotuspaikoissa, esimerkiksi Kazakstanissa ja Jakutiassa olisi paikallaan. Jotkut inkerinsuomalaisten kokemat pakkosiirrot Neuvostoliitossa ovat käytännössä tutkimatta eikä niiden lukumäärällisiä mittasuhteita ole edes arvioitu (Reuter 2022). Myös paremmin tutkituissa pakkosiirroissa olisi selvitettävää ja luvut karkotettujen määristä ovat paikoin karkeita arvioita.

Eri karkotusmatkoilla ja kurjissa pakkosiirron oloissa kuoli paljon inkerinsuomalaisia eikä heidän lukumääräänsä myöskään tiedetä. Muiden suomalaisten kuin inkerinsuomalaisten pakkosiirtoja olisi mahdollista tutkia tarkemmin ja vertailla suomalaisryhmiä, heidän näkemyksiään ja esimerkiksi kirjeenvaihtoa toisiinsa (vrt. Jänis-Isokangas 2022).

Arviot Stalinin terrorin suomalaisuhreista vaihtelevat suuresti (mm. Rautkallio 1995, 9)⁶². Yleisin arvio on 20 000 suomalaisuhria (Gildi 2007, 12; Rentola 1994, 72). Uudemmat arviot jäävät alle tämän, mutta perustuvat Suomen kansalaisuuden omanneisiin suomalaisiin siirtolaisiin (Takala 2021, 19⁶³; Lähteenmäki 2022, 16⁶⁴). Arvioluvut eivät ole aina yhteismitallisia eikä aina ole selvää keitä ”suomalaisilla” tarkoitetaan eri tutkimuksissa. Kansallisarkiston Suomalaisten vaiheet Venäjällä 1917–1964-hankkeen pääkohderyhmä ovat Neuvostoliittoon muuttaneet Suomen kansalaisuuden omanneet suomalaissiirtolaiset. Inkerinsuomalaiset ja muut etniseltä taustaltaan suomalaiset, joilla oli neuvostokansalaisuus, jäivät hankkeen tietokannan ulkopuolelle. (Jokipii ja Outinen 2022.)⁶⁵

Inkerinsuomalaisten kokemat vangitsemiset, teloitukset ja muut sortotoimet olisi syytä tämän takia tutkia erillisessä hankkeessa. Ilman inkerinsuomalaisten vainojen uhrien lukumäärää jää suomalaisten vainouhrien kokonaismäärä pakostakin pimentoon. Tutkimus Stalinin terroria kokeneista inkerinsuomalaisista on aloitettu, mutta työ on kesken (Gildi 2007). Tutkiessani inkerinsuomalaista sukua havaitsin, että eri karkotuspaikkoihin hajalleen karkotetut inkerinsuomalaiset eivät näytä olevan kattavasti mukana suomalaisia käsittelevissä uhriluetteloissa (Reuter 2021; vrt. Lahti-Argutina 2001; Gildi 2007).⁶⁶ Kuten inkerinsuomalaisten kansanmurhaa tutkinut Leonid Gildi on kirjoittanut (2007, 63): ”Historiantutkijoilla on vielä suuri työsarka tällä murheellisella alalla”. Hänen (2007) tutkimustaan inkerinsuomalaisten ja mahdollisesti myös laajemmin suomalaisten **kansanmurhasta** Neuvostoliitossa tulisi jatkaa sekä miettiä mitä kansanmurha mahdollisesti piti sisällään ja liittää tutkimus kansainväliseen keskusteluun kansanmurhasta.

⁶² Rautkallio väittää virheellisesti, että enemmistö suomalaisista asui Neuvosto-Karjalassa (1995, 9) ja keskittyy käsittelemään kirjassaan Karjalan tilannetta ja kommunistisia suomalaissiirtolaisia. Hän mainitsee myös inkerinsuomalaiset, jolloin jää hämäräksi ketä hän tarkoittaa suomalaisilla. Hän ei eritele mihin hänen arvionsa uhrien lukumäärästä perustuu. Inkerinsuomalaiset ovat ilmeisesti mukana Rentolan arviossa (1994).

⁶³ Takala arvio, että suomalaissiirtolaisista vainouhreista on alle 20 000, mutta hän ei kerro tarkkaa lukua. Suomalaisiksi hän laskee suomalaiset siirtolaiset, joita oli hänen mukaansa korkeintaan 32 000. Takala 2021, 19.

⁶⁴ Lähteenmäen arvio on 15 000. Lähteenmäki 2022, 16.

⁶⁵ Hanke tutkii ”Venäjälle muuttaneiden, siellä olleiden ja sieltä palanneiden suomalaisten vaiheita”. Hankkeen kotisivut <https://arkisto.fi/suomalaisetvenajalla> [viitattu 19.10.2021].

⁶⁶ Sen sijaan löysin inkerinsuomalaisten vangitsemis- ja teloitustietoja poliittisia uhreja listaavasta Avoimelta-listalta, joka perustuu Memorialin ja Venäjän eri arkistoihin Open list. <http://ru.openlist.wiki>.

Inkerinsuomalaisten ja eräiden muiden vähemmistöryhmien totaaliseen karkotukseen kuului asumisrajoitusten ja kulttuurin tuhoamisen lisäksi ns. **työarmeija**. Näiden NKVD:n työkolonnien kuri, kuolleisuus sekä huonot työ- ja asuinolosuhteet muistuttivat pakkotyöleirejä (mm. Polian 2004). Inkerinsuomalaisten miesten ja monien naistenkin kokeman työarmeijan historia on jäänyt tutkimatta lyhyitä mainintoja lukuun ottamatta (Gildi 2007, 127–129; Flink 2010, 235; Miettinen 2004, 142).

Mitä tapahtui karkotuksesta palanneille inkerinsuomalaisille ja muille ryhmille pakkosiirtojen jälkeen diasporassa eri puolilla Neuvostoliittoa? Osa inkerinsuomalaisista muutti Neuvosto-Karjalaan, osa Neuvosto-Viroon ja osa palasi Inkeriin. Inkerinsuomalaisten **karkotusten jälkeistä aikaa** eri puolilla Neuvostoliittoa ja Venäjää on tutkittu jonkin verran (mm. Miettinen 2004; Gildi 2007; Teinonen 1999; Kaivola-Bregenhøj 1997; 1999), mutta kokonaiskuva tästäkin historian vaiheesta on vaillinainen. Paluu neuvostoyhteiskuntaan ei ollut helppo Gulagissa olleille (mm. Cohen 2013). Kansanvihollisten leima varjosti inkerinsuomalaisten ja muiden vapautettujen elämää.

Tutkija Viktor Zemskovin näkemyksen mukaan neuvostojohdo pyrki etnisten ryhmien vähentämiseen ja sulauttamiseen venäjänkieliseksi neuvostokansaksi erityisesti karkotusalueilla. Käytännössä Neuvostoliitto harjoitti siis hänen mukaansa assimilaatiopolitiikkaa. (Zemskov 2005.) Terry Martin sitä vastoin katsoo, että etnisiin pakkosiirtoihin ei liittynyt tietoista **assimilaatiopolitiikkaa** vaan 1930-luvun aikana voimistunut ajatus alkuperäisestä, muuttumattomasta etnisyydestä. Tietyt kansat nähtiin neuvostojohdossa vihollisina ja tietystä mielessä parantumattomina. (Martin 1998, 859.) Käytännössä pakkosiirrot näyttivät johtaneen inkerinsuomalaisten assimilaatiokehitykseen, kun heidät karkotettiin hajaannukseen eri puolille Neuvostoliittoa. Assimilaatiota edisti suomen kielen käytön kieltäminen vuonna 1937 (mm. Takala 2021) ja suomalaisten stigmatisointi kansanvihollisiksi (Martin 1998). Assimiloitumiskehitys näkyi suomea äidinkielenään puhuvien suomalaisten jyrkkänä vähenemisenä Neuvostoliitossa. Vuonna 1959 enää 60 prosenttia suomalaisista puhui äidinkielenään suomea verrattuna 98 prosenttiin Leningradin alueella vuonna 1926. Vuoteen 1971 tultaessa suomea äidinkielenään puhuvien osuus suomalaisista oli laskenut 51 prosenttiin väestötilastojen mukaan (mm. Matley 1979, 15). Assimilaatiopolitiikka ja sen seuraukset olisivat tärkeä jatkotutkimuksen aihe niin inkerinsuomalaisten kuin muidenkin

vähemmistöjen kohdalla. Neuvostoliiton hajottua Venäjä rehabilitoi suomalaiset vainottuna kansana vuonna 1993 (Gildi 2007). Myös **rehabilitaatio**, sen onnistuminen ja vaikutukset inkerinsuomalaisiin ja muihin suomalaisiin Neuvostoliitossa olisi myös mielenkiintoinen tutkimuskohde.

Neuvostoliiton omiin kansalaisiinsa kohdistama terrori on pääosin käsittelemättä Venäjällä. Lainsäädäntö kieltää valtiojohdon näkökulmasta väärät historian tulkinnot vangitsemisen uhalla. Julkista keskustelua ja historian kirjoitusta on rajoitettu. (Mm. Wijermas 2018.) Venäjän **historiapolitiikka** jatkaa Neuvostoliiton perinnettä ja korostaa toisen maailmansodan sankariutta ja vihollisten karkottamista ja nujertamista (mm. Wertsch 2008). Nationalismia on ylläpidetty Venäjällä yhdistämällä valikoidusti kansallisen historian osia toisiinsa ja häivyttämällä tiettyjä osia pimentoon. "Historiallisen totuuden puolustaminen" kirjattiin 2020 Venäjän perustuslakiin valtion tehtäväksi. Sallitun muistamisen rajoja vartioidaan nykyään tarkasti. (Laine 2021.) Stalinin vainoja tutkineita historioitsijoita on hiljennetty poliittisiksi luonnehdituilla vangitsemisilla, turvallisuuspalvelu FSB:n kirjavarikoilla, pelon ilmapiiriin luomisella ja historian vääristelyllä.⁶⁷ Vainottuihin vähemmistöihin kohdistuva historianpolitiikka nyky-Venäjällä olisi myös mielenkiintoinen tutkimuskohde.

Poliittista sortoa tutkinut Memorial-ihmisoikeusjärjestö julistettiin vuonna 2014 "ulkomaiseksi agentiksi" ja loppuvuodesta 2021 Venäjän syyttäjät kielsivät sen toiminnan.⁶⁸ Tutkimuksen kannalta on tärkeää, että Memorialin ja muiden venäläisten toimijoiden tekemä arvokas tutkimus- ja arkistointityö ei katoa ja valu hukkaan.

⁶⁷ Yle *Uutiset* 15.6.2020 Erkki Mikkonen: "Stalinin joukkohaudat Karjalassa paljastanut tutkija odottaa yhä tuomiotaan" [Viitattu 16.11.2021.] Yle Uutiset 16.2.2021 Jyrki Saarikoski: "Historioitsija Juri Dmitrijevin 13 vuoden vankeustuomio vahvistettiin Pietarissa – Ulkoministeri Haavisto luonnehti oikeusprosessia ihmisoikeuskysymykseksi." [Viitattu 16.11.2021.] Helsingin Sanomat 21.2.2021 Jenni Leskinen: "Venäjän FSB takavarikoi tietokirjan, joka käsitteli kuolansuomalaisten sortoa Stalinin vainoissa" [viitattu 23.1.2021.]

⁶⁸ Helsingin Sanomat Jenni Jeskanen 25.11.2021: Mitättömät rikkeet uhkaavat tuhota mittavan työn Stalinin vainojen taltioimiseksi: Oikeudenkäynti Memorial-järjestön lakkattamisesta alkaa tänään [viitattu 7.12.2021]. Helsingin Sanomat-STT-AFP 11.11.2021: Venäjän syyttäjälaitos valmistautuu lopettamaan arvostetun Memorial-järjestön toiminnan. [viitattu 7.12.2021] Memorial International 11.11.2021: "Prosecutor's Office Launches Legal Action to Shut Down Memorial. <https://www.memo.ru/en-us/memorial/departments/intermemorial/news/625>. [Viitattu 16.11.2021.]

Väitöskirjani teema on tärkeä aikana, jolloin Venäjä on hyökkäyssodan varjossa toteuttanut ukrainalaisten pakkosiirtoja. Neuvosto-aikaisten karkotusten ja nyky-Venäjän toteuttamien pakkosiirtojen välillä on nähtävissä yhtäläisyyksiä. Neuvostovallan ja sen hallinnon jatkuvuus nyky-Venäjällä herättävät kysymyksiä ja asettavat suuria haasteita tutkimukselle ja käydylle keskustelulle erityisesti Venäjällä.

Nykytilanteessa puolueettoman suomalaisen ja kansainvälisen tutkimuksen tärkeys sekä tutkimusyhteistyö korostuvat entisestään. Venäläisiä ja entisen Neuvostoliiton alueen tutkijoiden tutkimus- ja arkistointityötä olisi hyvä tukea Venäjän ulkopuolella. Uusien tutkimuslähteiden kartoittaminen ja analysointi on paikallaan, kun eri arkistot Suomessa⁶⁹ ja muualla ovat kartuttaneet aineistojaan. Suomalaisten kokemien puhdistusten ja karkotusten historia Neuvostoliitossa Stalinin aikana on kokoamatta yhteen yleistajuiseksi tietokirjaksi, mikä on seuraava tavoitteeni.

Inkerinsuomalaisten historiaa karkotuksissa ja vainoissa tulisi tutkia jatkossakin sekä opettaa ja muistaa, ei unohtaa.

⁶⁹ Mm. Kansallisarkisto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Suomessa.

LÄHTEET

- Ahonen, Sirkka 2020: Metodologinen nationalismi historiatietoisuuden näkökulmasta tarkasteltuna. *Historiallinen Aikakauskirja* 118 (1), 76–83.
- Alexopoulos, Golfo 2008: Stalin and the Politics of Kinship: Practices of Collective Punishment, 1920s–1940s. *Comparative Studies in Society and History* 50 (1), 91–117.
- Andrews, Molly 2004: “Opening to the original contributions. Counter-narratives and the power to oppose”. *Considering Counter-Narratives. Narrating, resistance, making sense*. Toim. Michael Bamberg ja Molly Andrews. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 1–6.
- Anepaio, Terje 1999: The Land Next to Ingria. Teoksessa *Ingrians and Neighbours. Focus on the eastern Baltic Sea region*. Markku Teinonen ja Timo Virtanen (toim.). Finnish Literature Society. Studia Fennica, Ethnologica 5, Tampere 1999, 155–181.
- Applebaum, Anne 2004: *Gulag. A History of Soviet Camps*. Penguin.
- Assman, Jan 2011: *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barnes, Steven 2011: *Death and redemption. The Gulag and the shaping of Soviet society*. Princeton University Press, Princeton.
- Bertaux, Daniel 1995: Social Genealogies Commented on and Compared. An Instrument for Observing Social Mobility Processes in the “Long Durée”. *Current Sociology* 2/3 (43), 69–88.
- Brubaker, Rogers 2005: The 'Diaspora' Diaspora. *Ethnic and Racial Studies* 28, 1–19.
- Bruneau, Michel 2010: Diasporas, transnational spaces and communities. Teoksessa Rainer Bauböck ja Thomas Faist (toim.): *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam University Press, 35–49.
- Cohen, Stephen 2010: *The Victims Return. Survivors of the Gulag after Stalin*. PublishingWorks.
- Davies, Sarah 1997: Popular Opinion in Stalin’s Russia: Terror, Propaganda, and Dissent, 1934–1941. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ekholm, Kai 2000: *Kielletyt kirjat 1944–1946. Yleisten kirjastojen kirjapoistot 1944–1946*. Oulun yliopisto. Things to Come.
- Engman, Max 1992: Pietari ja Inkeri. Teoksessa *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri*. Toim. Nevalainen, Pekka ja Sihvo, Hannes. Pieksämäki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Erll, Astrid 2011b: Locating Family in Cultural Memory Studies. *Journal of Comparative Family Studies* 42 (3):303–318.
- Fingerroos, Outi ja Peltonen, Ulla-Maija 2006: Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Fingerroos, Outi, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Peltonen, Ulla-Maija. Tietolipas 214. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–24.
- Fitzpatrick, Sheila 2000: Introduction. Teoksessa *Stalinism. New Directions*. Toim. Sheila Fitzpatrick. Routledge 2000, 1–14.
- Fitzpatrick, Sheila 1996: *Stalin’s peasants: resistance and survival in the Russian village after collectivization*. New York: Oxford University Press.

- Flink, Toivo 2012: *Pois nöyrän panta. Inkerin Liitto 1922–1944*. Turku, Siirtolaisuusinstituutti.
- Flink, Toivo 2010: *Kotiin karkotettavaksi. Inkeriläisen siirtoväen palautukset Suomesta Neuvostoliittoon vuosina 1944–1955*. Historiallisia toimituksia 251. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Saarijärvi.
- Flink, Toivo 1995: *Pois Inkeristä, ohi Inkerin*. Yliopistopaino 1995.
- Flink, Toivo 1992: Vainoja Inkerissä. Teoksessa *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri*. Toim. Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 210–218.
- Frigren, Pirita 2017: Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa. Teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Lidman Satu, Koskivirta Anu ja Eilola Jari, 51–70.
- Gallois, William 2012: Ethics and historical research. Teoksessa *Research Methods for the Arts and Humanities. Research Methods for History*. Toim. Simon Gunn ja Lucy Faire. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Gel'man, Wladimir 2020: The Politics of Fear: How the Russian Regime Confronts Its Opponents. *Russian Social Science Review*, 61:6, 467–482.
- Gildi, Leonid 2007: *Inkerinsuomalaisten kohtalo. Suomalaisten salattu kansanmurha Venäjällä ja sen seuraamukset vuosina 1930–2002*. Helsinki, Inkeriläisten sivistyssäätiö.
- Goffman, Erving 1969: *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaaleista laitoksista*. Helsinki, Marraskuun liike.
- Haavio, Martti 1943: Inkerin kansan kärsimykset. *Suomalainen Suomi* (3), 192.
- Helleman, Jarl 2001: Tapaus Solženitsyn. Teoksessa *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*. Toim. Bäckman, Johan. Helsinki, WSOY, 189–206.
- Hollander, Jocelyn ja Einwohner, Rachel 2004: Conceptualizing Resistance. *Sociological Forum* 19:4, 533–554.
- Hyvärinen, Matti 2020: “Toward a Theory of Counter-Narratives. Narrative Contestation, Cultural Canonicity, and Tellability”. *The Routledge Handbook of Counter-Narratives*. Toim. Klarissa Lueg ja Marianne Lundholt. Routledge.
- Häikiö, Kristiina 2022: *Paluumatkan mutkan. Inkeriläisten paluumuuton alkaminen ja laajeneminen Neuvostoliiton hajoamisen aikaan*. Poliittisen historian väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Hämeen-Anttila, Y. S. 1943: *Inkeri. maantiedettä ja historiaa*. Otava.
- Hänninen, Sakari, Karjalainen Jouko ja Lahti Tuukka 2005: *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehityskeskus.
- Jokipii, Ilkka ja Outinen, Sami 2022: Suomalaiset Venäjällä 1917–1964-tietokanta historian tutkimuksen apuvälineenä. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 4/2022, 56–66.
- Juntunen, Alpo 1983: Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa. Siirtolaisuustutkimuksia A 10. Turku, Siirtolaisuusinstituutti.
- Jänis-Isokangas, Ira 2022: Suojärveläisten yllirajaiset suhteet 1930-luvun Neuvostoliitossa. *Idäntutkimus* 2: 54–71.
- Jääskeläinen [Reuter], Anni 2001: *Karkotetut. Stalinin ajan karkotuksien merkitykset ja myyttinen historia inkerinsuomalaisen suvun kertomana*. Sosiologian pro gradu. Helsingin yliopisto.

- Jääskeläinen, Juhani [Juhaninpoika] 2011: Jäähyväiset Inkerinmaalle. Vantaa, Best Service.
- Jääskeläinen, Juhani 1982: *Inkerin kirkon tuho Stalinin pakkokollektivoinnissa*. Alea-kirja.
- Jääskeläinen, Juhani 1980: Inkerin suomalainen evankelis-luterilainen kirkko neuvostojärjestelmän ensimmäisenä vuosikymmenenä 1917–1927. Valkeakoski, Kirjapaja.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki 1999: Life as a narrative. Ingrian-Finns tell about their vicissitudes. Teoksessa *Ingrians and Neighbors. Focus on the eastern Baltic Sea region*. Toim. Markku Teinonen ja Timo Virtanen. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 48–60.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki 1997: Kertomuksia inkerinsuomalaisesta identiteetistä. Teoksessa *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Toim. Viljanen, A. M. ja Lahti, M. Suomen Antropologinen Seura. Vammala, Vammalan kirjapaino, 202–212.
- Kalela, Jorma 2017: Historian rakentaminen eettisenä hankkeena. Teoksessa *Historian tutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lindman, Anu Koskivirta ja Jari Eilola. Tallinna, Gaudeamus. 92–112.
- Kalela, Jorma 2000: *Historiantutkimus ja historia*. Hanki ja jää -sarja. Gaudeamus: Helsinki.
- Kepsu, Kasper 2017: The Unruly Buffer Zone. *Scandinavian Journal of History*, 2017, vol. 42, no. 4, 414–438.
- Ketelaar, Eric 2016: “Archival Turns and Returns”. Studies of the Archive. Teoksessa *Research in the Archival Multiverse*. Toim. Anne Gilliland, Sue McKemmish ja Andrew Lau. Monash University Publishing, Clayton ja Victoria, 228–268.
- Khlevniuk, Oleg: *The History of the Gulag. From Collectivization to the Great Terror*. Annals of Communism Series. New Have, Yale University press.
- Klimkova, Oxana 2007: Special Settlements in Soviet Russia in the 1930s–50s. *Kritika. Exploration in Russian and Eurasian History* 8 (1), 105–139.
- Konkka, Anita 2001: *Musta passi*. Tammi.
- Kozlov, Vladimir 2011: The Meaning of Sedition. Teoksessa *Sedition: Everyday Resistance in the Soviet Union under Khrushchev and Brezhnev*. Toim. Vladimir A. Kozlov, Sheila Fitzpatrick, Sergei V. Mironenko, State Archive of the Russian Federation (GARF) ja O. V. Edelman. Yale University Press, 25–64.
- Kuula, Arja 2011: *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*.
- Kurko, Kaarlo 1943: *Inkerinsuomalaiset GPU:n kynsissä. Kokoelma karkoitettujen kirjeitä*. WSOY.
- Kyntäjä, Eve 1998: *Viron sosiaalinen kehitys ja inkerinsuomalaisten paluumuutto Suomeen*. Vammala, Kuntaliiton painatuskeskus.
- Kähäri, Outi 2021: ”Kyllä mäkin muistan, kun ne Valpon miehet kävivät”. Ruotsiin paenneiden inkeriläisten arjen turvattomuus jatkosodan aikaisessa ja jälkeisessä Suomessa. Teoksessa *Vähemmistöt muuttajina. Näkökulmia suomalaisen muuttoliikehistorian moninaisuuteen*. Toim. Miika Tervonen ja Johanna Leinonen. Turku, Siirtolaisuusinstituutti, 175–201. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7399-10-1>
- Kõresaar, Ene 2016: Life Story as Cultural Memory: Making and Mediating Baltic Socialism since 1989. *Journal of Baltic Studies* 47(4): 431–449.
- Lahti-Argutina Eila 2001: *Olimme joukko vieras vaan. Venäjänsuomalaiset vainouhrit Neuvostoliitossa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun*. Vammala, Siirtolaisuusinstituutti.

- Lavonen, Nina 2012: *Puhtaat pojat, taivaan tyttäret. Inkerin kuohittujen lahko*. Juminkeko julkaisuja, nro 101. KRC. Karjalan tiedekeskuksen Kielen, kirjallisuuden ja historian instituutti. Juminkeko.
- Lepola, Outi 2000: *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 787. Helsinki, Hakapaino.
- Liebkind, Karmela, Mannila, Simo, Jasinskaja-Lahti, Inga, Jaakkola, Magdalena, Kyntäjä, Eve ja Reuter, Anni 2004: *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Gaudeamus.
- Lynne, Viola 2007: *The Unknown Gulag. The Lost World of Stalin's Special Settlements*. Oxford University Press.
- Lähteenmäki, Marja 2022: *Punapakolaiset. Suomalaisnaisten elämä ja kohtalo Neuvosto-Karjalassa*. Gaudeamus.
- Mannila Simo ja Reuter Anni. Social Exclusion Risks and their Accumulation among Russian-Speaking, Ethnically Finnish and Estonian Immigrants to Finland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 35, No. 6, July 2009, 939–956.
- Margalit, Avishai 2002: *The Ethics of Memory*. Harvard University Press.
- Martin, Terry 1998: The Origins of Soviet Ethnic Cleansing. *The Journal of Modern History* 70 (1998:4), 813–861.
- Martin, Terry 2000: Modernization or neo-traditionalism? Ascribed nationality and Soviet primordialism. Teoksessa *Stalinism: New Directions*. Toim. Sheila Fitzpatrick. Lontoo ja New York, Routledge, 348–367.
- Matley, Ian 1979: The Dispersal of Ingrian Finns. *Slavic Review* 38 (1), 1–16.
- Mesiäinen, Eeva 1990: *Maria Kajavan pitkä taival*. Karas-sana.
- Miettinen, Helena 2004: *Menetetyt kodit, elämät, unelmat. Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärittelyssä*. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 11. Väitöskirja. Helsinki, Helsingin yliopisto.
- Miettinen, Riikka 2017: Hullut, pahat, olosuhteiden uhrit? Eettiset kysymykset itsemurhien historian tutkimuksessa. Teoksessa *Historian tutkimuksen etiikka*. Toim. Lindman Satu, Anu Koskivirta ja Jari Eilola. Tallinna, Gaudeamus, 139–158.
- Mukhina, Irina 2005: “The Forgotten History”. *Ethnic German Women in Soviet Exile, 1941–1955*. *Europe-Asia Studies* 57 (5), 729–752.
- Nelson, Hilde L. 2001: *Damaged identities, narrative repair*. Ithaca: Cornell UP.
- Nevalainen, Pekka 1996: *Rautaa Inkerin rajoilla. Inkerin kansalliset kamppailut ja Suomi 1918–1920*. Suomen Historiallinen Seura.
- Nevalainen, Pekka 1992: Inkerinmaan ja inkeriläisten vaiheet 1900-luvulla. Teoksessa *Inkeri: Historia, kansa, kulttuuri*. Toim. Nevalainen, Pekka ja Sihvo, Hannes. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 234–299.
- Nevalainen, Pekka 1990: *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Otava.
- Nevalainen, Pekka ja Sihvo, Hannes (toim.) 1991: *Liite. Suomensukuinen väestö Inkerissä 1800- ja 1900-luvulla*. Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 410.

- Nowell L. Norris J.M., White D.E. Moules N.J. 2017: Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative Methods*. December 2017.
- Ortner, Sherry 1995: Resistance and the Problem of Ethnographic Refusal. *Comparative Studies in Society and History* 37 (1), 173–193.
- Pakkanen, Lea ja Pakkanen, Santeri 2021: *Se tapahtui meille. Isän ja tyttären matka inkeirinsuomalaisuuteen*. Gummerus.
- Pakkanen Lea, Pakkanen Santeri ja Koutaniemi Meeri 2020: *Inkeriläiset. Unohdetut suomalaiset*. Kansallisarkiston näyttely ja esite. 1.–26.7.2020. <https://www.kansallismuseo.fi/en/exhibitions/inkerilaiset-unohdetut-suomalaiset>
- Pakkanen, Lea, Rautajoki, Reijo, Valo, Juhani 2020 HS 4.12.2020. "Inkeirinsuomalaiset on pidettävä mukana Stalinin suomalaisuhreja koskevassa tutkimuksessa – Tuntuu erikoiselta, että tragedian uhreista rajattaisiin valtaosa pois." <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007648917.html>
- Pallot, Judith 2015: The Gulag as the Crucible of Russia's 21st-Century System of Punishment. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 16 (3), Summer, 681–710.
- Pallot, Judith 2002: Forced Labour for Forestry. The Twentieth Century History of Colonisation and Settlement in the North of Perm' Oblast', *Europe-Asia Studies*, 54:7, 1055–1083.
- Patrakka, Marjukka 2021: Soikkolan inkerikkojen 1900-luku. Teoksessa *Inkerikot, setot ja vatjalaiset. Kansankulttuuri, kieli ja uskomusperinteet*. Toim. Kati Kallio, Riho Grünthal ja Lassi Saressalo. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 92–119.
- Peltonen, Ulla-Maija 2020: *Barbaria ja unohdus. Historian kipujälkiä*. Helsinki, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Peltonen Ulla-Maija 2009: "Memories and Silences. On the Narrative of an Ingrian Gulag Survivor". In *Memories of Mass Repression. Narrating Life Stories in the Aftermath of Atrocity*. Eds. Nanci Adles, Selma Leydesdorff, Mary Chamberlain ja Leila Neyzi. Transaction Publishers, 61–79.
- Peltonen Ulla-Maija 1996: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Pohl Otto, Schmaltz Eric, Vossler Ronald 2009: 'In our hearts we felt the sentence of death'. Ethnic German recollection of mass violence in the USSR, 1928–48. *Journal of Genocide Research* 11 (2–3), 323–354.
- Polian, Pavel 2004: *Against Their Will. The History and Geography of Forced Migrations in the USSR*. Budapest, Central European University Press.
- Portelli, Alessandro 2015: What makes oral history different. Perks, Robert ja Thomson, Alistair (toim.): *The Oral History Reader*. Routledge, 48–58.
- Procevska, Olga, Kaprāns, Mārtiņš ja Laura Uzule 2011 (E-Book 2020): Persistence and Transformation of Cultural Trauma. Commemoration of Soviet Deportations in the Media of Post-Soviet Latvia (1987–2010). Teoksessa *Traumatic Imprints. Performance, Art, Literature and Theoretical Practice*. Toim. Catherine Barrette, Bridget Haylock ja Danielle Mortimer. Brill, 245–252.
- Pulma, Panu 2017: "Entä jos he eivät halua, että heidän historiansa kirjoitetaan? Etnisen vähemmistön tutkimuksen etiikka." Teoksessa *Historian tutkimuksen etiikka*. Toim. Lindman Satu, Anu Koskivirta ja Jari Eilola. Tallinna, Gaudeamus, 184–195.
- Putkinen, Matti 2015 [Porvali, Mikko (Toim.)]: *Vanki, vakooja, Sissi*. Atena.

- Pöysä, Jyrki 2015: *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Joensuu, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Raudalainen, Taisto 2021: Näkymiä Inkerinmaan historiaan. Teoksessa *Inkerikot, setot ja vatjalaiset. Kansankulttuuri, kieli ja uskomusperinteet*. Toim. Kati Kallio, Riho Grünthal ja Lassi Saressalo. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 36–58.
- Raudalainen, Taisto 2018: ”Muistinvarainen historiatietous 20. vuosisadalla”. Esitelmä Akateemisen Inkeri-seuran seminaarissa *Mitkä ihmehen inkeriläiset? Uusinta Inkeri-tutkimusta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 16.10.2018.
- Raudalainen, Taisto 2017: Une Ingrie cachée: les Finnois d’Ingrie. Les peuples fenniques minoritaires. *Questions d’histoire et de culture*. Paris, ADEFO, 85–143.
- Rautajoki, Reijo 2020: *Vaiettu vaellus. Inkeriläisten leirit 1942–1944*. Turku, Siirtolaisuusinstituutti.
- Rautajoki, Reijo 2017: *Vaiettu sotapakolaisuus. Inkeriläiset opettajat jatkosodan aikana*. Suomen historian väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2477-3>
- Rautkallio, Hannu 1995: *Suuri viha. Stalinin suomalaiset uhrat 1930-luvulla*. Porvoo, WSOY.
- Rentola, Kimmo 1994: *Kenen joukossa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*. Väitöskirja. WSOY.
- Reuter, Anni 2019: Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvun Neuvostoliitossa. Teoksessa *Hiljainen vastarinta*. Toim. Outi Autti ja Veli-Pekka Lehtola. Tampere, Tampereen yliopistopaino, 131–162.
- Reuter Anni 2020a: ”Kansaamme pirstotaan”. Inkerinsuomalaisten karkotus ja hajaannus yksityiskirjeissä kuvattuna. *Historiallinen Aikakauskirja* (1), 5–19.
- Reuter, Anni 2020b: Vastakertomuksia. Inkerinsuomalaisten muistitieto pakkosiirroista Siperiaan toisen maailmansodan aikana. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 3/2020, 43–63.
- Reuter, Anni 2021: Family as the Carrier of Memories of Soviet Exile and Terror. A History of a Deported Family and Ingrian Finnish Memory Culture. *Ethnologia Scandinavica* (51) 1/2021, 181–211.
- Reuter, Anni 2022: Inkerinsuomalaisten massakarkotukset Stalinin aikana. Teoksessa *Suomesta poistetut. Näkökulmia karkotuksiin ja käännytyksiin*. Toim. Päivi Pirkkalainen, Eveliina Lyytinen ja Saara Pellander. Tampere, Vastapaino, 75–99.
- Riionheimo, Helka 2007: *Muutoksen monet juuret. Oman ja vieraan risteytyminen Viron inkerinsuomalaisten imperfektinmuodostuksessa*. Väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1107. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Ro'i, Yaacov 2009: The Transformation of Historiography on the “Punished Peoples”. *History & Memory* 21 (2). Fall/Winter, 50–176.
- Savijärvi, Ilkka 1994: ”Alkulause”. Teoksessa *Inkeriläiskertomuksia*. Toim. Helka Riionheimo ja Krista Kivisalu. *Studia Carelica Humanistica* 4. Universitas Ostiensis, Joensuu, 7–8.
- Savolainen, Ulla 2021: Affordances of memorability: Finnish reception of the oppression of Ingrian Finns in the Soviet Union. *Memory Studies*, 14 (4), 909–925.
- Sihvo, Hannes ja Pekka Nevalainen (toim.) 1991: *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri*. Pieksämäki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Scott, J. C. 1985: *Weapons of the weak: everyday forms of resistance*. New Haven and London, Yale University Press.
- Scott, J. C. 1992: *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven and London, Yale University Press.
- Sherbakova, Irina 1992: The Gulag in Memory. Teoksessa Passerini, Luisa (toim.): *Memory and Totalitarianism*. International Yearbook of Oral History and Life Stories. Oxford, Oxford University Press, 103–116.
- Sihvo, Hannes 1990: Inkeri-passio. Katsaus Inkeri-kirjallisuuteen Stalinin vainovuosilta glasnostin aikaan. Teoksessa *Inkerin teillä. Kalevalaseuran vuosikirja 69–70*. Toim. Laaksonen, P. Mettomäki S-L. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 231–241.
- Sihvo, Hannes 1992: Inkerinmaata ja inkeriläisiä kirjallisuudessa. Teoksessa *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri*. Toim. Nevalainen, P. Hakamies P. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 319–342.
- Sihvo, Jouko 2000: *Inkerin kansan 60 kohtalon vuotta*. Helsinki, Tammi.
- Siim, Pihla 2016: Family Stories Untold. Doing Family through Practices of Silence. *Ethnologia Europaea* 46 (2), 74–88.
- Squire, Corinne 2008: “Experience-centered and culturally-oriented approaches to narrative. Teoksessa *Doing Narrative Research*. Toim. Molly Andrews, Corinne Squire ja Maria Tamboukou. London, Sage Publications, 41–64.
- Solzénitsyn, Aleksandr 1973: *Vankileirien saaristo 1918–1956. Taiteellisen tutkimuksen kokeilu*. (Arhipelag Gulag 1973.) Tukholma: Wahlström & Widstrand, 1974.
- Suni, Leo 1995: ”Inkerin kova kohtalo”. Teoksessa *Itämeren suomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita*. Toim. Mauno Jokipii. Jyväskylä, Atena, 213–230.
- Suni, Leo 1992: Inkeriläisen talonpoikaissluokan hävittämisen alkusoitto vuonna 1930. Teoksessa *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri*. Toim. Nevalainen Pekka ja Sihvo Hannes. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 300–309.
- Takala, Irina 2021: *Taistelua ja kuolemaa. Neuvosto-Karjalan suomalaiset 1920- ja 1930-luvuilla*. Karjalan Sivistysseura.
- Takala, Irina 2017: ”Ikimuistoksen läksyn me kaikille luemme’. Suuren terrorin kansallisuusoperaatioiden erityispiirteitä Karjalassa”. *Historiallinen Aikakauskirja* (3), 291–302.
- TENK (Tutkimuseettinen neuvottelukunta) 2021: *Hyvä tieteellinen käytäntö* (HTK). <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk> Luettu 16.9.2021.
- TENK (Tutkimuseettinen neuvottelukunta) 2009: *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi*. <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>
- Tervonen, Miika 2022: Näkökulmia karkotuksiin historiallisena tutkimuskohteena. Teoksessa *Suomesta poistetut. Näkökulmia karkotuksiin ja käännätyksiin*. Toim. Eveliina Lyytinen, Saara Pellander ja Päivi Pirkkalainen. Vastapaino 2022, 31–49.
- Tervonen, Miika 2014: Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Teoksessa *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Toim. Pirjo Markkola, Hanna Snellman ja Ann-Catrin Östman. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 137–162.
- Wahlbeck, Östen ja Olsson, Erik 2007: Diaspora. Ett berest begrepp. Teoksessa *Transnationella rum. Diaspora, migration och gränsöverskridande relationer*. Toim. Erik Olsson, Catarina Lundqvist,

- Annika Rabo, Lena Sawyer, Östen Wahlbeck & Lisa Åkesson. Boréa, 43–68.
- Wahlbeck, Östen 2002: The concept of diaspora as an analytical tool in the study of refugee communities. *Ethnic and Migration Studies* (28), 221–238.
- Westren, Michael 2012: *Nations in Exile. "The Punished Peoples" in Soviet Kazakhstan 1941–1961*. Väitöskirja (julkaisematon). University of Chicago.
- Wertsch, James 2008: "Collective Memory and Narrative Templates". *Social research* 75 (1), 133–156.
- Wijermas, Mariëlle 2018: *Memory Politics in Contemporary Russia. Television, Cinema and the State*. New York, Routledge.
- Zemskov, Viktor 2005: *Spetsposelentsy v SSSR, 1939–1960*. Moscow, Nauka.

Verkkosivut

- Flink, Toivo 2017: "Inkeriläiset Suomessa. Suhdanteita ja politiikkaa". Kansalliskirjasto. Tiellä sananvapauteen-sivusto. <https://sananvapauteen.fi/artikkeli/2787> Luettu 2021.
- Tieteen termipankki. Folkloristiikka: muistitieto. Luettu 6.6.2019. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:muistitieto>
- Open list. <http://ru.openlist.wiki>. Tietopankki poliittista terroria Neuvostoliitossa kokeneista ihmisistä, joka perustuu Memorialin ja Venäjän valtion arkiston tietoihin. Luettu 2021.

LIITE 1. JULKAISEMATTOMAT TUTKIMUSAINEISTOT

Folkloristiikan ja uskontotieteen TKU-kokoelman Inkeri-aineiston haastattelut 1990-luvulta Turun yliopistossa (TKU).

Itä-Suomen yliopiston, entisen Joensuun yliopiston suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksen laitoksen hankkeen *Inkerinsuomalaisten kieliolot ja inkerinsuomen nykytila* keräävät inkerinsuomalaisten haastattelut 1990-luvulta (JoY).

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkiston Inkeri-kokoelman kirjeet 1930-luvulta ja haastattelut 1940-luvulta.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston Anni Reuterin arkiston Jääskeläisten suvun kirjeet, päiväkirjamerkinnät ja runot 1930-luvulta, valokuvat, sekä haastattelut vuosilta 1967–2017.

ALKUPERÄISET JULKAISUT

- I Anni Reuter: ”Kansaamme pirstotaan”: Inkerinsuomalaisten karkotukset ja diaspora Neuvostoliitossa 1930-luvun kirjeissä kuvattuna. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2020, 5–19. Saatavilla: https://www.historiallinenaikakauskirja.fi/wp-content/uploads/2020/03/HAik_1_2020_Reuter.pdf
- II Anni Reuter: Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvun Neuvostoliitossa. Teoksessa *Hiljainen vastarinta*. Toim. Outi Autti ja Veli-Pekka Lehtola. Tampereen yliopistopaino 2019, 131–161. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-000-7>
- III Anni Reuter: Vastakertomuksia. Inkerinsuomalaisten muistitieto pakkosiirroista Siperiaan toisen maailmansodan aikana. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 3/2020, 43–63. Saatavilla: <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/90761>
- IV Anni Reuter: Family Histories of Soviet Exile and Terror. The Case of Ingrian Finnish Memory Culture. *Ethnologia Scandinavica* (51), 1/2021, 188–211. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/340191>
- V Anni Reuter: Inkerinsuomalaisten massakarkotukset Stalinin aikana. Teoksessa *Suomesta poistetut. Näkökulmia karkotuksiin ja käännätyksiin*. Toim. Eveliina Lyytinen, Saara Pellander ja Päivi Pirkkalainen. Tampere, Vastapaino 2022, 75–99.

